

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ - «ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ» - ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ψηφιοποίηση του ΛΟΓΟΤΥΠΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ Βενέτη Η/δ 25.1.69

ΑΝΔΡΕΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ — ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ — ΠΑΤΣΗ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

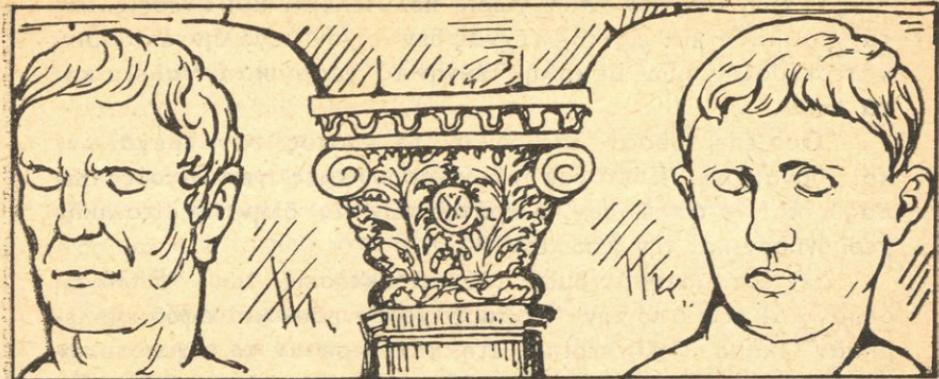
ΓΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Έγκεκριμένη διὰ μίαν τριετίαν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦ Σου
‘Υπουργείου. Παιδείας διὰ τῆς ὑπ’ ἀριθ. 98287)1955 Δ)γῆς
αὐτοῦ κατόπιν τῆς ὑπ’ ἀριθ. 90)18 — 8 — 55 ἀποφάσεως τῆς
διοικείας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου

ΕΚΔΟΣΙΣ Α'

ΕΚΔΟΣΕΙΣ — “ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ,, — ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΘΗΝΑΙ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 ΤΗΛ. 25.169

Αγγελική Χ. Πλάτων
Επίκουρη Καθηγήτρια
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. "Έκτασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους

Εἰς τὴν Ἰστορίαν τῆς Δ' τάξεως ἐδιδάχθημεν δτὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ λαμπρά πολεμικά καὶ εἰρηνικά κατορθώματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰς περιλάμπρους κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διὰ τῶν ὅποιων οὗτος μετέδωσε τὸ ἑλληνικὸν φῶς εἰς τοὺς καθυστερημένους λαούς τῆς Ἀνατολῆς, ἡ πατρίς μας ὑπεδουλώθη εἰς ἔναν νέον καὶ πολὺ ἴσχυρὸν λαὸν τῆς Δύσεως, τοὺς **Ρωμαίους**.

Οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι εἶναι πρόγονοι τῶν σημερινῶν Ἰταλῶν. "Οπως οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ἔφυγον ἀπὸ τὰς βορείους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία σήμερον λέγεται **Ιταλική**. Ἐκεῖ, πλησίον εἰς τὰς δυτικὰς τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, ἔκτισαν, τὸ 754 π. Χ., μίαν πόλιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν **Ρωμύλου** ὠνομάσθη **Ρώμη** πρὸς τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ του **Ρώμου** τὸν ὅποῖον εἶχε φονεύσει εἰς μίαν φιλονικίαν. Ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἡ ὁποία βραδύτερον ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους των, ὠνομάσθησαν **Ρωμαῖοι** καὶ ἀπὸ τότε εἶναι γνωστοί εἰς τὴν Ἰστορίαν μὲ αὐτὸ τὸ δνομα.

Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἔνας ἀπλὸς γεωργικὸς λαός. Ἡσαν πολὺ ἐργατικοί, εὔσεβεῖς εἰς τοὺς θεούς των, πειθαρχικοί εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους των, γενναῖοι καὶ τολμηροί εἰς τὸν πόλεμον. Ἡσαν δὲ καὶ πολὺ ἀγαπημένοι μεταξύ των.

‘Η ζωή των ἡτο ἀπλῆ, χωρὶς πολυτέλειαν καὶ ἀνέσεις. Εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας δὲν εἶχον μεγάλην ἐπίδοσιν, κατεσκεύαζον ὅμως μὲ καλήν τέχνην τὰ γεωργικά ἔργαλεῖα καὶ τὰ δπλα.

“Οσο ἐπερνοῦσαν τὰ χρόνια, τὸ κράτος των ἐμεγάλωνε καὶ ἐδυνάμωνε. Ἐπέτυχον νὰ νικήσουν τοὺς γειτονικούς των λαοὺς καὶ νὰ ἀπλώσουν τὸ κράτος των εἰς δὴ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον καὶ τὴν Σικελίαν.

Δὲν ἐσταμάτησαν ὅμως τὰς κατακτήσεις των. Ἐπροχώρησαν καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον καὶ ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἑκατὸ (100) περίπου ἔτη, κατέστρεψαν τὸ ἴσχυρότατον κράτος τῆς Ἀφρικῆς, τὴν *Καρχηδόνα*. Τὸ ὥδιον ἔτος, 146 π. Χ., συνεπλήρωσαν τὴν ὑποδούλωσιν καὶ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς καταλήψεως καὶ καταστροφῆς τῆς Κορίνθου.

Καὶ πάλιν ὅμως δὲν ἐσταμάτησαν. Ἀφοῦ ἐκυρίευσαν δὴ τὰ κράτη τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, Γαλλίαν, Γερμανίαν, Μ. Βρεταννίαν καὶ Ἰσπανίαν, ἐστράφησαν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἔφθασαν ἔως τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Κανένα μέρος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου δὲν διέφυγε τὴν Ρωμαϊκὴν ὑποδούλωσιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν ἔνα ἀπέραντον καὶ πανίσχυρον κράτος, τὸ ὅποιον ἐλέγετο *Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία*.

Ἐπειδὴ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ὑποδουλώσει δλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ὀνομάσθησαν *κοσμοκράτορες* καὶ ἡ πρωτεύουσά των ἡ Ρώμη, *κοσμοκράτειρα*.

Τὰ ἔτη ἔκεινα, κατὰ τὰ ὅποια ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία εύρισκετο εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀκμὴν τῆς, εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

‘Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποίου γνώστοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς μας ὑπῆρχαν πρόγονοι οἱ Ρωμαῖοι; 2) Ποία ἡ καταγωγὴ τῶν Ρωμαίων καὶ πῶς ἐπῆραν αὐτὸ τὸ δνομα; 3) Πότε συνεπλήρωσαν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος μας; 4) Πῶς ἐλέγετο τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ πόιον θρησκευτικὸν γεγονός ἔλαβε χώραν κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἀκμῆς του;

2. ‘Ελληνικὸς πολιτισμὸς καὶ Ρωμαῖοι

“Οταν ἀκόμη ἡ Ρώμη ἦτο μία πολὺ μικρά καὶ ἀσήμαντος πόλις, ἡ Ἑλλάς ἦτο μία χώρα πολιτισμένη καὶ δοξασμένη εἰς

δλον τὸν κόσμον. "Οταν, 500 ἔτη περίπου πρὸ Χριστοῦ, οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἔνας ἀπλὸς γεωργικὸς λαός, οἱ Ἔλληνες εἶχον πολὺ προοδεύσει εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὴν ναυτιλίαν, εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας.

Αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ ἀξιοθαύμαστα Ἑλληνικὰ καλλιτεχνικά ἔργα, προκαλοῦσσαν τὸν θαυμασμὸν διὰ τοῦ κόσμου καὶ δῆλοι θεωροῦσσαν τὴν Ἑλλάδα πηγὴν φωτὸς καὶ πολιτισμοῦ. Καὶ δταν βραδύτερον ὁ Μ. Ἀλέξανδρος μετέδωσε αὐτὸν τὸ φῶς καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, διὰ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔφθασε καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὲ αποτέλεσμα νὰ ἑκπολιτίσῃ καὶ τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου ἔδρυσαν φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ ἑκαλλιέργησαν μὲ ίδιαίτερον ζῆλον τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Τοιουτοτρόπως, δταν οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ἑξελληνισμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς εῦρον λαούς περισσότερον πολιτισμένους ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ίδίους.

Εἰς οἰανδήποτε Ἑλληνικὴν ἥ ἑξελληνισμένην χώραν καὶ ἐὰν ἐπῆγαν, ἐθαύμαζον τοὺς ὀραίους νοσούς τῶν Ἑλλήνων τὰ θαυμάσια μνημεῖα τῶν, τοὺς καλοὺς τρόπους καὶ τὰς κομψάς ἐνδυμασίας τῶν. "Ολα αὐτὰ τοὺς ἐγέννησαν ἔναν ἀπέραντον θαυμασμὸν διὰ τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν καὶ ἀμέσως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς μιμηθοῦν.

Τὸν θαυμασμὸν τῶν αὐτὸν διὰ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, εἰς τὴν ἀρχὴν, τὸν ἔδειξαν μὲ ἔναν πολὺ βλαβερὸν διὰ τοὺς Ἑλληνας τρόπον. Ἀμέτρητα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔξωχα καλλιτεχνήματα τὰ ἥρπασαν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην. Μὲ αὐτὰ ἐστολίσθη ἡ πρωτεύουσα τῶν καὶ αἱ οἰκίαι τῶν ἀξιωματούχων τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ περισσότερον μορφωμένοι Ρωμαῖοι ἥρχισαν νὰ μανθάνουν τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν, νὰ ἀποκτοῦν τὰς Ἑλληνικὰς συνθείας καὶ νὰ ζοῦν δπως οἱ Ἔλληνες. Τὰ τέκνα τῶν πλουσίων Ρωμαίων ἐσπούδαζον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ἀλέξανδρείας, τῆς Ρόδου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Κάθε Ρωμαϊκὴ οἰκογένεια εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ διμιλῇ τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν, νὰ ἔχῃ στολισμένην τὴν οἰκίαν τῆς μὲ Ἑλληνικὰ κομψοτεχνήματα καὶ γενικῶς νὰ ζῇ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον ζωῆς. Οἱ μορφωμένοι Ρωμαῖοι προτιμοῦσαν νὰ γράφουν τὰ βιβλία τῶν εἰς

τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ὅχι εἰς τὴν λατινικήν, ἀν καὶ ἡ τελευταία ἦτο ἡ μητρικὴ των γλώσσα.

Αἱ πλούσιαι οἰκογένειαι τῆς Ρώμης, προσελάμβανον ὡς διδασκάλους τῶν τέκνων των καλλιτέχνας, ρήτορας καὶ σοφοὺς Ἐλληνας. Πάρα πολλοὶ καλλιτέχναι ἔφευγον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπήγαινον εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ διδάξουν καὶ νὰ φωτίσουν τοὺς πανισχύρους κατακτητάς των Ρωμαίους.

“Ολα αὐτά ἔφερον τὰ ἀποτελέσματά των. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κατακτήσει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν εἶχον κάμει ἐπαρχίαν τοῦ κράτους των. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εἶχον κατακτηθῆ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἡ ζωὴ των εἶχε ύποστη τεραστίαν μεταβολὴν καὶ διὰ τοῦτο ἔνας Ρωμαῖος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Ὁράτιος, εἶπε: «Ἡ Ρώμη κατέκτησε μὲ τὰ δύπλα τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἡ Ἑλλάς κατέκτησε μὲ τὸν πολιτισμὸν τῆς τὴν Ρώμην».

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ὅμως ἦτο πανίσχυρος καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἔνας δημιουργικὸς καὶ ἄξιος λαός. “Οταν εἰς τὴν ἀρχὴν ἦταν ἀπολίτιστοι, ἐμίμουντο τοὺς Ἐλληνας καὶ ἐδέχοντο τὸν πολιτισμόν των. Σιγά - σιγά ὅμως ἥρχισαν νὰ δημιουργοῦνται ἰδικόν των πολιτισμόν. Ἐκαλλιέργησαν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὅποιαν ἀποκλειστικῶς πλέον ἔχρησιμοποίουν. Ἀνέπτυξαν τὰς ἐπιστήμας, ἐθεράπευσαν τὰς τέχνας καὶ διεμόρφωσαν ἰδικόν των, Ρωμαϊκόν, τρόπον ζωῆς. Τὰ ἔργα των καὶ ὁ πολιτισμός των, ἐφανέρωνε τῷρα τὸν ἰδικόν των χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδικήν των ψυχήν. Ὁ πολιτισμός των, ὁ ὅποιος ἐστηρίχθη βεβαίως εἰς τὸν ἑλληνικόν, εἶχε ἰδικόν του χρώμα καὶ ἡ ἴστορία τὸν ἀναφέρει ως **Ρωμαϊκὸν πολιτισμόν**.

Ιδιαιτέρως ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ κοινωφελῆ ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκεύασσαν μερικοὶ λαμπροὶ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Οἱ ναοί, τὰ ἀνάκτορα, τὰ θέατρα, τὰ ὑδραγωγεῖα, οἱ ἱππόδρομοι, οἱ δρόμοι, αἱ γέφυραι, τὰ λουτρά καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια ἔργα των προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν μας καὶ ἀποδεικνύουν τὸ θετικὸν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, Ρωμαίων.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος δ τρόπος ζωῆς τῶν Ρωμαίων, δταν οἱ Ἐλληνες ἡκμάζοντεις τὸν πολιτισμόν; 2) Ποία ἡ ἐντύπωσις τῶν Ρωμαίων, δταν ύπεδούλωσαν τὰς ἑλληνικὰς καὶ ἑξελληνισμένας χώρας; 3) Ποία ἡ στάσις τῶν Ρωμαίων ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ; 4) Τί δνομάζομεν Ρωμαϊκὸν πολιτισμόν καὶ ποῖα τὰ κύρια χαρακτηριστικά του;

3. Χριστιανισμός

“Οταν αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης ἦτο ὁ Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος καὶ ἀκριβῶς 146 ἔτη ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος μας, εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Παλαιστίνης ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ ἔχαιρέτισαν μὲν ὕμνους τὸν ἑρχομόν Του καὶ οἱ ἀνθρώποι δὲν τοῦ κόσμου ἔστρεψαν μὲν ἐλπίδας καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς Αὐτὸν τὸ βλέμμα των.

“Ολοὶ οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου ἔως τότε ἦσαν εἰδωλολάτραι. Ἄλλοι ἐπίστευον, ὡς θεούς, τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἄλλοι τὰ οὐράνια σώματα, καὶ μερικοὶ διάφορα ἀντικείμενα. Ἐνα πηκτὸ σκοτάδι ἐσκέπαζε τὸν νοῦν καὶ τὰς ψυχάς τῶν ἀνθρώπων. Αἱ θρησκευτικαὶ δοξασίαι διέφερον ἀπὸ τὸν ἔνα λαὸν εἰς τὸν ἄλλον καὶ οἱ κανόνες τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἡθικῆς ζωῆς των ἦσαν πρωτόγονοι, Οἱ λαοὶ δὲν ἔζοῦσαν μόνον μέσα εἰς τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀμαρτίαν.

Διὰ τοῦτο ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου καὶ προαιώνιος πατὴρ τῶν ἀνθρώπων ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ τὸν Μονογενῆ του υἱὸν, διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν καὶ νὰ τοὺς δείξῃ πῶς πρέπει νὰ ζοῦν. Ἐπιθυμοῦσε, καὶ οἱ ἴδιοι νὰ εἶναι εύτυχισμένοι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλημα καὶ τὰς ἐντολάς Του νὰ μὴ παραβαίνουν.

‘Ο Χριστὸς ἐδίδαξε, δtti δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί, ἀλλὰ ἔνας, ὁ κατοικῶν εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ «τὰ πάντα πληρών». Μόνον εἰς Αὐτὸν πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ δχι εἰς τὰ κτίσματά του. Αὐτὸν πρέπει νὰ λατρεύωμεν καὶ νὰ ἐκτελοῦμε τὰς ἐντολάς Του. Αἱ σκέψεις καὶ αἱ πράξεις μας πρέπει νὰ ἐμπνέωνται

ἀπὸ εὔσέβειαν καὶ ἀγάπην πρὸς Αὐτόν, διότι καὶ Ἐκείνου ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπέραντος δι’ ἡμᾶς καὶ δλα τὰ ἄλλα δημιουργήματά του.

Οἱ ἄνθρωποι δὲν πρέπει νὰ ἔχθρεύωνται ὁ ἔνας τὸν ἄλλον, διότι δλοι «εἴμεθα ἀδελφοὶ καὶ τέκνα τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ». Πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον μας, δπως ἀγαπῶμεν καὶ τὸν ἑαυτόν μας. ‘Ο Χριστὸς ἐδίδαξεν, δτι ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον. “Ολοὶ οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἵσοι ἐνώπιον Του. Δὲν ὑπάρχει πλούσιος ἢ πτωχός. ‘Ἐλεύθερος ἢ δοῦλος—“Ἐλλην ἢ βάρβαρος. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγάπη μας πρέπει νὰ εἶναι ἀδελφικὴ καὶ αἱ πράξεις μας νὰ ἐμπνέωνται ἀπ’ αὐτήν, δι’ δλους τοὺς συναθρώπους μας.

‘Η διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ μας εὗρεν ἀνοικτάς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, διότι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἐδιψοῦσαν διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ φῶς. Πολλαὶ χιλιάδες ἐπίστευσαν εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ ἡκολούθησαν τὴν χριστιανικήν θρησκείαν, τὴν δόποιαν Ἐκείνος Ἰδρυσεν.

Οἱ ἀνομοὶ δμως ‘Ιουδαῖοι ἡθέλησαν νὰ ἀνακόψουν τὸ ἔργον του. Τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἐσταύρωσαν. ‘Ο μαρτυρικὸς Του θάνατος δμως καὶ ἡ Θεία Του Ἀνάστασις διέλυσαν περιστρέπον τὰ σκότη τῆς ἀθεϊας καὶ τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας. ‘Εδυνάμωσαν τὴν χριστιανικήν θρησκείαν καὶ μὲ τὰ κηρύγματα τῶν μαθητῶν Του, ‘Ἀποστόλων, τὴν διέδωσαν εἰς δλον τὸν κόσμον.

‘Ανακεφαλαὶωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Πότε καὶ ποῦ ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; 2) Εἰς ποίας θρησκείας ἐπίστευον μέχρι τότε οἱ ἄνθρωποι καὶ πῶς ἐζούσαν; 3) Ποία τὰ κύρια σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ; 4) Πῶς ὠνομάσθη ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ καὶ πῶς ἔξηπλώθη εἰς δλον τὸν κόσμον;

ρας ἐπι

φοράς τοὺς μαθητὰς τους καὶ τοὺς
τὴν δικασταλίαν Του εἰς δόλον τὸν κόσμον.
τεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», τοὺς εἶπε.

Συμφώνως πρὸς τὴν παραγγελίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ
τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα
ἔφωτισε τοὺς Ἀποστόλους, ἀρχίζει τὸ ἔργον τῆς ἑξαπλώσεως
τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰχον συγκεντρωθῆναι πολλαὶ χιλιάδες
Ἰουδαίων, διὰ νὰ ἔορτάσουν τὴν ἔορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς. Μετὰ
τὴν φώτισιν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος πρῶτος ὁμίλησε πρὸς τὸ
συγκεντρωμένον πλῆθος ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Τοὺς ὁμίλησε
μὲ τόσον μεγάλον ἐνθουσιασμὸν καὶ τόσον πειστικὰ ἐπιχειρή-
ματα, ὥστε τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χρι-
στιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθησαν τὴν Ἰδίαν ἡμέραν. Οἱ ἄνθρωποι
ἐκεῖνοι, οἱ ὅποι οι βραδύτερον ὀνομάσθησαν **Χριστιανοί**, ἀπετέλε-
σαν τὴν πρώτην Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν.

Φωτισμένοι οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, διε-
σκορπίσθησαν εἰς δόλην τὴν Παλαιστίνην. Ἐπέρασαν τὰ σύνορα
τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εἰς τὴν Δα-
μασκόν, εἰς τὴν Ἔφεσον, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὰς Ἀθή-
νας, εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὴν Ρώμην. "Οπου ἐπήγαινον,
ἐκήρυττον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ίδρυον χριστιανι-
κὰς ἐκκλησίας. "Ἐπειτα ἀπὸ δλίγα ἔτη, δὲν ὑπῆρχε χώρα τοῦ
τότε γνωστοῦ κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴν ὑπῆρχον Χριστια-
νοί καὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι.

τας

του Χριστού; 3) Ποία χριστιανική
μη; 4) Τί διηγούλουν τὴν διάδοσιν τῆς Χριστιανι-
σμοριοκείας;

5. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Σπουδαιότερος ἀπὸ δλους τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους ἀνε-
δείχθη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὅπηρε τόσον ἀφωσιωμένος καὶ
φλογερός εἰς τὸ Ἀποστολικόν του ἔργον, ὡστε περιώδευσε
σχεδὸν δλον τὸν κόσμον, κηρύττων τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.
Ἡ μεγάλῃ του μόρφωσις καὶ ἡ ζηλευτὴ εὐγλωττία του, συνε-
τέλεσσαν ὡστε τὸ ἔργον του νὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπιτυχίαν. Εἰς ἀνα-
γνώρισιν τοῦ μεγάλου του ἔργου ἡ ἐκκλησία μας τὸν ὀνόμα-
σεν Ἀπόστολον τῶν Ἐθνῶν.

Μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐκκλησίας, τὰς ὅποιας ἔδρυσεν ὁ
Ἀπόστολος Παῦλος, εἶναι καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν. Ἄν
καὶ ἦτο ύποδουλωμένη εἰς τοὺς Ρωμαίους ἡ πανένδοξος πό-
λις, δὲν εἶχε χάσει τίποτε ἀπὸ τὸ πνευματικόν της φῶς καὶ τὴν
λάμψιν τοῦ πολιτισμοῦ της. Εἰς τὰς ὀνομαστὰς σχολάς της
ἔδιδασκον οἱ σοφώτεροι διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐνῶ
οἱ δρόμοι καὶ αἱ πλατεῖαι της ἥσαν στολισμέναι μὲν ὠραίους
ναούς, πολλοὺς βωμούς καὶ θαυμάσια οἰκοδομήματα.

“Οταν ὁ Παῦλος ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐθαύμασε βε-
βαιως τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς πόλεως, ἀλλὰ συγχρόνως ἐλυ-
πήθη πολὺ, διότι ἀντελήφθη ὅτι ὁ λαός της ἐπίστευεν εἰς τὰ εἴ-

δωλα. Δι' ἔκαστον θεόν, εἰς τὸν ὅποῖον ἐπίστευον οἱ Ἀθηναῖοι, εἶχον καὶ ἔναν ἴδιαιτερον βωμόν. Ἐντύπωσιν δμῶς τοῦ ἐπροξένησεν, δταν εἶδεν ἔνα βωμὸν μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Τῷ Ἀγνώστῳ Θεῷ», δηλαδή, «Ο ναὸς αὐτὸς εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἄγνωστον Θεόν».

«Ηρχισεν δ Παῦλος νὰ κηρύττῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς πόλεως, ἐπραγματοποιοῦσε μικράς συγκεντρώσεις καὶ ἐκήρυττε. Ὁλίγον κατ' ὀλίγον ἔγινε γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντας καὶ εἰς τοὺς σοφοὺς τῶν Ἀθηνῶν, δτι ἔνας ξένος κηρύττει εἰς τὴν πόλιν μίαν νέαν θρησκείαν. Παρεκάλεσαν τότε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον νὰ ἀνεβῇ ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐκεῖ νὰ κηρύξῃ τὴν νέαν του θρησκείαν, ὅπου μὲ ἡσυχίαν θὰ ἡμποροῦσαν ὅλοι νὰ τὸν παρακολουθήσουν.

«Ο Παῦλος ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ τὴν ὀρισμένην ἡμέραν ἀνῆλθεν εἰς τὸν λόφον καὶ μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν ὁμιλησε πρὸς τοὺς συγκεντρωμένους Ἀθηναίους, περίπου μὲ αὐτὰ τὰ λόγια :

«Ἀνδρες Ἀθηναῖοι, οἱ βωμοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν, ποὺ λατρεύετε, καὶ τὰ ὅποια εύρισκονται εἰς κάθε σημεῖον τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, δείχνουν δτι εἰσθε πολὺ εύσεβεῖς καὶ φιλόθεοι ἀνθρωποι. Ἀνάμεσα δημῶς στοὺς βωμοὺς ποὺ εἶδα, ἐπρόσεξα καὶ ἔναν ποὺ ἔχετε ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἀγνώστον Θεόν. Αὐτὸν τὸν ἄγνωστον θεόν, ποὺ σεῖς τὸν λατρεύετε χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζετε, ἥλθα σταλμένος ἀπὸ τὸν Υἱόν Του, Ἰησοῦν Χριστόν, νὰ σᾶς Τὸν φανερώσω.

»Ο Θεὸς αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ἔδωσε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν νοῦν. Καὶ δταν οἱ ἀνθρωποι ἐπῆραν τὸν δρόμον τῆς ἀμαρτίας καὶ ἔγιναν ὑπηρέται τοῦ κακοῦ, ὁ ἀληθινὸς καὶ καλὸς Θεὸς ἔστειλε κάτω εἰς τὴν γῆν τὸν Υἱόν του, ὁ ὅποιος ἀφοῦ ἐδίδαξε τὰ ὑψηλότερα ἥθικα παραγγέλματα, ἐθυσίασεν εἰς τὸ τέλος καὶ τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν.

»Ο Θεὸς αὐτὸς δὲν κατοικεῖ σὲ καλοκτισμένους ναούς, οὔτε ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ θυσίας. Κατοικεῖ μέσα εἰς τὴν ψυχήν μας καὶ ζητεῖ καλάς πράξεις».

Η ὁμιλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔκαμε ἐξαιρετικὴν ἐντύ-

πωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, ἐβα-
πτισθησαν καὶ ἔγιναν χριστιανοὶ τὴν ἴδιαν ἡμέραν. Μεταξύ
αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης καὶ ἡ μορφωμένη Ἀθη-
ναία Δάμαλις.

Τοιουτοτρόπως ὁ Παῦλος ἵδρυσε τὴν χριστιανικὴν ἐκκλη-
σίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρὶν φύγει ἀπ' ἑκεῖ, ἔχειροτόνησεν ἐπί-
σκοπὸν αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην.

‘Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποῖον τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ πῶς τὸν ὀνόμασε
ἡ Ἐκκλησία μας; 2) Τί ἔκαμεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Παῦλον, δταν ἥλ-
θεν εἰς τὰς Ἀθήνας; 3) Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁμιλίας τοῦ Παύ-
λου ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου;

6. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν

Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ
ἵδρυσις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἔλαμψεν ὡς ἀστραπὴ μέσα
εἰς τὸ σκοτάδι τῆς ἐποχῆς ἑκείνης. Ὡσάν ἀληθινὴ θρησκεία
ποὺ ἦτο ἐσκόρπισε τὸ πνευματικὸ σκοτάδι καὶ κατενίκησε τὴν
εἰδωλολατρείαν. Ἀπὸ ἥθικῆς ἀπόψεως ἐπολέμησε τὸ μῖσος,
τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀδικίαν.

Οἱ Χριστιανισμὸς ἐκήρυξε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀδελφω-
σύνην ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τοὺς λαούς. Ἐδι-
δαξε, δτι καλὸς Χριστιανὸς εἶναι ἑκεῖνος, ὁ δποῖος ἔχει μέσα
εἰς τὴν καρδιάν του ἀγάπην διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ
διὰ τοὺς ἄλλους λαούς. Εἶναι, πρὸ πάντων ἑκεῖνος ὁ δποῖος
ἔκτελεῖ καλάς πράξεις καὶ βοηθεῖ τοὺς συνανθρώπους του.

Αἱ ἰδέαι αὐταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦσαν ἀντίθετοι ἀπὸ
τὰς ἰδέας, τὰς δποίας ἐπίστευον τότε οἱ ἀνθρωποί. Οἱ λαοὶ
ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ ἐπίστευον μὲ φανατισμὸν εἰς τὴν εἰδωλο-
λατρείαν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀνθρωποί κατεπολέμησαν τὸν
Χριστιανισμὸν καὶ προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἔξαπλω-
σίν του.

Πρῶτοι, δπως γνωρίζομε, τὸν κατεπολέμησαν οἱ Ἰουδαῖοι,
οἱ δποῖοι συνέλαβον καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστόν. Μετὰ τὴν
ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου κατεδίωξαν τοὺς μαθητάς του. Ἐφυλά-

κισαν τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην. Ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον καὶ κατόπιν τὸν Ἰάκωβον. Κατεδίωξαν μὲν φανατισμὸν καὶ σκληρότητα, δλους τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς πρώτους Χριστιανούς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, οἱ λεγόμενοι Ἐθνικοί, κατεδίωξαν τοὺς Χριστιανούς καὶ διὰ τῆς συκοφαντίας τῶν ἐπέτυχον νὰ θεωρηθοῦν ἔχθροι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἀπὸ τότε αἱ καταδιώξεις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἥρχισαν νὰ γίνωνται φοβερότεραι.

Οἱ Χριστιανοὶ ἔζοῦσαν ἐνάρετον βίον. Ἡ ζωὴ τῶν ἦτο σύμφωνος μὲ τὸν θεῖον νόμον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὸν ὅποιον ἐκήρυξεν ὁ Χριστός. Ἡσαν πολὺ ἀγαπημένοι μεταξύ τῶν καὶ ὁ ἔνας ἀγαποῦσε τὸν ἄλλον, ώσάν ἐδελφό. Γενικῶς ἡ ζωὴ τῶν διέφερε ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποκτοῦσαν περισσότερους ὀπαδούς.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἥρχισε νὰ ἀνησυχῇ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας καὶ συμφώνως πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν Ἐθνικῶν, ἥρχισαν νὰ τοὺς καταδιώκουν σκληρῶς. Οἱ Χριστιανοὶ ἐθεωροῦντο κακοὶ ἀνθρώποι καὶ ἡ θρησκεία τῶν μία κακὴ θεωρία. Ὁ ἀμαθῆς ὅχλος ἐπίστευεν δτὶ δλα τὰ ἀτυχήματα, τὰ ὅποια συμβαίνουν συνήθως εἰς τοὺς ἀνθρώπους (σεισμοί, πυρκαϊσί, πλημμύραι, ἀσθένειαι κλπ.) εἶχον τὴν αἰτίαν τῶν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ οἱ φανατικοὶ εἰδωλολάτραι ἔξαπέλυσαν ἔναν αἴματηρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὁ ὅποιος διήρκεσε 300 περίπου ἔτη.

Ἀνακεφαλαιώτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖον τὸ κυριώτερον γνώρισμα ἔνδεις καλοῦ χριστιανοῦ; 2) Ποῖοι κατεδίωξαν πρῶτοι τοὺς Χριστιανούς; 3) Ποίαν γνώμην εἶχεν ὁ ἀμαθῆς ὅχλος διὰ τοὺς Χριστιανούς; 4) Πόσα ἔτη διήρκεσαν οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν;

7. Ἡ αύτοδυσία τῶν μαρτύρων έδραιώνει τὸν Χριστιανισμόν

“Οταν οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες εἶδον, δτὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἔξηπλώνετο εἰς δλας τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας των, ἀνέλαβον οἱ Ἰδιοὶ νὰ τὸν καταπολεμήσουν καὶ νὰ ἔξοντάσουν τοὺς Χριστιανούς. “Εως τότε οἱ διωγμοὶ ἐγίνοντο ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τὰ θύματά των ἦσαν σχετικῶς ὀλίγα.

“Οταν τὸ ἔτος 67 μ. Χ. ὁ Χριστιανομάχος αὐτοκράτωρ **Νέρων** ἔξαπέλυσε τὸν πρῶτον αἰματηρὸν διωγμὸν, χιλιάδες ἀθῶιοι χριστιανοὶ εὗρον μαρτυρικὸν θάνατον. Μεταξὺ τῶν θυμάτων του ἦσαν καὶ οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ ὅποιοι εύρεθησαν τότε εἰς τὴν Ρώμην.

Δεύτερος μεγάλος διωγμὸς ἐγίνεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα **Δομιτιανὸν**, κατὰ τὸν ὅποιον ἐμαρτύρησε καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. ‘Ο τρίτος διωγμὸς ἐγίνεν ἀπὸ τὸν **Τραϊανὸν** καὶ ὁ τέταρτος ἀπὸ τὸν **Δέκιον**. ‘Ο δέκατος καὶ τελευταῖος διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐγίνεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα **Διοκλητιανὸν**, καὶ ἦτο τρομερώτερος ἀπὸ δλους τοὺς ἄλλους.

Εἰς δλους αὐτούς τοὺς διωγμούς οἱ Χριστιανοὶ ὑπέφερον ἀπερίγραπτα μαρτύρια. Χιλιάδες εἶναι ἔκεινοι, οἱ ὅποιοι ἀπεκεφαλίσθησαν, ἐσταυρώθησαν, ἐκάησαν ζωντανοὶ καὶ κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία.

Καὶ ὅμως. Οἱ Χριστιανοὶ δλα τὰ ὑπέμενον χωρὶς νὰ δειλιάσουν καὶ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστιν των. Ἀμέτρητοι εἶναι ἔκεινοι, οἱ ὅποιοι προσέφερον τὸ ἀἷμα των, διὰ νὰ ποτίσουν τὸ δένδρον τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Εἶχον πεποιθησιν, δτὶ ἡ θρησκεία των ἦτο ἀληθινὴ καὶ ἀνωτέρα δλων τῶν ἄλλων θρησκειῶν. Διὰ τοῦτο προσέφερον καὶ τὴν ζωὴν των ἀκόμη, διὰ τὴν ἔδραιώσιν καὶ τὴν ἔξαπλωσίν της. “Ολοὶ ἔκεινοι, οἱ γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, οἱ ὅποιοι τόσον σκληρῶς ἐδοκιμάσθησαν καὶ τόσον καρτερικῶς ὑπέφερον αὐτὰς τὰς καταδιώξεις, ὥνομάσθησαν **μάρτυρες** τῆς Χριστιανικῆς μας θρησκείας.

Ἡ θυσία ὅμως τῶν μαρτύρων δὲν ἐπῆγε χαμένη. Οἱ ἀνθρωποι ἐθαύμαζον τὸ θάρρος, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των. Πολλάς φοράς καὶ αὐτοὶ οἱ βασανισταί των ἔστεκαν μὲ

θαυμασμόν ἐμπρός εἰς τὴν ἀντοχὴν καὶ εἰς τὴν θυσίαν των.
Καὶ ἀντελαμβάνοντο, δτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ ἔχθροῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγίνοντο ὑποστηρικταὶ καὶ ὀπαδοὶ του.

Τοιουτοτρόπως, παρ' ὅλους τοὺς διωγμούς καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν, ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ μας δὲν ἐξηφανίζετο. Ἀντιθέτως ἐδραιώνετο καὶ κατακτοῦσε τάς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἕως δτου μὲ τὸν καιρὸν ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

'Ανακεφαλαιωτικὲς ἐθωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποῖοι ἦσαν οἱ φοβερώτεροι Χριστιανομάχοι αὐτοκράτορες; 2) Πῶς ἀντιμετώπισαν οἱ Χριστιανοὶ τοὺς διωγμούς; 3) Πῶς ὠνομάσθησαν τὰ θύματα τῶν διωγμῶν; 4) Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῶν διωγμῶν;

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

('Απὸ τὴν >NNη τῆς πρώτης ιστορικῆς ἐνότητος)

- 1) Νὰ σχεδιάσετε τὸν χάρτην τῆς ἀπεράντου Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.
- 2) Νὰ διαβάσετε ἀπὸ τὴν μυθολογία τὸ κεφάλαιον γιὰ τὴν Αἰνειάδα, γιὰ τὸν Ρῶμον καὶ τὸν Ρωμύλον.
- 3) Νὰ διαβάσετε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ιστορία τὸ κεφάλαιο περὶ τῆς Ἰδρύσεως τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, περὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ περὶ τῶν διωγμῶν.
- 4) Νὰ διαβάσετε στὸ ἀναγνωστικὸν τῆς Ε' τάξεως τοῦ Ο. Ε. Σ. Β. καὶ στὸ δικό μας ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ Ε' ΤΑΞΕΩΣ δσα ἀναγνώσματα ἀναφέρονται σαυτὴ τὴν ιστορικὴ ἐνότητα.
- 5) Ἰδιαιτέρως νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον: «Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν».
- 6) Νὰ γράψετε μερικές ιστορικές ἐκθέσεις μὲ θέματα: «Ἐλλάδας καὶ Ρώμη», «Χριστιανισμός», «Ἀρχαία θρησκεία καὶ Ελωλολατρεία», «Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν», «Νέρων ὁ φοβερὸς διώκτης τοῦ Χριστιανισμοῦ» κλπ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. 'Ο Μέγας Κωνσταντίνος (306 — 337 μ. Χ.)

Οι διωγμοί τῶν Ρωμαίων Αύτοκρατόρων ἐνάντιον τῶν Χριστιανῶν, διήρκεσαν πλέον τὸν διακοσίων πεντήκοντα (250) ἔτην. Τοὺς φοβεροὺς αὐτοὺς διωγμούς κατέπαυσεν ὁ Αύτοκράτωρ **Μέγας Κωνσταντίνος**.

'Ο Μ. Κωνσταντίνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἐλένης. 'Ο πατήρ του ἦτο Καῖσαρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ διοικητὴς τῆς Γαλατίας. "Οταν ὁ Κωνσταντίνος ἦτο ἀκόμη μικρὸς ἔλαβε στρατιωτικὴν μόρφωσιν καὶ μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀνδρείαν του κατέκτησεν βραδύτερον ἀνώτερα ἀξιώματα εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν στρατόν. 'Ο στρατός, τὸν ἥγαπησε πολὺ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὸν ἀνέκρυξε αὐτοκράτορα.

Τὴν ίδιαν ἐποχὴν εἶχον ἀνακηρυχθῆ καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες, ώστε τὸ 310 μ. χ. ὑπῆρχον τέσσαρες εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. 'Ο Κωνσταντίνος καὶ ὁ **Μαξέντιος** εἰς τὴν Δύσιν, ὁ **Μαξιμῖνος** καὶ ὁ **Διοκίνιος** εἰς τὴν Ἀνατολὴν.

'Ο Μαξέντιος ἐφίλοδόξει νὰ μείνῃ μονοκράτωρ εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Κωνσταντίνον καὶ νὰ τοῦ πάρῃ τὴν χώραν, εἰς τὴν ὥποιαν ἦτο αὐτοκράτωρ.

'Ο Κωνσταντίνος εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ καὶ

διὰ νὰ μὴ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του νὰ ἔτοιμασθῇ, ἔσπευσε μὲ τὸν δλιγάριθμον στρατόν του πρὸς τὴν Ρώμην ἡ ὅποια ἦτο πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔδρα τοῦ Μαξεντίου.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν τὸ 312 μ. Χ. καὶ ἔδωσαν ἀποφασιστικὴν μάχην, εἰς τὰς ὁχθας τοῦ Τίβερεως ποταμοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο πολὺ ἀνήσυχος, διότι ὁ στρατὸς τοῦ Μαξεντίου ἦτο πολυάριθμος. Τὸν ἐνεθάρρυνε ὅμως ἡ σκέψις, ὅτι μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν του ἦσαν πολλοὶ χριστιανοί, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἐμάχοντο μὲ θάρρος καὶ γενναιότητα.

Τὴν παραμονὴν ὅμως τῆς μάχης ἔγινεν ἔνα θαῦμα, τὸ δποῖον εἶχε μεγάλην σημασίαν καὶ ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου. Συνετέλεσε νὰ θριαμβεύσῃ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ νὰ γίνη βραδύτερον ἡ ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

“Οπως ὁ Κωνσταντῖνος ἐκάθητο συλλογισμένος καὶ προστοίμαζε τὸν στρατὸν του διὰ τὴν μάχην, εἶδεν εἰς τὸν οὔρανὸν φωτισμένον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐπάνω τὰς λέξεις: «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». Ἀμέσως τότε ἀντελήθη τὴν σημασίαν τοῦ ὀράματος καὶ διέταξε νὰ κατασκευάσουν μίσαν σημαίαν μὲ τὸ σημεῖον σταυροῦ καὶ νὰ σημειώσουν ἐπάνω τὰ γράμματα, τὰ ὅποια εἶδεν εἰς τὸν ούρανόν. Ἡ σημαία ἐκείνη ὠνομάσθη λάβαρον καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀπετέλεσεν τὴν ἐπίσημον σημαίαν τῶν στρατευμάτων του.

“Οταν οἱ Χριστιανοὶ στρατιώται τοῦ Κωνσταντίνου εἶδον νὰ ὑψώνεται τὸ λάβαρον αὐτὸ τῆς θρησκείας των, ἐρρίγησαν ἀπὸ συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν. Μὲ ἀκράτητον ὄρμην ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου καὶ τῶν στρατευμάτων του καὶ τὸν κατετρόπωσαν. Ὁ στρατὸς του κατεστράφη δλοσχερῶς καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Μαξέντιος ἐπνίγη εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν.

Τότε ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτής εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινε μονοκράτωρ εἰς δλόκληρον τὸ δυτικόν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

‘Ανακεφαλαὶωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πόσα ἔτη διήρκεσαν οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν; 2) Ποιά ἡ καταγωγὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου; 3) Τί ἦτο ὁ Μαξέντιος καὶ διατὰ ἐπολέμησε μὲ τὸν Κωνσταντίνον; 4) Πότε καὶ πῶς ἐνίκησε ὁ Μ. Κωνσταντῖνος τὸν Μαξέντιον;

2. Προστασία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲ Κωνσταντῖνος ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον, δὲ Λικίνιος ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμίνον καὶ ἔμεινε μονοκράτωρ εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

"Οταν δὲ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, ἀπεφάσισε νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανούς. Προσεκάλεσε ἀμέσως τὸν Λικίνιον νὰ συναντηθοῦν καὶ νὰ ἀποφασίσουν τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν.

"Ἐναὶ ἔτος μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Μαξεντίου, τὸ 313 μ. Χ., δὲ Κωνσταντῖνος ἤλθεν εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλάνον) τῆς Ἰταλίας, δησπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ δὲ Λικίνιος. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν οἱ δύο αὐτοκράτορες ἀπεφάσισαν καὶ ἔξεδωκαν διάταγμα ἀνεξιθρησκείας, τὸ ὅποιον ὀνομάσθη διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου. Μὲ τὸ διάταγμα αὐτὸ δῆλοι οἱ ἀνθρώποι, χριστιανοὶ καὶ εἰδωλολάτραι, ἥσαν ἐλεύθεροι νὰ πιστεύουν τὴν θρησκείαν τῆς προτιμήσεώς των. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ Χριστιανοὶ ἐγίνοντο Ισότιμοι θρησκευτικῶς μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ θά ἡμποροῦσαν ἐλευθέρως νὰ πιστεύουν εἰς τὴν θρησκείαν των.

Τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου περιελάμβανε τὰ ἔξῆς :

«Ἐμεῖς οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος καὶ Λικίνιος ἀποφασίσαμε νὰ δῶσωμε εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ εἰς δῆλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν ἐλευθερίαν νὰ πιστεύουν τὴν θρησκείαν ποὺ προτιμούν, γιὰ νὰ εἴναι δὲ Θεός ποὺ ἔχει τὴν ἔδραν του εἰς τὸν οὐρανόν, εὔσπλαχνικός καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ εἰς δῆλους, δῆσους ζοῦν εἰς τὸ κράτος μας. Ἐθεωρήσαμε λογικώτατο πρᾶγμα νὰ

μήν ἀρνηθοῦμε εἰς κανένα ἀπό τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἶναι Χριστιανὸς εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρήσκευμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθήσῃ τὴ θρησκεία ποὺ τοῦ ἀρέσει. "Ετσι ο "Ψιστος Θεός θὰ θελήσῃ νὰ μᾶς δείξῃ τὴν ἀγάπη του».

'Ολίγα ἔτη δμως βραδύτερον ὁ Λικίνιος, παρά τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου, τὸ δποῖον εἶχε καὶ ὁ Ἰδιος ὑπογράψει, ἥρχισε πάλιν νὰ καταδιώκῃ τοὺς Χριστιανούς. Τοῦτο ἀπετέλεσεν ἀφορμὴν συγκρούσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ δποῖος διὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανούς τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων αὐτοκρατόρων συνηντήθησαν τὸ 323 μ. Χ. εἰς τὴν Θράκην. Τὸ στράτευμα τοῦ Κωνσταντίνου ἀπετελεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ Χριστιανούς, ἐνῷ τοῦ Λικινίου ἀπὸ εἰδωλολάτρας. Ἡ μάχη ἦτο πολὺ σκληρά, ἀλλὰ οἱ Χριστιανοὶ μὲν ύψωμένον τὸ λάβαρον τοῦ σταυροῦ ἐνίκησαν τὰ ἔχθρικὰ στρατεύματα καὶ ἐφόνευαν τὸν διώκτην τῶν Λικίνιον.

"Ἐπειτα ἀπὸ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ Κωνσταντίνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ εἰς ὀλόκληρον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ὁ θριαμβὸς τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξε καὶ θριαμβὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, ἐνῷ ἡ εἰδωλολατρεία κατεδιώχθη.

"Α νακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Τί ἦτο ὁ Λικίνιος; 2) Πότε ὑπεγράφη τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου καὶ τί ἦτο αὐτό; 3) Διατί ἐπολέμησεν ὁ Κωνσταντίνος μὲν τὸν Λικίνιον; 4) Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ πολέμου καὶ ποία σημασία εἶχε διὰ τὸν χριστιανισμόν;

3. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Μὲ τὴν συντριβὴν τοῦ Λικινίου καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ὁ Χριστιανισμὸς ἐνισχύθη καὶ ἔηπιλώθη εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀχανῆ Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἔγινε μία τεραστίᾳ ἡθικῇ καὶ πολιτικῇ δύναμις. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀντελήφθη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐνισχύσῃ ἀκόμη περισσότερον, ώστε νὰ ἔξαπλωθῇ καὶ θριαμβεύσῃ δριστικῶς.

Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν δημῶς αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ἐγνώριζεν ὅτι ἡ Ρώμη δὲν ἦτο ἡ κατάλληλος πρωτεύουσα. Ἡ πόλις αὐτὴ ἦτο κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἔτρεφε καμμίαν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀντελήφθη ἀκόμη, ὅτι ἡ Ρώμη εύρισκετο εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἀποκρούσῃ τὰς εἰσβολὰς τῶν βαρβάρων Γότθων καὶ Περσῶν.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, ὅπου ἔκτισε νέαν πόλιν καὶ τὴν ὀνόμασε *Nέαν Ρώμην*. Ἡ θέσις τῆς νέας πόλεως ἦτο ἔξαιρετος, διότι εύρισκετο ἐκεῖ ὅπου ἐνώνυται αἱ ἥπειροι Εὐρώπη καὶ Ἀσία. Εἶχε θαυμάσιον λιμένα καὶ ἔκτισθη ἐπὶ ἑπτὰ λόφων. Διὰ τοῦτο ὀνομάσθη καὶ *Ἐπιάλοφος*, ὅπως ὀνομάζετο καὶ ἡ Ρώμη.

Αἱ ἔργασίαι διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς νέας πρωτευούσης ἤρχισαν τὸ 326 μ. Χ. καὶ συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον θὰ εἴχε ὀραίους δρόμους, πλατείας, ἀγοράν, ὑδραγωγεῖα, λουτρά, ἐκκλησίας, ιππόδρομους καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Αἱ ἔργασίαι

έτελείωσαν τὸ 330 μ. Χ., δόποτε καὶ ἔτελέσθησαν μὲν μεγαλοπρέπειαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης, ἡ δόποια πρὸς τιμὴν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς, ὀνομάσθη **Κωνσταντινούπολις**.

Ἄπο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπὶ 1100 ἦτη ἡτο πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἔδρα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Καμμία ἄλλη πόλις εἰς τὸν κόσμον δὲν ὑμνήθη καὶ δὲν ἐδοξάσθη τόσον ὅσον ἡ Κωνσταντινούπολις.

Τὰ ἔτη κατὰ τὰ δόποια ἐκτίζετο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ μῆτηρ τοῦ Κωνσταντίνου χριστιανὴ Ἐλένη, μετέβη εἰς τὴν Παλαιστίνην διὰ νὰ προσκυνήσῃ τοὺς τόπους εἰς τοὺς δόποιους ἔδιδαξε καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Κατὰ θείαν θέλησιν ἔκαμεν ἀνασκαφάς καὶ εὗρε τὸν σταυρόν, ἐπὶ τοῦ δόποιου ἐμαρτύρησεν ὁ Θεάνθρωπος. Ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ Γολγοθᾶ ἐκτισε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ο προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος ἀπέθανε τὴν 21ην Μαΐου τοῦ ἔτους 337 εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐβαπτίσθη καὶ ἔγινε τέλειος Χριστιανός. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν ἀνεκήρυξε Ἰσαπόστολον καὶ κατέταξεν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του Ἐλένην μεταξὺ τῶν ἀγίων. Ἡ ιστορία διὰ τὸ ἀθάνατον ἔργον του τὸν ὀνόμασε **Μέγαν**.

Ἀνακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Διὰ ποίους λόγους δ Κωνσταντίνος μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του;
- 2) Ποῖα δνδματα ἔλαβε ἡ νέα πόλις, πότε ἐκτίσθη καὶ ποῦ;
- 3) Πῶς ἐκτίσθη δ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα;
- 4) Ποῖαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱστορίας εἰς τὸν Κωνσταντίνον καὶ τὴν μητέρα του;

4. Ἡ Α' Οἰκουμενική Σύνοδος

Μὲ τὴν θερμὴν προστασίαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, δπως εἴδομεν, δ Χριστιανισμὸς ἔγινεν ἡ ἐπίσημος θρησκεία του Κράτους. Κανεὶς κίνδυνος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐκ μέρους τῶν εἰδωλολατρῶν. Οἱ Χριστιανοὶ ἡμποροῦσαν ἐλευθέρως νὰ πιστεύ-

ουν είς τὴν θρησκείαν τῶν καὶ νὰ τὴν διδάσκουν εἰς τοὺς ἄλλους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν δμως ἐκείνην ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ

'Η Α' Οἰκουμενική Σύνοδος

μας ἐσπαράσσετο ἀπὸ πολλάς ἔριδας. Ἐνεφανίσθησαν ὀρισμένοι Χριστιανοί καὶ ἴδιως κληρικοί, οἱ ὅποιοι ἤρμήνευον

έσφαλμένως τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰ διάφορα δόγματα τῆς Θρησκείας μας.

Αἱ ἑσφαλμέναι αὐταὶ ἐρμηνεῖαι ὡνομάσθησαν αἰρέσεις καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες αὐτάς αἰρετικοί.

Πρῶτος καὶ ἐπικίνδυνος αἱρετικὸς ἦτο ὁ Ἱερεὺς τῆς Ἀλεξανδρείας Ἡρειος, ὁ δποῖος ὑπεστήριζεν, δτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κτίσμα αὐτοῦ. Ὁ Ἡρειος δὲν ἔπιστευεν ὁ Ἰδιος μόνον εἰς τὴν πλάνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐδιδασκεν εἰς τοὺς ἄλλους Χριστιανούς καὶ ἐκλόνιζε τὴν πίστην των. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη μία σύγχυσις καὶ ἀναστάτωσις μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἀποτέλεσμα τῆς δποίας ὑπῆρξεν δ χωρισμός των εἰς δύο ἀντίπαλα καὶ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα.

Αθανάσιος ὁ Μέγας

Ο Μ. Κωνσταντῖνος, διὰ νὰ τερματίσῃ αὐτάς τὰς φιλονικίας, συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 325 μ.Χ. τὴν Πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, εἰς τὴν δποίαν ἔλαβον μέρος 318 ἐπίσκοποι. Πρόεδρος τῆς συνόδου διετέλεσεν ὁ Ἰδιος ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δ δποῖος κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν της ἐξεφώνησεν ἐμπνευσμένον λόγον, προτρέπων τοὺς ἐπισκόπους τὰ σύμφιλιαθοῦν καὶ νὰ σταματήσουν τὴν διχόνοιαν.

Κατὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην δ "Ἀρειος ἀνέπτυξεν ἐλευθέρως τὰς ἰδέας του καὶ προσεπάθησε νὰ τὰς ἐπιβάλῃ. Τοῦ ἀπήντησαν μὲ ἴσχυρὰ ἐπιχειρήματα πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ ἀπέδειξαν τὴν οἰκτράν πλάνην του. Ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς δλους ἡ μαχητικότης καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, δ δποῖος ἦτο διάκονος τοῦ τότε Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Τελικῶς ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκήρυξε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ, δμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα. Συνέταξε μάλιστα καὶ τὰ ἐπτά (7) πρῶτα ἄρθρα τοῦ

Συμβόλου τῆς πίστεως, διὰ τῶν ὁποίων ἔκαστος Χριστιανὸς δόμολογεῖ ὅτι πράγματι ὁ Ἰησοῦς εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δόμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα.

“Η σύνοδος ἐκείνη ἐρρύθμισε καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡτο καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα. ”Ἐλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἑορτάζεται πάντοτε τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας.

“Ανακεφαλαὶωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποῖος νέος κίνδυνος ἐνεφανίσθη διὰ τὸν Χριστιανισμόν; 2) Ποῖος ἡτο δ πρῶτος αἰρετικὸς καὶ τί ὑπεστήριζε; 3) Πότε ἔγινεν ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ποῦ; 4) Ποῖος διεκρίθη κατ’ αὐτὴν καὶ ποίας ἀποφάσεις ἔλαβεν ἡ σύνοδος;

5. Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης (361 — 363)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος διηρέθη εἰς πέντε (5) μικρότερα κράτη, τὰ ὅποια διοικοῦσαν οἱ τρεῖς υἱοί του καὶ δύο ἀνεψιοί του. Συντόμως δμως συνεκρούσθησαν μεταξὺ των, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ μείνῃ μόνος αὐτοκράτωρ ὁ ἀνεψιός του Ἰουλιανός.

“Οταν ὁ Ἰουλιανὸς ἡτο ἀκόμη μικρὸς ἐδιδάχθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἔτυχε καλῆς ἀνατροφῆς. Ἐσπούδασε τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶχε συμμαθητάς του τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐγοητεύθη δμως τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀπὸ τὴν ὥραιότητα τῶν ἀρχαίων ἔργων τέχνης, ὥστε δταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπαρνηθεὶς τὸν Χριστιανισμόν, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ ως ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους τὴν εἰδωλολατρείαν.

Διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν, ἥρχισε νὰ ἴδρυῃ εἰδωλολατρικούς ναούς, νὰ χρηματοδοτῇ τὰ μαντεῖα, νὰ κάμνη θυσίας εἰς τοὺς Ὀλυμπίους Θεούς καὶ μὲ κάθε μέσον νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν εἰδωλολατρείαν. Αἱ ἐνέργειαι του αὐταὶ προεκάλεσαν τὴν ὁργὴν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν ὀνόμασαν παραβάτην ἢ ἀποστάτην καὶ ἀπὸ τότε εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Δέν ήτο βεβαίως δυνατόν νά έπιτύχη τό σχέδιον τοῦτο τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἡ εἰδωλολατρεία ήτο πλέον νεκρά. Καὶ δπως αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἥλιου διαλύουσαν τὴν πρωΐην δύμιχλην, οὕτω πως καὶ ὁ ἥλιος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχε διαλύσει τὴν δύμιχλην τῆς εἰδωλολατρείας. Εἶχε θερμάνει καὶ φωτίσει τὰς ψυχάς τῶν ἀνθρώπων, καὶ καμμία δύναμις πλέον δὲν ήτο ἵκανη νά τοὺς κάμη νά ποθοῦν τὴν ἐπιστροφήν των εἰς τό σκοτάδι τοῦ παρελθόντος.

Ο Ἰουλιανὸς δύο μόνον ἔτη ἔμεινε εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ἡσαν δύμως ἀρκετά διὰ νά ἀντιληφθῇ τό τεράστιον σφάλμα του. Διὰ τοῦτο, δταν τὸ 363 πολεμῶν τοὺς Πέρσας ἐτραυματίσθη βαρέως, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ ἀνέκραξε: «Νενίκηκάς με Ναζωραῖε». Καὶ πράγματι ἐνικήθη, διότι μετὰ τὸν θάνατόν του κανεὶς ἄλλος αὐτοκράτωρ δὲν ἐπεχείρησε νά ἀναστήσῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησεν δριστικῶς.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποῖοι διεδέχθησαν τὸν Μ. Κωνσταντίνον εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον καὶ ποῖος δίκανώτερος ἐξ αὐτῶν; 2) Ποῦ ἐσπούδασεν δίκαιος καὶ διατί ἀπηρνήθη τὸν Χριστιανισμόν; 3) Ποῖον δόνομα ἔλαβεν εἰς τὴν ἴστορίαν καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας του; 4) Πότε ἀπέθανε καὶ πῶς;

6. Ο Μέγας Θεοδόσιος (379 — 395)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡ αὐτοκρατορία περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἀνικάνων αὐτοκρατόρων, οἱ δόποι οἱ ἐκακοδιοίκησαν τὸ κράτος καὶ τὸ διήρεσαν εἰς πολλὰ μικρότερα.

Τὸ 379 δύμως ἀνλήθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας δι γενναῖος στρατηγὸς Θεοδόσιος. Ἡτο υἱὸς στρατηγοῦ καὶ ἐκπαιδευθεὶς στρατιωτικῶς, εἶχε διακριθῆ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.

Οταν ἀπέθανεν δι αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Γρατιανός, δι Θεοδόσιος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν διοκλήρου τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἐφρόντισεν ἀμέσως νά διοργανώσῃ ἴσχυρὸν στρατόν, διότι ἡ αὐτοκρατορία περιεβάλλετο ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἐπικινδύνους ἔχθρούς. Ἐπειτα ἀπὸ πόλεμον τεσσάρων ἑτῶν ἐπέτυχε νά κατανικήσῃ αὐτοὺς καὶ μερικούς ἐξ αὐτῶν νά ὑποτάξῃ. Περιφανῆ νίκην κατήγαγεν ἐναντίον τῶν Βησιγότθων, λαοῦ γερ-

μανικῆς καταγωγῆς, οἱ δόποιοι μέχρι τότε ἡπείλουν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

’Αλλὰ καὶ ὡς κυβερνήτης ἀνεδείχθη ἔξοχος ὁ Θεοδόσιος· Ἐρρύθμισε τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ ἐπέβαλεν ἀξιοζήλευτον τάξιν εἰς τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ κράτους του. Κατέστησε τὴν αὐτοκρατορίαν του ἰσχυράν καὶ σεβαστήν, δπως ἦταν ἐπὶ Μ. Κων]νου.

’Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου συνεπληρώθη ὁ δριστικὸς θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Θεοδόσιος ἤγάπησε τὸν Χριστιανισμὸν μὲν θεϊκὴν φλόγα καὶ τὸν ἐπροστάτευσεν ὅσον κανεὶς ἄλλος. ’Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ εἰδωλολατρεία κατεδιώχθη σκληρῶς καὶ ὅλοι οἱ εἰδωλολατρικοὶ ναοὶ ἐκλείσθησαν. Αἱ θυσίαι ἀπηγορεύθησαν, τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐκλείσθη καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες κατηργήθησαν (394),

’Η μεγάλη δύναμις ἀγάπη τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν τὸν ὀδήγησεν εἰς ὑπερβολάς. Μερικοὶ φανατικοὶ Χριστιανοὶ κατέστρεψαν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, πολλοὺς ναούς, ἀγάλματα, μνημεῖα καὶ ἄλλα ἀριστούργήματα τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Μερικοὶ ἀκόμη μετεχειρίσθησαν βίαν καὶ ἐκακοποίησαν εἰδωλολάτρας, πρᾶγμα τὸ δόποιον δὲν ἐπιτρέπει ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ μας.

Σοβαράς ύπηρεσίας πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν προσέφερε ὁ Θεοδόσιος καὶ διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρετικῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας του ἐνεφανίσθη νέος αἱρετικός, ὁ **Μακεδόνιος**, ὁ δόποιος δὲν παρεδέχετο τὴν θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

’Ο Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ 381, τὴν **Δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον**, διὰ νὰ ἔξετάσῃ καὶ λάβῃ τὴν πρέπουσαν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς αἱρέσεως τοῦ Μακεδονίου. Κατ’ αὐτὴν ἀνεδείχθη πρωταθλητὴς τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ὁ τότε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως **Γρηγόριος ὁ Θεολόγος η Ναζιαρέηνός**. Ἡ Σύνοδος ἐκείνη κατεδίκασε τὴν αἱρεσιν τοῦ Μακεδονίου, καὶ συνέταξε τὰ ὑπόλοιπα πέντε (5) ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Διὰ τὰ πολλὰ καὶ ἴστορικὰ ἔργα, τὰ δόποια ἐπραγματοποίησεν ὁ Θεοδόσιος, ἡ ἴστορία τὸν ὀνόμασε Μέγαν καὶ τὸν θεωρεῖ Ισάξιον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

’Ο Μ. Θεοδόσιος ἀπέθανε τὸ 395 καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανά-

του διεμοίρασε τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο υἱούς του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ὁ Ἀρχάδιος τὸ Ἀνατολικόν, τὸ διόποιον ἀπὸ τότε λέγεται Βυζαντινὸν κράτος ἢ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Πότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδόσιος καὶ πότε ἀπέθανε;
- 2) Ὅπηρε καλὸς κυβερνήτης καὶ διατί;
- 3) Πότε συνῆλθεν ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ποίας ἀποφάσεις ἔλαβε;
- 4) Ὅπηρε προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πῶς;
- 5) Ποῖοι διεδέχθησαν τὸν Μ. Θεοδόσιον εἰς τὸν θρόνον τῆς Αὐτοκρατορίας;

7. Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν Ἐθνῶν καὶ ἡ τύχη τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους

Ἡ διαίρεσις τῆς ἀπεράντου Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Δυτικὸν καὶ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατέστη πλέον δριστική. Εἰς τὸ ἔξης δὲν ἐνώνονται τὰ δύο κράτη καὶ ἡ ἱστορία δι' ἕκαστον ἔξι αὐτῶν ἐπεφύλαξε διαφορετικήν τύχην.

Τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος ἐσημείωσεν ἀξιοθαύμαστον ἀκμὴν καὶ, διατηρηθὲν ἐπὶ χίλια (1000) περίπου ἔτη, ἐπραγματοποίησεν ἀξιόλογα πολεμικά καὶ ειρηνικά ἔργα. Καθ' ὅλην δὲ τὴν χιλιετίαν αὐτὴν κατέστη τὸ κέντρον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς καὶ ὁ ἔξελληνισμὸς του τὸ κατέστησαν τηλαυγῇ φάρον ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἐπέτρεψαν, διὰ τῆς ἔξαπλωσεως τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, νὰ ἐκπολιτίσῃ καθυστερημένους λαούς καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἀναγέννησιν.

Τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος δὲν ἐπέζησε, παρὰ μόνον 80 ἔτη περίπου μετὰ τὸν χωρισμὸν του ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ. Ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κακοδιοίκησίς του κατέστησε τοῦτο ἀνίσχυρον νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ τελικῶς τὸ 476 μ. Χ. ὑπέκυψε καὶ διελύθη.

Ολίγα ἔτη μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, ἥρχισεν εἰς τὴν Εύρωπην ἡ μετακίνησις πολλῶν βαρβαρικῶν φυλῶν, ἡ

δόποια προεκάλεσε μεγάλην ἀναστάτωσιν καὶ ὠνομάσθη **Μεγάλη Μετανάστευσις τῶν Ἐθνῶν**.

Κατ' ἀρχὰς βάρβαροι λαοί Γερμανικῆς καταγωγῆς, προερχόμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Ρήνον, εἰσέρχονται εἰς τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας καταστροφάς. Ὁλίγον ἀργότερον, προερχόμενοι ἐξ Ἀσίας, εἰσβάλουν οἱ τρομεροὶ **Οῦννοι**, οἱ δόποιοι λεηλατοῦν, καταστρέφουν καὶ ἔρημώνουν τὰ πάντα. Οἱ λαοὶ τῶν χωρῶν, εἰς τὰς δόποιας εἰσβάλλουν, φονεύονται σκληρῶς ἢ ύποτασσονται. Ὁ τρομερὸς ἡγεμὼν τῶν **Ἀττίλας** κατέστη περιβόητος διὰ τὴν σκληρότητά του καὶ οἱ σύγχρονοι του ἴστορικοὶ τὸν ὠνόμασαν «**Θεία μάστιγα**».

Συγχρόνως οἱ **Βάνδαλοι**, βάρβαροι γερμανικῆς καταγωγῆς καὶ αὐτοί, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπ' ἑκεῖ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μὲ ἀγριότητα συνέχισαν τὰς ἐπιδρομάς των καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔτος 455 ἐποιλιόρκησαν τὴν Ρώμην καὶ ἀφοῦ τὴν κατέλαβον, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ τὴν κατέστρεψαν ὅλοσχερῶς. Ἰδιαίτέραν ἀγριότητα ἐπέδειξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἔργων τέχνης. Ἀπὸ τότε ἔχομεν τὴν λέξιν **βανδαλισμός**, ἡ δόποια σημαίνει καταστροφὴν κυρίως ἔργων τέχνης καὶ γενικώτερον πολιτισμοῦ.

Οἱ Βάνδαλοι δὲν παρέμειναν εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλά, ἀφοῦ παρέλαβον τοὺς θησαυροὺς τῆς πόλεως καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἔφυγον καὶ ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ μετακινήσεις τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν συνεχίσθησαν. Νέα Γερμανικά βαρβαρικά κύματα ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχηγόν των **Οδόσακρον**. Οὗτος κατέφερε τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς Ρώμης καὶ τὸ ἔτος 476 τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος κατελύθη ὁριστικῶς.

Ἡ χρονολογία αὐτὴ ἀποτελεῖ σταθμὸν τῆς ἴστορίας, διότι διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τελειώνει ἡ **Δεκαία περίοδος** τῆς ἀνθρωπίνης ἴστορίας καὶ ἀρχίζει πλέον ἡ ὄνομασθεῖσα **Μεσαιωνικὴ** ἢ Ἱστορία τῶν **Μέσων Χρόνων**, κατὰ τὴν δόποιαν ἰδρύθησαν τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας.

Ανακεφαλαιωτικές έρωτήσεις και άπορίες

1) Ποία ή τύχη τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μετά τὸν χωρισμόν του ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ; 2) Τί δνομάζομεν Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν Ἐθνῶν; 3) Τί γνωρίζετε περὶ Ούννων καὶ τί περὶ Βανδάλων; 4) Πότε κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, ποῖος δὲ καταλύτης του καὶ ποία ή σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ;

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

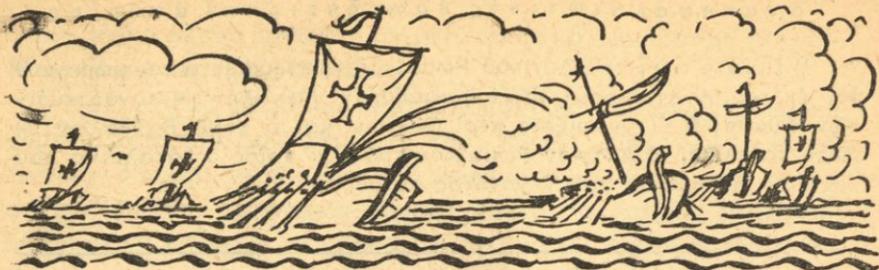
1) Νὰ συγκεντρώσετε περισσοτέρας πληροφορίας ἀπὸ βιβλία καὶ λεξικά διὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντίνον καὶ τὸ ἔργον του

2) Ἰδιαιτέρως νὰ συγκεντρώσετε πληροφορίας γιὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Νὰ μελετήσετε καὶ νὰ ἀπεικονίσετε τὸ σχέδιον αὐτῆς.

3) Νὰ μελετήσετε σχετικὰ ἀναγνώσματα διὰ τὸ Ἀρχαῖον Βυζάντιον ἀπὸ τὸ ἀναγνωτικὸν τῆς Ε' τάξεως τοῦ Ο. Ε. Σ. Β. καὶ ἀπὸ τὸ ἴδικό μας ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ Ε' ΤΑΞΕΩΣ

4) Νὰ μάθετε τὸ «Σύμβολον τῆς Πίστεως» καὶ νὰ τὸ ἔξηγήσετε.

5) Νὰ γράψετε μερικάς ἐκθέσεις μὲθαμπτα: «Ο Μέγας Κωνσταντίνος προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ», «Η ἀνεύρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», «Ιουλιανὸς δὲ Παραβάτης». «Ἀρειος καὶ Μακεδόνιος οἱ δύο αἱρετικοί», «Ἄττίλας ή Θεία μάστιγα» κλπ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ νέου κράτους.

Ἡ βαρβαρικὴ θύελλα, ἥ ὅποια ἐνέσκηψε εἰς Εὐρώπην κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα, δὲν ἄφησε ἐντελῶς ἀνενόχλητο καὶ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος. Πολλαὶ ἐπαρχίαι του ἐδοκιμάσθησαν σκληρῶς καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη οἱ λαοὶ τοῦ ἀπεράντου κράτους εἰρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξάγουν αἴματηρούς πολέμους, ἔως ὅτου τελικῶς ἐπέτυχον νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς βαρβάρους καὶ στρέψουν αὐτοὺς πρὸς τὴν Δύσιν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἦτο τελείως Ρωμαϊκόν. Τὸ διοικητικὸν σύστημα ἦτο Ρωμαϊκόν, ὁ στρατὸς ὡργανωμένος κατὰ τὰ Ρωμαϊκὰ πρότυπα καὶ οἱ Αύτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι. Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Ρωμαϊκὴ (Λατινικὴ) καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐλέγετο *Νέα Ρώμη*. Τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἔφθαναν μέχρι τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ, τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τῆς Αἰθιοπίας καὶ τοῦ Εύφρατου ποταμοῦ.

Οἱ λαοὶ δύμως, οἱ ὅποιοι κατώκουν εἰς τὸ ἀπέραντον τοῦτο κράτος, δὲν ἦσαν Ρωμαῖοι. Ἡσαν Ἑλληνες, Ἀρμένιοι, Σύριοι, Ἰουδαῖοι, Αἰγύπτιοι, Ἰλλυροί, Θράκες καὶ ἄλλοι. Τὸ ἐπικρατέστερον ἔθνος ἦξ ὅλων αὐτῶν ἦτο τὸ Ἑλληνικόν. Δὲν ἦσαν μόνον πολυπληθέστεροι ἐκ τῶν ἄλλων λαῶν οἱ Ἑλληνες, ἀλλὰ ἦσαν καὶ οἱ πλέον μορφωμένοι καὶ πολιτισμένοι. Πολλοὶ δύμως

ἐκ τῶν ἄλλων λαῶν εἶχον ύποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένη καὶ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος ζωῆς σχεδὸν ἀποκλειστικός.

Ἐπὶ πλέον, δπως εἰδομεν, καὶ ἡ διάδοσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἄλλ, δπως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐβοήθησε τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὕτω πως καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐδραΐωσεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τὸν θαυμασμόν των διὰ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξίν του.

Τοιουτορόπως δύο ἥθικαι — πολιτιστικαὶ δυνάμεις κυριαρχοῦν καὶ χαρακτηρίζουν τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους: Ὁ **Χριστιανισμὸς** καὶ ὁ **Ἐλληνισμός**. Σὺν τῷ χρόνῳ, αἱ δυνάμεις αὐταὶ, κατακτοῦν τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον καὶ τὸ ἐπίσημον κράτος καὶ τὸ μεταβάλουν εἰς **Ἐλληνικὸν — Χριστιανικόν**.

Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἥρχισε τὸ 395 μ. Χ., δταν ὁ χωρισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας κατέστη ὅριστικὸς καὶ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἔλαβεν ὁ Ἀρκάδιος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀρχίζει ἡ πραγματικὴ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὸ κράτος ὀνομάζεται **Βυζαντινόν**.

Ἀνακεφαλαῖω τικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος δ ἀρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους;
- 2) Ποῖοι λαοὶ κατώκουν τὸ Ἀνατολικὸν κράτος καὶ ποῖος δ ἐπικρατέστερος;
- 3) Ποῖαι δυνάμεις συνετέλεσαν εἰς τὸν ἔξελληνισμὸν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους;
- 4) Πότε ἀρχίζει ὁ ἔξελληνισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ πότε χρονολογοῦμεν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν;

2. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὸ Πανδίδακτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρκαδίου (408) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως δ ἐπιταετῆς υἱός του **Θεοδόσιος Β'** δ **Μικρός**. Λόγῳ τῆς μικρᾶς ἡλικίας του, τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἀνέλαβεν, ὡς ἐπίτροπος αὐτοῦ, δ **Ἀνθέμιος**. Οὗτος ἦτο πολὺ μορφωμένος, συνετὸς καὶ δραστήριος. Ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἐπέτυχε νὰ διοικήσῃ τὸ κράτος μὲ μεγάλην ἐπιδεξιότητα,

ώστε καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς νά κατανικήσῃ καὶ ἐκδι-
ώξῃ, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογα εἰρηνικά ἔργα νὰ ἑκτελέσῃ. Ἐπὶ τῶν
ἡμερῶν του κατεσκευάσθη ἔνα νέο καὶ μεγάλο τεῖχος, διὰ νὰ
συμπεριλάβῃ τὸν αὐξηθέντα πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως.

“Οταν ἐνηλικιώθη ὁ Θεοδόσιος ἔλαβεν ώς σύζυγον τὴν κό-
ρην τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναῖδα, ἡ ὅποια
ἐβαπτίσθη χριστιανὴ καὶ μετωνομάσθη **Εὐδοκία**.

‘Η Εύδοκία διεκρίνετο διὰ τὴν ἔξαιρετικὴν εύφυΐαν καὶ τὴν
μεγάλην μόρφωσίν της. Ἡτο ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐλληνικὴν
καταγωγὴν τῆς καὶ διὰ τοῦτο εἰσήγαγε εἰς τὰ ἀνάκτορα τὰς
ἐλληνικάς συνηθείας. Συνετέλεσε νὰ ἴδρυθῇ εἰς τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν μία μεγάλη σχολή, τὸ **Πανδιδακτήριον**, τὸ ὅποιον ᾧτο
ἔνα εἶδος σημερινοῦ Πανεπιστημίου.

Εἰς τὸ Πανδιδακτήριον ἐδίδασκον 30 περίπου σοφοὶ καθη-
γηταί, ἐκ τῶν ὅποιών 10 ἐδίδασκον τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν
καὶ τὴν ρητορικὴν. Μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανδιδακτηρίου τὸ
425, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἥρχισε νὰ ἔξαπλοιται περισσότερον καὶ
νὰ κατακτᾶ τὰς ἐπισήμους θέσεις τοῦ κράτους. Νέοι ἄνδρες
ἀπὸ δλα τὰ σημεῖα τοῦ ἀπεράντου κράτους, ἥρχοντο εἰς τὴν
Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ σπουδάσουν εἰς τὸ Πανδιδακτήριον
τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ρητορι-
κήν, καθὼς καὶ τὰ Νομικά, τὰ Μαθηματικά, τὴν Γεωγραφίαν
καὶ ἄλλας ἐπιστήμας.

Σύν τῷ χρόνῳ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ἐμόρφωσεν δλο-
κλήρους γενεάς νέων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι βραδύτερον κατέλαβον
ἡγετικάς θέσεις εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἔθεσαν τὴν σφρα-
γίδα τῆς ἐλληνοπρεποῦς μορφώσεώς των εἰς τὰς διοικητικάς
καὶ πνευματικάς ἐκδηλώσεις τοῦ νέου κράτους. Ἀδιστάκτως
δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, δτι ἡ Εύδοκία καὶ τὸ Πανδιδα-
κτήριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς
τὸν ἔξελληνισμόν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἔθε-
σαν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὅποιών ἐστηρίχθη μετέπειτα ἡ ἀνθησίς
τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς αύτοκρα-
τορίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Εύδοκίας καὶ τοῦ Θεοδοσίου Β',
ἀνηλθον εἰς τὸν θρόνον ὁ **Μαρκιανός**, σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τοῦ

Θεοδοσίου *Πουλχερίας*. 'Ο Μαρκιανὸς ἔλαβε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πατριάρχου καὶ ἀπὸ τότε ἐπεκράτησε τὸ ἔθιμον, δῆπος ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες λαμβάνουν τὸ στέμμα, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἑκάστοτε Πατριάρχου. 'Η τελετὴ αὕτη ὀνομάσθη *Στέψις τοῦ Αὐτοκράτορος* καὶ ή καθιέρωσίς της ἔδωσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τεραστίαν δύναμιν καὶ μέγιστον κῦρος.

Τόσον ὁ Μαρκιανὸς ὅσον καὶ ἡ Πουλχερία ἀνεδείχθησαν ἄξιοι κυβερνῆται καὶ ἔξαιρετοι χριστιανοί. 'Ιδρυσαν καὶ ὥργάνωσαν πολλὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ὑπὲρ τῶν δποίων διέθεσαν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν των. 'Εστόλισαν τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ πολλοὺς γασούς, ἔνας τὸν ὁποίων ύπηρξεν ὁ περιώνυμος ναὸς τῶν *Βλαχερνῶν*.

'Η Πουλχερία ἀπέθανε τὸ 453 καὶ ὁ Μαρκιανὸς τὸ 457. Διὰ τὴν ἀξιόλογον χριστιανικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν δράσιν των ἡ Ἐκκλησία μας τοὺς ἀνεκήρυξεν ἀγίους καὶ τιμᾶ τὴν μνήμην των τὴν 17ην Φεβρουαρίου.

Ἄνακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρκαδίου;
- 2) Τί γνωρίζετε περὶ Ἀνθεμίου καὶ τί περὶ Εύδοκίας;
- 3) Τί ἦτο τὸ Πανδιδακτήριον καὶ ποία ἡ ἐπίδρασίς του εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ νέου κράτους;
- 4) Ποῖοι οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδοσίου Β';
- 5) Ἀπὸ πότε καθερώθη τὸ ἔθιμον τῆς στέψεως τῶν αὐτοκρατόρων;
- 6) Ποίας μεγάλης τιμῆς ἔτυχον, ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Πουλχερία καὶ ὁ Μαρκιανός;

3. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάσθησαν οἱ εὔσεβεῖς καὶ σοφοὶ ἔκεινοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς πίστεως, διὰ τῆς μορφώσεως, διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ τῶν συγγραμμάτων των ἐπροστάτευσαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ διεφύλαξαν τὴν ὁρθόδοξον πίστιν.

'Η εἰδωλολατρεία καὶ αἱ διάφοροι αἱρέσεις δὲν κατενικήθησαν εύκόλως. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ διεξήχθη σκληρότατος καὶ μακροχρόνιος ἀγών, ὁ ὁποῖος, χάρις εἰς τὴν ἀγωνιστικότητα τῶν σοφῶν καὶ ἀγίων ἔκεινων ἀνδρῶν, κατέληξεν εἰς τὴν περίλαμπρον νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ὁριστικὴν σταθεροποίησίν του.

Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἦσαν κληρικοὶ καὶ ἀνῆλθον εἰς τὰ ἀνώ-

τατα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, δπως τοῦ ἐπισκόπου, μητροπολίτου καὶ Πατριάρχου.

Οἱ σπουδαιότεροι ἔξι αὐτῶν ἦσαν :

1. **Ο Μέγας Ἀθανάσιος.** Ὁ Ἀθανάσιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ 296 καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασεν. "Οταν ἐνηλικιώθη

περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ βραδύτερον ἔχειροτονήθη διάκονος, βοηθὸς Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ἡτο φιλομαθῆς καὶ ἐνωρίτατα διεκρίθη διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν εὔγλωττίαν του.

"Ἐλαβε μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ, περισσότερον παντὸς ἄλλου, κατεκεραύνων τὸν αἱρετικὸν "Ἀρειον. "Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ ἐξηκολούθησεν μὲθεϊκὸν ζῆλον τὴν καταπολέμησιν τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἀρειανῶν.

Oι Τρεῖς Ιεράρχαι

Οἱ ἔχθροί του ὅμως τὸν κατεδίωξαν σκληρῶς καὶ ἐπέτυχον

νὰ καταδικασθῇ εἰς ἔξορίαν. Μὲ δλας ὅμως αὐτάς τὰς καταδιώξεις καὶ τὰς κακουχίας τῆς ἔξορίας, διὰ τοῦτον τὸν ὑπέροχον ἀγῶνα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀνεδείχθη «στῦλος τῆς ὁρθοδοξίας» καὶ νικητὴς τῶν ἔχθρῶν του.

2. **Ο Μέγας Βασίλειος.** Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη τὸ 330 εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἀπὸ γονεῖς πλουσίους καὶ εὐγενεῖς. "Οταν ἐτελείωσε τὸ σχολεῖον τῆς Καισαρείας μετέβη διὰ νὰ σπουδάσῃ εἰς τὴν Καστανινούπολιν καὶ βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσπούδαζεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὸ Ιουλιανὸς διὸ Παραβάτης καὶ διὸ Γρηγόριος διὸ Ναζιανζηνός, μετὰ τοῦ διποίου διὸ Βασίλειος συνεδέθη δι' ἀδελφικῆς φιλίας.

“Οταν μετά τάς σπουδάς του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καισάρειαν ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ ἐπεδόθη μὲν αὐταπάρνησιν εἰς τὰ ἐπισκοπικά του καθήκοντα. Ὡγωνίσθη μὲν θάρρος διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐδαπάνησεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν.⁹ Όνομαστὸν παραμένει τὸ τεράστιον φιλανθρωπικὸν ἴδρυμα, τὸ ὅποιον ὡργάνωσε εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ τὸ ὅποιον πρὸς τιμήν του ἐπωνομάσθη «Βασιλείας». Εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἐλειτούργουν γηροκομεῖον, νοσοκομεῖον καὶ ὁρφανοτροφεῖον, συντηρούμενα κυρίως ύπο τῆς ἀτομικῆς περιουσίας τοῦ Βασιλείου.

‘Ο σκληρὸς ἄγων τὸν ὅποιον ὁ Βασίλειος διεξήγαγεν πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἔχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ αἱ φροντίδες του διὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ ποιμνίου του, τὸν κατέβαλον. Εἰς ἥλικιαν μόνον 50 ἑτῶν, ἀπέθανεν δὲξιοχος αὐτὸς Ἱεράρχης, πρὸς γενικὴν θλῖψιν ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ τῆς Καισαρείας.

3. Γεργόδριος ὁ Ναζιανζηνός. ‘ΟΓρηγόριος ἐγεννήθη τὸ 330 εἰς τὴν Ναζιανζὸν τῆς Καππαδοκίας. Ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν Ναζιανζὸν καὶ βραδύτερον ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, ὅπως εἴπομεν, ἔγνωρίσθη καὶ συνεδέθη ἀδελφικῶς μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου.

“Οταν ἐτελείωσε τὰς σπουδάς του, ἀπεσύρθη, δι’ ὅλιγον χρόνον, εἰς ἐρημικὸν τόπον τῶν παραλίων τοῦ Εὔξείνου Πόντου, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἄλλων χριστιανικῶν συγγραμμάτων. Ἐπειτα ἀπὸ σύντομον ἐκεῖ διαμονὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Βραδύτερον ἐπὶ Μ. Θεοδοσίου προσεκλήθη ύπὸ τοῦ Ιδίου αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διωρίσθη Πατριάρχης.

‘Η μόρφωσις καὶ ἡ εὐγλωττία του τὸν κατέστησαν τρομερὸν διὰ τοὺς ἔχθροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ λατρευτὸν διὰ τοὺς Χριστιανούς. Μνημειώδεις παραμένουν οἱ λόγοι του, οἱ ἐκφωνηθέντες εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτελεσματικῶς, ἐπολέμησε τὸν Μακεδόνιον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Β’ Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἐπέτυχε τὴν καταδίκην του.

Τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του ἀπεσύρθη εἰς τὴν γενέτειράν του Ναζιανζόν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς ἥλικιαν 60 ἑτῶν.

4. **Ίωάννης δ Χρυσόστομος.** 'Ο Ίωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας τὸ 347. Κατ' ὅρχας ἐσπούδασε Νομικάς καὶ ἡσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Δικηγόρου. Ἐνωρίς δικαστής ἀφιερώθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἔχειροτονήθη Ἱερεὺς. Ἡ τεραστία του μόρφωσις καὶ ἡ καταπληκτικὴ εὐγλωττία του, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπωνυμάσθη **Χρυσόστομος**, τὸν κατέστησαν διάσημον κοινῇ φήμῃ του ἐξηπλώθη πέραν τῆς Ἀντιοχείας, μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. 'Ο αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος καὶ δὲ λαός τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πληροφορθέντες τὰς ἀρετὰς τοῦ ἔξοχου αὐτοῦ ἀνδρός, τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

'Ως πατριάρχης ὁ Ίωάννης ἀνεδείχθη ὁ τελειότερος ποιμὴν τῆς ἑκκλησίας. Ἐπροστάτευσε τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους. Ἐφρόντισε διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν κληρικῶν, ὡργάνωσε τὰς ἑκκλησίας, συνεπλήρωσε τὰς θρησκευτικὰς λειτουργίας, κατεγοήτευσε διὰ τῶν ὄμιλῶν του τὰ χριστιανικὰ πλήθη καὶ κατετρόπωσε τοὺς ἔχθρους τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τέλος ἐμαστίγωσε τὴν διαφθοράν καὶ ἐκαυτηρίσασε τὴν ἀνηθικότητα.

'Επειδὴ δικαστής εἰς τοὺς λόγους του μὲ τόλμην κατέκρινε τὸν ἀσεβῆ βίον ἰσχυρῶν προσώπων τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ κράτους, ἡ αὐτοκράτειρα Εύδοξίᾳ τὸν κατεδίωξε καὶ ἐπέτυχεν ἐπανελημμένως νὰ τὸν ἔξορισῃ. Εἰς τὰς κακουχίας αὐτῶν τῶν καταδιώξεων τὸ ἀσθενικὸν σῶμα τοῦ ἱεράρχου δὲν ἀνθεῖε καὶ τὸ 407 ἀπέθανεν εἰς τὴν πόλιν Κουκουσδὸν τοῦ Πόντου, διόπου ἡ Εύδοξίᾳ τὸν εἶχεν ἔξορισει.

Διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας των πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, ἡ ἑκκλησία μας ὠνόμασε τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἱεράρχας **Πατέρας τῆς Ἑκκλησίας** καὶ τοὺς κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀγίων. Τοῦ Μ. Ἀθανασίου τὴν μνήμην τιμῶμεν τὴν 17ην Ἰανουαρίου, ἐνῷ τῶν τριῶν ἄλλων τὴν 30ην Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν κοινὴν ἔορτὴν «τῶν Τριῶν Ἰεραρχῶν».

* Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποία ἡ σπουδαιοτέρα πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπηρεσία τοῦ Μ. Ἀθανασίου; 2) Ποία ἡ κυρία δρᾶσις τοῦ Μ. Βασιλείου; 3) Εἰς ποῖα ἀξιώματα ἀνῆλθεν ὁ Γρηγόριος καὶ ποῖον τὸ σπουδαιότερὸν ἔργον του; 4) Πῶς ἀπέθανεν ὁ Ίωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ διατί;

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

1. Ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ τὸ 457, τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινούπολεως κατέλαβον διάφοροι ἄνδρες, ύπηρετήσαντες μέχρι τότε ὡς ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ ἢ υπάλληλοι τῆς αὐτοκρατορίας.

Τοιοῦτος αὐτοκράτωρ ἐξελέγη τὸ 518 ὁ ἀνώτατος ἀξιωματικὸς τῆς αὐτοκρατορίας Ἰουστῖνος. Οὗτος ἦτο γενναῖος ἀξιωματικός, ἀλλὰ ἐστερεῖτο μορφώσεως καὶ πολιτικῆς πείρας. Διά τοῦτο, καθ' ἥπατν τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του, εἶχε πολύτιμον βοηθόν τὸν ἀνεψιόν του Ἰουστινιανόν. Λέγεται διτὶ πραγματικὸς κυβερνήτης τοῦ κράτους, κατά τὰ ἔτη τοῦ Ἰουστίνου, ἦτο ὁ Ἰουστινιανός, ὁ δποῖος ἐγένετο καὶ τυπικῶς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τὸ 527, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θείου του.

‘Ο Ἰουστινιανὸς ἦτο Μακεδονικῆς καταγωγῆς καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν εύφυταν, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν φιλοδοξίαν του διὰ μεγάλα καὶ ἀθάνατα ἔργα. Ἀπὸ μικρὰς ἡλικίας ἔλαβε μεγάλην ἑλληνικήν καὶ χριστιανικήν μόρφωσιν καὶ ἀνεδείχθη ἔνας ἐκ τῶν ἔξοχωτέρων αὐτοκρατόρων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ἀποτελεῖ τὴν ἐνδοξοτέραν περίοδον αὐτῆς καὶ τὸ ὅνομα τοῦ Ἰουστινιανοῦ παρέμεινεν ἀθάνατον εἰς τὴν Ἰστορίαν.

‘Ο Ἰουστινιανὸς κατ’ ἀρχὴν ἐσκέφθη νὰ ὀργανώσῃ τὸ κράτος του ἐπὶ νέων βάσεων καὶ νὰ ἀνασυστήσῃ δλόκληρον τὸ

παλαιόν Ρωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὴν βασιλείαν του.. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔξέλεεν, ὡς συνεργάτας του, τοὺς ἔξοχωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του: νομομαθεῖς, ἀρχιτέκτονας, στρατηγούς καὶ ἄλλους βοηθούς.

'Ιουστινιανὸς

σεων ἦτο ή σύζυγός του αὐτοκράτιερα Θεοδώρα. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐφυΐαν τῆς, τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν της, ἀνεδείχθη ἀξία σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἰκανὴ αὐτοκράτειρα.

Μὲ τὴν βοήθειαν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν του, ἐπέτυχεν δὲ Ἰουστινιανὸς νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος του μέγα καὶ ἴσχυρόν. Ἐπέτυχεν ἀκόμη νὰ τὸ διοργανώσῃ ἐσωτερικῶς καὶ νὰ ἐκτελέσῃ μεγάλα ἔργα πολιτισμοῦ. Ἰδρυσε πλεῖστα φιλανθρωπικά ἴδρυματα, ἐξετέλεσε μεγάλα κοινωφελῆ ἔργα, ἐκτισε πολλὰς ἐκκλησίας καὶ εἰργάσθη μὲ ζῆλον πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Κωσταντινούπολις ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ διοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

'Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου δὲ Ἰουστῖνος καὶ

Καὶ πράγματι, οἱ ἔξαιρετοι συνεργάται τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰργάσθησαν μὲ ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν του.

Σπουδαιότεροι ἦσαν: ὁ νομοδιδάσκαλος Τειβωνιανός, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος, οἱ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς καὶ ἄλλοι.

Πολύτιμος βοηθός τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του καὶ τὴν λῆψιν σοβαρῶν ἀποφά-

πότε δὲ Ἰουστινιανός; 2) Ποία ἡ καταγωγὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ποία ἡ μόρφωσίς του; 2) Ποῖοι οἱ συνεργάται τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ποιῶν, γενικῶς, τὸ ἔργον του; 4) Τί γνωρίζετε περὶ Θεοδώρας;

2. Ἡ «στάσις τοῦ νίκα»

“Οταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ δὲ Ἰουστινιανός εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπικρατοῦσε τὸ ἔθιμον τῶν ἵπποδρομιῶν. Ὅτος Ρωμαϊκῆς προελεύσεως, ἀλλὰ εἶχε γίνει πολὺ ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δποῖος κατὰ χιλιάδας παρηκολούθη τὰς ἵπποδρομίας.

Οἱ θεαταὶ τῶν ἵπποδρομιῶν ἦσαν ὥργανωμένοι εἰς ὅμάδας καὶ ἔφερον διάφορα ὀνόματα, Πράσινοι, Βένετοι (γαλάζιοι) καὶ ἄλλα, ἀναλόγως τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἡνιοχῶν.

Αἱ ὅμάδες αὐταὶ ἦσαν πολὺ ἴσχυραι καὶ, μὲ τὸν καιρόν, ἀνεμιγνύοντο εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ δημόσια πράγματα. Τὰς

Ἡ Θεοδώρα μετὰ τῆς ἀκολουθίας της

ἡμέρας τῶν ἵπποδρομιῶν καὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἵπποδρόμου, ὃπου συνήθως παρευρίσκετο καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐλάμβανον ἰδιαιτερον θάρρος. Παρουσιάζοντο ἐνώπιον του, ἔξεφραζον τὰ παράπονά των καὶ πολλάκις ἔζήτουν τὴν ἱκανοποίησιν σοβαρῶν αἰτημάτων των.

Τὸ ἔτος 532 δὲ Ἰουστινιανὸς ἡθέλησε νὰ τιμωρήσῃ μερικούς
ἕξ αὐτῶν, διότι μὲ θόρυβον καὶ φωνασκίας ἥξιωσαν τὴν ἱκανο-
ποίησιν παραλόγων αἰτημάτων των (παραίτησιν ‘Υπουργῶν
κλπ.). Τοῦτο δυσηρέστησε καὶ τὰς δύο δμάδας καὶ, ἀφοῦ ἦνώ-
θησαν, ἐκήρυξαν ἐπανάστασιν. Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ὠνομά-
σθη «στάσις τοῦ νίκα», διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον ὡς σύνθημα
τὴν λέξιν «νίκα — νίκα».

’Απὸ τὸν ἴπποδρομὸν, Πράσινοι καὶ Βένετοι, διεσκορπίοθη-
σαν εἰς τὴν πόλιν καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ καίοντες.
‘Η πυρκαϊά, τὴν δοπίαν ἥναψαν, ἀπετέφρωσε τὸν ναὸν τῆς
‘Αγίας Σοφίας, τὸν δοπίον εἶχε κτίσει ὁ Μ. Κωσταντῖνος,
πολλὰ δημόσια κτίρια καὶ παρ’ ὀλίγον καὶ αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα.

‘Ο Ἰουστινιανὸς καὶ οἱ σύμβουλοὶ του εἶχον καταπιοθῆ
καὶ ἐσκέπτοντο νὰ ἔγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀναχωρή-
σουν. Ἐθεώρουν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ἐπικράτησιν τῶν
ἐπαναστατῶν. Τὴν κρίσιμον δύμας ἐκείνην στιγμήν, ἔσωσε τὴν
κατάστασιν ἡ γενναία καὶ ἀποφασιστικὴ αὐτοκράτειρα Θεο-
δώρα. Ἐδήλωσεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν δτὶ δὲν ἦτο διατεθει-
μένη νὰ φύγῃ, ἀλλὰ θὰ ἔμενε νὰ ἀποθάνη ὡς βασίλισσα, διότι
ὅς εἶπε: «καλὸν ἐντάφιον ἡ βασιλεία».

‘Η ὑπερήφανος στάσις τῆς Θεοδώρας, ἔδωσε θάρρος εἰς
τὸν Ἰουστινιανόν, δὲ ποίος τότε διέταξε τὸν στρατηγὸν του
Βελισσάριον νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ σῆμα. Πρά-
γματι δὲ Βελισσάριος ἐπέτυχεν, ἐντὸς ὀλίγου, νὰ ἐπαναφέρῃ
τὴν τάξιν, διὰ τῆς ἔξοντώσεως καὶ συλλήψεως τῶν ἐπανα-
στατῶν.

‘Α νακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πότε ἔγινεν ἡ «στάσις τοῦ νίκα» καὶ μὲ ποίαν ἀφορμήν; 2) Ποῖα
τὰ ἀποτελέσματα τῆς στάσεως; 3) Ποῖος ἔσωσε τὴν κατάστασιν τὴν
ώραν τῆς κρίσεως; 4) Τί ἦσαν οἱ Πράσινοι καὶ τίοι Βένετοι;

3. Τὸ πολεμικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Μετὰ τὴν ἔσωτερικὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ
κράτους του, δὲ Ἰουστινιανὸς ἐσκέφθη νὰ καταπολεμήσῃ καὶ
κατανικήσῃ τοὺς ἔξωτερικούς ἔχθρούς αὐτοῦ, ὃστε νὰ ἀποκα-
ταστήσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του τὸ ἀπέραντον καὶ πανίσχυρον
Ρωμαϊκὸν κράτος.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ
ΩΚ.

Εὔξεινος Πόντος

Αρδίκη

Θαλασσα

Μεσογε

Χώρα
της Αυτοκρατορίας

1) Πόλεμος κατά τῶν Βανδάλων. Οἱ Βάνδαλοι, ὅπως ἔμαθομεν, εἶχον ἴδρυσει εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν ἴσχυρὸν βαρβαρικὸν κράτος μὲν πρωτεύουσαν τὴν Καρχηδόνα, Οἱ λαοὶ τῶν χωρῶν, οἱ δοῦλοι ἐγειτόνευον μὲν τὸ βαρβαρικὸν αὐτὸν κράτος, ὑπέφερον τὰ πάνδεινα καὶ διὰ τοῦτο δὲ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ στραφῇ πρῶτον ἐναντίον αὐτοῦ.

‘Ο νικητὴς τῶν στασιαστῶν στρατηγὸς Βελισσάριος μὲ δλίγον σχετικῶς στρατόν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησε τὸν στρατὸν τῶν Βανδάλων. ‘Ο ἀρχηγὸς ὅμως αὐτῶν Γελιμερος συνεκέντρωσε νέον στρατὸν καὶ ἔδωσε, πλησίον τῆς Καρχηδόνος, δευτέραν καὶ σκληρὰν μάχην. ‘Η μάχη ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ τὸ Βανδαλικὸν κράτος. ‘Ο Βανδαλικὸς στρατὸς κατενίκηθη, τὸ κράτος τῶν Βανδάλων διελύθη δριστικῶς, ἐνῷ δὲ ἀρχηγός των Γελιμερος συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου καὶ ὠδηγήθη αἰχμάλωτος εἰς Κων)πολιν.

2) Πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογότθων. Ἄφου ἐπέτυχε τὴν κατάλυσιν τοῦ Βανδαλικοῦ κράτους, ἔστειλεν δὲ Ἰουστινιανὸς τὸν Βελισσάριον ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς φυλῆς τῶν Ὀστρογότθων, οἱ δοῦλοι εἶχον καταλάβει τὴν Ἰταλίαν.

‘Ο πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογότθων ὑπῆρξεν μακροχρόνιος καὶ σκληρός. ‘Ο Βελισσάριος εἰς πολλὰς μάχας τοὺς κατενίκησε καὶ κατέλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας. Τὸ κράτος ὅμως τῶν Ὀστρογότθων δὲν διελύθη καὶ ἔπειτα ἀπὸ δλίγον ἐπανεστάτησαν καὶ ἥρχισαν πάλιν τὸν πόλεμον. Τότε ἐστάλη ἐναντίον των δὲ στρατηγὸς Ναρσῆς, δὲ δοῦλος εἰς σκληρὰν μάχην τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἥναγκασε νὰ ὑποκύψουν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἰταλία ἔγινεν ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐπὶ 14 ἔτη ἐδιοικεῖτο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ναρσῆ, ἔχοντος τὸν τίτλον τοῦ ἀντιβασιλέως.

3) Πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν. Τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν δοῦλον δὲ Ἰουστινιανὸς διὰ τῶν στρατηγῶν Βελισσαρίου καὶ Ναρσῆ κατενίκα τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἥρχισε νὰ εἰσβάλλῃ μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Τότε ἀκριβῶς δὲ Ἰουστινιανὸς ἀνεκάλεσε ἐξ Ἰταλίας τὸν Βελισσάριον καὶ μὲ ἴσχυρὸν στρατὸν ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐναντίον τοῦ Χοσρόη. ‘Ο πόλεμος διήρκεσε πολλὰ ἔτη καὶ

ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι ἐπιδρομεῖς δὲν ἐπετύγχανον τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, κατέπαυσαν τὸν πόλεμον καὶ ὑπεγράψαν 50ετῆ εἰρήνην.

Μὲ τούς πολέμους αὐτοὺς τὸ ὅνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπραγματοποιήθη. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπέκτησε τὰ σύνορα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔγινε τὸ μεγαλύτερον, ισχυρότερον καὶ ἐνδοξότερον κράτος τῆς ἐποχῆς του.

Α ν α κ ε φ α λ α i α τ i κ ἐ c ἐ ρ ω τ ἡ s e i c s κ a i n ἀ p o q i e s

1) Ποῖον τὸ πολεμικὸν ὅνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ; 2) Τί γνωρίζετε περὶ Βανδάλων καὶ ποῖος τοὺς κατενίκησε; 3) Τί γνωρίζετε περὶ τῶν Ὀστρογότθων καὶ ποῖος τοὺς κατενίκησαν; 4) Ποῖα τὰ αἴτια τοῦ Πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα;

4. Τὸ εἰρηνικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Ἐάν τὸ πολεμικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρξε μέγας καὶ ἐνδοξός, τὸ εἰρηνικὸν ἔργον του δύναται νὰ δονομασθῇ μέγιστον καὶ ἀθάνατον. Τὰ πολεμικά ἔργα ἡ ἱστορία πολλάκις τὰ κρίνει μὲ αὐστηρότητα καὶ δὲν δύναται τοις χρόνος τὰ καταλύει. Τὰ εἰρηνικὰ δύμως ἔργα ἡ ἱστορία τὰ περιβάλλει μὲ τὴν ἀπόλυτον ἀναγνώρισιν της καὶ δὲν δύναται τὰ διαφυλάττει καὶ τὰ μεταβάλλει εἰς τηλαυγεῖς φάρους τῆς ἀνθρωπίνης πορείας.

Ο μέγιστος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς δὲν ἀγνοοῦσε τὴν ἀκατάλυτον δύναμιν καὶ αἰωνίαν ἀξίαν τῶν εἰρηνικῶν ἔργων, διὰ τοῦτο ἐφέροντισε νὰ λαμπρύνῃ τὴν αὐτοκρατορίαν του μὲ πολλὰ τοιαῦτα ἔργα.

Ἐν πρώτοις εἰς τὰ σπουδαιότερα συνοριακά σημεῖα τῆς αὐτοκρατορίας ἀνήγειρε φρούρια καὶ ὀχυρώματα, τὰ Ἰουστινεῖα, πρὸς διαφύλαξιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐξασφάλισιν διαρκοῦς εἰρήνης. Κατὰ μῆκος τῶν συνόρων ἐγκατέστησε στρατηγούς, διὰ νὰ προστατεύουν καὶ διοικοῦν τὰς περιφερείας.

Η διοίκησις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐβελτιώθη σημαντικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. “Ολαι αἱ ὑπηρεσίαι ἀναδιωργανώθησαν καὶ ἡ τακτοποίησις τῆς νομοθεσίας ἀπετέλεσε ἔνα ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ἔργα του. Διὰ νὰ θέση τέρμα εἰς τὴν ἀκαταστασίαν τῆς διοικήσεως καὶ δικαιοσύνης, συνεπεία τῆς κακῆς ἐφαρμογῆς καὶ κακῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων, ἀνέθε-

σεν εἰς 12μελή ἐπιτροπὴν νομομαθῶν νὰ τακτοποιήσῃ τοὺς νόμους. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτή, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ *Τριβωνιανοῦ*, ἐτακτοποίησε τοὺς νόμους καὶ τοὺς συνεκέντρωσεν εἰς τρεῖς συλλογάς, εἰς τὰς δόποιας βραβύτερον προσετέθη μία ἀκόμη προοριζομένη διὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν ἀνωτάτων σχολῶν.

Τοιουτοτρόπως συνεπληρώθη τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ δόποιον ὠνομάσθη *Ρωμαικὸν Αστικὸν Δίκαιον*. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νο-

· H · A γ i a S o φ i a

μοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν καὶ ἀποτελεῖ σήμερον τὴν βάσιν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης.

Εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ὑπὸ αὐτοῦ ἐνίσχυσις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατέστη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὸ ἐμπορικώτερον καὶ βιομηχανικώτερον κέντρον τοῦ κόσμου. Τότε μετεφέρθησαν ἐκ τῆς Κίνας σπόροι μεταξοσκάληκος καὶ κατόπιν διεδόθη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης. Ἀπὸ τότε πολλαὶ περιφέρειαι τῆς Ἑλλάδος ἐκαλύφθησαν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δένδρων αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὠνομάσθη *Μωρέας* ἢ *Μωρηᾶς*.

Τὸ σοβαρώτερον δύως ἐκ τῶν εἰρηνικῶν ἔργων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρξε τὸ λεγόμενον ἀρχιτεκτονικόν ἢ μηχανικόν. Ὑδραγωγεῖα, λουτρά, γέφυραι, ξενοδοχεῖα, δρόμοι καὶ κυρίως

οίκοδομήματα. Τὸ λαμπρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο ὁ ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ ἡ Ἀγίας Σοφίας.

Κατ' ἀρχὰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔκτισεν ὁ Μ. Κων)νος τὸν δοποῖον, δπως ἐμάθομεν, κατέκαυσαν οἱ στασιασταὶ κατὰ τὴν «στάσιν τοῦ νίκα». Οἱ Ιουστινιανὸς ἥθέλησε νὰ κτίσῃ ἄλλον μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον. Οἱ ἀρχιτέκτοτες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος ἀνέλαβον τὴν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου καὶ, ἀφοῦ ἔλαβον τὴν ἔγκρισιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἤρχισαν τὸ ἀθάνατον ἔργον.

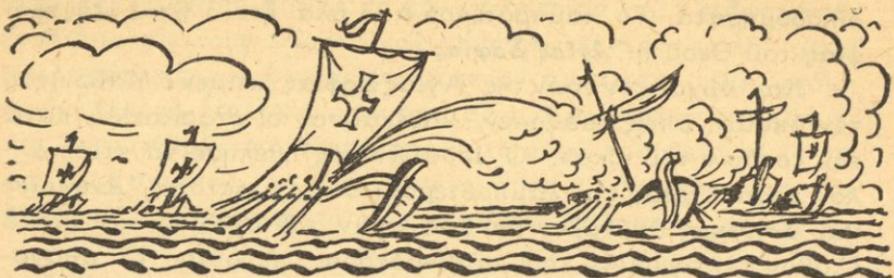
Αἱ ἔργασιαι διήρκεσαν ἔξ (6) ἔτη μὲ τὴν συμμετοχὴν πολλῶν χιλιάδων ἔργατῶν. Οἱ ἔδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέβλεπε προσωπικῶς καὶ ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀρχιτεκτόνων του τεράστια χρηματικά ποσὰ καὶ τὰ καλύτερα οἰκοδομικά ύλικά. Τὰ χρωματιστὰ μάρμαρα, τὰ ψηφιδωτά, οἱ πολύτιμοι λίθοι, αἱ χρυσαὶ καὶ ἀργυραὶ διακοσμήσεις ἔδωσαν εἰς τὸν ναὸν ἀπερίγραπτον ἐπιβλητικότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. “Οταν τὸ 537 μετέβη ὁ Ιουστινιανὸς διὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἔγκαινίων τοῦ ναοῦ, ἔμεινεν ἔκθαμβος ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειάν του καὶ ἀνεφώνησε: «Νενίκηνά σε Σολομών».

‘Ο ναὸς οὗτος ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὸ σύμβολον τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς αὐτὸν ὁ Ἑλληνισμὸς ἑώρτασε τὰ λαμπρότερα κατορθώματα τοῦ ἔθνικοῦ του βίου καὶ ἐκεῖ ἔζησε τὰς πλέον κατανυκτικὰς χριστιανικάς του τελετάς. Εἰς αὐτὸν πάλιν, τὰ ἔτη τῆς ἔθνικῆς δουλείας, προσηλώθη ἡ ἔθνικὴ ψυχή, προσμένουσα τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Ἀνακεφαλαὶ ωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

Τί ἦσαν τὰ Ιουστινιάνεια φρούρια; 2) Τί γνωρίζετε διὰ τὸ Ρωμαϊκὸν Ἀστικὸν Δίκαιον; 3) Πότε ἤρχισεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης; 4) Ποῖοι ἐσχεδίασαν τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας; 5) Πότε ἐγένοντο τὰ ἔγκαινια τοῦ ναοῦ;

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1. Ὁ Ηράκλειος (610 — 641)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἀναξίων αὐτοκρατόρων. Διότι δχι μόνον νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του δὲν κατώρθωσαν, ἀλλ’ οὕτε τὰς κατακτήσεις του νὰ διατηρήσουν δὲν ἐπέτυχον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν παλαιὰν καὶ ἔνδοξον Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἔσβυσε μαζὶ μὲ τὴν ζωήν του.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ κράτος ἥρχισε νά ταράσσεται ἀπὸ ἀναστατώσεις τῶν ἀκραίων λαῶν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νά δέχεται ἐπιδρομάς γειτόνων βαρβάρων λαῶν. Οἱ Δογγοβάρδοι εἰς τὴν Δύσιν ἥρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐπέτυχον νά καταλάβουν τὴν Βόρειον καὶ βραδύτερον δλόκληρον τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ἀβαροί, Μογγολικῆς καταγωγῆς, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν καὶ, ἀφοῦ ἡνῶθησαν μὲ τοὺς Σλάβους, ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, τὰς ὅποιας κατέστρεφον καὶ ἐλεηλάτουν.

Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται τῶν Ἀβάρων ἦσαν συχναὶ καὶ καταστρεπτικαί. "Ἐφθασσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. "Ἐθεσσαν δὲ εἰς σοβαρὸν κίνδυνον τὴν Θεσσαλονίκην καὶ αὐτὴν τὴν Κων(λ)ιν.

"Οταν τὸ κράτος εὑρίσκετο εἰς αὐτὴν τὴν ἀπελπιστικὴν

κατάστασιν, ἀνήλθε εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ὁ Ἡράκλειος.⁷ Ήτο γενναῖος, εύσεβης καὶ φιλόπατρις. Σκοπὸν τῆς ζωῆς του ἔθεσε νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ διαφυλάξῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ τρομεροὺς ἔχθρούς της. Στρατὸν δύως δὲν εἶχεν οὔτε καὶ χρήματα διὰ νὰ δργανώσῃ νέον καὶ νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ πολεμοφόδια.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἀκόμη ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἡρακλείου, ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἐπεδεινώθη. Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἶχεν ἀποβῆ ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἔχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. "Οταν ἔγινε κύριος τῶν Ἱεροσολύμων ἡχμαλώτισε τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν καὶ ἤρπασε τὸν Τίμιον Σταυρόν. Βραδύτερον ἐκυρίευσε τὴν Αἴγυπτον, ἥλθεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, κατέλαβε μερικάς πόλεις τοῦ Βοσπόρου καὶ ἔθεσεν εἰς κίνδυνον αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν.

Εἰς τὴν κρίσιμον ἔκεινην στιγμὴν πολύτιμος βοηθός καὶ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεδείχθη ὁ Πατριάρχης Σέργιος.⁸ Εδώσε θάρρος εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν στρατὸν μὲ τὰ ἀπαραίτητα ὅπλα καὶ τρόφιμα, προσέφερε διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος ὅλα τὰ χρήματα καὶ τοὺς θησαυρούς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων.

Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ὁ Ἡράκλειος ἤρχισε δραστηρίως νὰ ἔτοιμάζῃ ἴσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον, μὲ τὴν ἀπόφασιν ὅχι μόνον νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν καὶ νὰ τοὺς κατατροπώσῃ. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ ἔμψυχώνη τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν, διακηρύττων ὅτι ἡ ἐκστρατεία γίνεται διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ "Αγιοι Τόποι καὶ ὁ Τίμιος Σταυρός, τὸν δποῖον εἶχον ἀρπάσει οἱ Πέρσαι. "Οταν μάλιστα ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἔξεστράτευεν αὐτοπροσώπως ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν, μέγας ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τὰ πλήθη καὶ ὅλα πλέον ἥσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ ἄγῶνος.

Ἀνακεφαλαιώτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Εἰς ποίαν κατάστασιν περιήλθε το Βυζαντινὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ιουστινιανοῦ; 2) Ποῖοι ἥσαν οἱ ἐπικίνδυνοι ἔχθροι τῆς

αύτοκρατορίας; 3) Πότε ἐστέφθη αύτοκράτωρ ὁ Ἡράκλειος, ποῖα μέτρα ἔλαβε καὶ ποῖος τὸν ἔβοήθησεν εἰς τὸ ἔργον του; 4) Μὲ ποῖον τρόπον ἐνεθάρρυνε τὸν λαόν του;

2. Ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν

Πρὶν ὁ Ἡράκλειος ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐσκέφθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀβάρους, ὡστε νὰ ἀποφύγῃ τὸν διμέτωπον πόλεμον καὶ νὰ εἰναι ἀπερίσπαστος εἰς τὸν ἄγωνα του κατὰ τῶν Περσῶν. Καὶ πράγματι ἥλθεν εἰς συμφωνίαν καὶ ὑπέγραψε εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀβάρους ἔξασφαλίσας τοιουτοτρόπως τὰ νῶτα του καὶ πρὸ παντὸς τὴν πρωτεύουσάν του, ἡ δόπιά θὰ ἔμενεν ὑπὸ τὴν προστασίαν πολὺ δλίγου στρατοῦ.

Οταν ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεως, ἐφόρεσε μαῦρα ἐνδύματα καὶ ὡς ἔνας ἀπλός στρατιώτης μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου παρηκολούθησε δοξολογίαν καὶ γονυπετής ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ναὸς ἦτο πλήρης χριστιανῶν καὶ ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἦτο λίαν συγκινητική. Ὁ βασιλεύς, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἥσπασθη τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ ἔψαλε προσευχάς. Ἔπειτα ἔλαβε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ, ἔχων αὐτὴν ἐμπρὸς εἰς τὸ στῆθος του, ἐπροχώρησε πεζὸς πρὸς τὴν παρασίλιαν, ἐνῷ τὸν ἡκολούθει ὁ

Ο Ἡράκλειος

κλήρος καὶ δ λαὸς τῆς πρωτευούσης. Ἐκεῖ ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα καὶ ὑπὸ τάς εὐχάς ὅλων ἀπέπλευσε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 622.

Ο ‘Ηράκλειος ἐφήρμοσε ἔξοχον στρατηγικὸν σχέδιον. Δὲν ἐπετέθη ἐναντίον τῶν διεσκορπισμένων Περσῶν, ἀλλ’ ἐπροχώρησε μὲ δλον τὸν στρατόν του καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐκεῖ ἐπετέθη κατὰ τοῦ συγκεντρωμένου Περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν κατενίκησε. Τότε δ Περσικὸς στρατός δ ὁποῖος εύρισκετο εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ τοιουτορόπως ἡλευθερώθη δλόκληρος ἡ Μ. Ἀσία.

Τὸ Περσικὸν κράτος δύμας ἦτο ἴσχυρὸν καὶ ὁ Χοσρόης ἀρκετὰ φιλόδοξος καὶ δὲν ἥθελε νὰ παραιτηθῇ τῶν σχεδίων του. Συγκεντρώνει νέον πολυάριθμον στρατὸν καὶ τὸν ἀποστέλλει νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἡράκλειον, δ ὁποῖος πλέον εύρισκετο μέσα εἰς τὴν Περσίαν. Καὶ πάλιν δύμας δ Ἡράκλειος κατανικᾶ τοὺς Πέρσας καὶ προχωρεῖ ἀκάθεκτος πρὸς ἀνατολάς.

Δύο ἔτη ἀργότερον (626) δ Χοσρόης ἔρχεται εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀβάρους καὶ τοὺς παρακινεῖ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ ἔκεινοι ἐναντίον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Καὶ ἐνῷ δ Ἡράκλειος μὲ τὸν στρατόν του εύρισκετο εἰς τὴν Περσίαν, οἱ Ἀβάροι μαζὶ μὲ ὀλίγους Πέρσας, οἱ δὲ ποιοὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐπιτίθενται ἐναντίον τῆς ἀνυπερασπίστου Κωνσταντινουπόλεως.

Ο κίνδυνος ἦτο μέγας, ἀλλὰ δ Πατριάρχης Σέργιος καὶ δ Πρωθυπουργὸς **Βῶνος** ἐνεθάρρυνον τὸν λαὸν καὶ προέβαλον σθεναράν ἀντίστασιν. Ο Πατριάρχης μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς χεῖρας, περιήρχετο τὰ φρούρια καὶ τὰς πολεμίστρας καὶ ἐνεψύχωνε τοὺς μαχητάς. Η ἀνδρεία τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος καὶ οἱ βάρβαροι πολιορκηταὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασίν των. “Οταν μάλιστα δ Βυζαντινὸς στόλος ἐπέτυχε νὰ κατακαύσῃ καὶ βυθίσῃ τὸν στόλον τῶν Ἀβάρων, οἱ πολιορκηταὶ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ταπεινωμένοι διεσκορπίσθησαν.

Τότε δ λαὸς καὶ δ ὀλίγος στρατὸς τῆς πρωτευούσης ἐθεώρησε τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ὡς θαῦμα τῆς Παναγίας. Ἀμέσως δλοι ἔτρεξαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν καὶ ὅρθιοι δλην τὴν νύκτα ἔψαλλον εὐχαριστήρια τροπάρια. Εἰς ἔνδειξιν δὲ εύγνωμοσύνης ἔγραφη καὶ ἔψάλη ὁ **Ἀκάθιστος**

"Υμνος, ό όποιος καὶ σήμερον ψάλλεται κατὰ τόν ἐσπερινὸν ἔκαστης Παρασκευῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. "Ενα ἀπό τὰ ώραιότερα τροπάρια τοῦ Ἀκαθίστου "Υμνου, τὰ όποια ὅλα μαζὶ λέγονται καὶ «Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας», εἶναι :

« Γῇ ύπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ώς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εύχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις σου Θεοτόκε...»

"Α ν ακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πρὶν ἔκστρατεύση δὲ Ἡράκλειος κατὰ τῶν Περσῶν, ποῖα μέτρα ἔλαβε διὰ τὴν προφύλαξιν τῆς πρωτευούσης του; 2) Τί ἄλλο ἔκαμε πρὶν ἀναχωρήσῃ; 3) Ποῖον στρατηγικὸν σχέδιον ἔφηρμοσε; 4) Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μαχῶν του μὲ τοὺς Πέρσας; 5) Ποῖον κίνδυνον διέτρεξεν ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ πῶς δεσώθη; 6) Τί γνωρίζετε περὶ Ἀκαθίστου "Υμνου;

3. Ἀνάκτησις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τέλος τῆς ἔκστρατείας τοῦ Ἡρακλείου

"Οταν ἡ χαρμόσυνος εἴδησις διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφθασεν εἰς τὸν Ἡράκλειον, ἥσυχος πλέον αὐτὸς διὰ τὴν πρωτεύουσάν του, ἀποφασίζει νὰ ἐπιτεθῇ καὶ τρίτην φοράν κατὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Προχωρεῖ μὲ τὸν στρατὸν του, καταλαμβάνει διαφόρους πόλεις καὶ φρούρια τῶν Περσῶν καὶ συναντᾶ τὸν ἡνωμένον στρατὸν τοῦ Χοσρόη πορὰ τὰ ἔρεπια τῆς ἀρχαίας πόλεως *Νινεβί*, πλησίον τῶν Γαυγαμήλων. Ἡ μάχη ὑπῆρξε σκληρά καὶ ἀποφασιστική. Ὁ Ἡράκλειος κατενίκησε τὸν Περσικὸν στρατὸν καὶ καταδιώκων αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τὰς πύλας τῆς πρωτευούσης τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Τότε δὲ Περσικὸς στρατὸς καὶ λαὸς ἐπανεστάτησεν, ἐδολοφόνησε τὸν Χοσρόη καὶ ἀνεκήρυξε βασιλέα του τὸν *Σιρόη*, δόποιος ἐζήτησεν ἀμέσως νὰ συνάψῃ εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. Ὁ νικητὴς αὐτοκράτωρ ἐδέχθη τὸ 628 νὰ κλείσῃ εἰρήνην, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἔξῆς δρους :

1. Οἱ Πέρσαι θὰ περιωρίζοντο εἰς τὰ παλαιὰ σύνορα τοῦ κράτους των.

2. Θὰ ἡλευθέρωνον ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὅποι-

ως τῆς Βυ

αστικής θρησκευτικής

εθνικής ύπερηφανείας.

Τὸ ἔπόμενον ἔτος (629) ὁ Ἡράκλειος μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἔστησε τὸν Τίμιον Σταυρὸν ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ Γολγοθᾶ, ἐκεῖ ὅπου τὸν εἶχε ἄλλοτε τοποθετήσει ἡ Ἀγία Ἐλένη. Τὸ Ιστορικὸν αὐτὸν γεγονός, ἡ Ἔκκλησία μας τὸ ἔορτάζει κατ' ἔτος τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ὡς ἔστην τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Οἱ Ἡράκλειος ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱκανοτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ αὐτοκρατορία ἐγγάρισε τὰς παλαιάς δόξας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ μας ὠνομάσθη ἥρως καὶ ἵπποτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 541 εἰς ἡλικίαν 56 ἑτῶν.

Ανακεφαλαιώτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποία ὑπῆρξεν ἡ τελευταία νίκη τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν;
- 2) Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας του;
- 3) Πότε ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του καὶ πῶς τὸν ὑπεδέχθη ὁ λαός του;
- 4) Ποίαν ἔστην ἔορτάζομεν τὴν 14ην Σεπτεμβρίου καὶ διατί;
- 5) Πῶς ἐβασίλευσεν ὁ Ἡράκλειος καὶ πότε ἀπέθανεν;

‘Η Ἀραβία εἶναι μία μεγάλη χερσόνησος της Ασίας. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς χώρας εἶναι ἄνυδρον καὶ ἄγονον. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ἥσαν ἔνας ἀπλὸς κτηνοτροφικὸς λαός. Ἡσχολοῦντο κυρίως μὲ τὴν διατροφὴν προβάτων, ἵππων καὶ καμήλων.

Λόγω τοῦ ἀγόνου ἐδάφους τῆς πατρίδος των, οἱ Ἀραβεῖς ἔζοδσαν ζωὴν νομαδικὴν καὶ λιτήν. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των τοὺς εἶχε κάμει ὑπερηφάνους, ἀνδρείους, καὶ φιλοπολέμους. Ἡσαν χωρισμένοι εἰς πολλὰς φυλὰς καὶ ἐπίστευον εἰς διαφόρους θρησκείας. Κυρίως ἥσαν εἰδωλολάτραι καὶ ἐλάτρευον τὰ ἄστρα, τὰ δένδρα καὶ μεγάλους λίθους, διὰ τοὺς ὅποιους ἐπίστευον, διτι εἶχον πέσει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Εἰς τὴν Μέκκαν, τὴν μεγαλυτέραν πόλιν τῆς Ἀραβίας, ὑπῆρχεν ἔνας μετεωρίτης λίθος, ὁ Κααβᾶ, ὁ ὅποῖος ἐλάτρευετο ἀπὸ δλας σχεδὸν τὰς φυλὰς τῶν Ἀράβων.

“Εως τὸ 600 περίπου μ. Χ., οἱ Ἀραβεῖς ἥσαν λαός χωρίς μεγάλην σπουδαιότητα. Ἐνας δμως συμπατριώτης των, ὁ Μωάμεθ, ὁ ὅποῖος ἐγεννήθη τὸ 570 εἰς τὴν Μέκκαν, ἥλλαξε τὴν ζωὴν των καὶ μὲ τὴν μεγάλην του προσωπικότητα συνετέλεσε νὰ γίνη ἡ Ἀραβία κράτος μεγάλο, ἵσχυρὸν καὶ πολιτισμένον.

‘Ο Μωάμεθ ἐγεννήθη ἀπὸ πτωχούς γονεῖς, ἀλλ’ ἔμεινεν δρφανὸς καὶ ἀπὸ πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἔγινε βοσκὸς καὶ βρα-

δύτερον δόηγδος καραβανιῶν. Εἰς τὰ μεγάλα του ταξίδια ἐγνώ-
ρισε πολλοὺς Χριστιανούς καὶ Ἰουδαίους, μὲ τοὺς δποίους
συνεζήτησε καὶ ἐγνώρισε τὰς μονοθεϊστικὰς θρησκείας των.
Πανέξυπνος δπως ἦτο, συνέλαβεν ἀμέσως τὸ σχέδιον νὰ ίδρυ-
σῃ ἰδικήν του μονοθεϊστικήν θρησκείαν, διὰ τῆς δποίας θὰ συ-
νέτριβε τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν συμπαριωτῶν του καὶ θὰ τοὺς
ἀνεμόρφωνε.

“Οταν πλέον ἦτο 40 ἑτῶν ἥρχισε νὰ διδάσκῃ εἰς τὴν Μέκ-
καν καὶ νὰ προσελκύῃ δπαδούς. Ἰσχυρίζετο δτι τὸ ἔργον αὐτὸ-
τοῦ τὸ ὄρισεν δ Θεός διὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου τοῦ Γαβριήλ.
Ἐκήρυττεν, δτι ἔνας εἶναι δ Θεός καὶ ἀληθινὸς προφήτης αὐ-
τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, μόνον δ Ἰδιος δ Μωάμεθ.

Οἱ συμπολῖται δμως τῆς Μέκκας δὲν ἔδειξαν μεγάλην
προθυμίαν νὰ παραδεχθοῦν τὴν διδασκαλίαν του. Διὰ τοῦτο
δ Μωάμεθ τὸ 622 κατέφυγεν εἰς μίαν ἄλλην μεγάλην πόλιν
τῆς Ἀραβίας τὴν **Μεδίναν**. Ἐκεῖ ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλην εὐ-
χαρίστησιν καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς δπαδούς. Ὁλίγα ἔτη ἀργό-
τερον, τὸ 630, παρέλαβε πολλοὺς ἐκ τῶν δπαδῶν του καὶ ἐπέ-
στρεψε εἰς τὴν Μέκκαν, δπου διὰ τῆς βίας ἐπέβαλλε τὴν θρη-
σκείαν του. Ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἡνάγκασε
δλους τοὺς φυλάρχους νὰ παραδεχθοῦν τὴν θρησκείαν του καὶ
ἐπισήμως τότε ἀνεγνωρίσθη θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὁλοκλήρου
τῆς Ἀραβίας.

‘Η θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη **Ισλαμισμὸς** ἐκ τῆς
ἀραβικῆς λέξεως **Ισλάμ**, ἡ δποία σημαίνει «ἄφοσίωσις εἰς τὸν
Θεόν». Οἱ δπαδοὶ τῆς θρησκείας του ὠνομάσθησαν **Μουσουλ-
μᾶνοι** δηλ. ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δμως
τοῦ ίδρυτοῦ της, ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ λέγεται καὶ **Μωαμε-
μεθανισμὸς** καὶ οἱ δπαδοὶ του **Μωαμεθανοὶ**.

‘Ο Μωαμεθανισμὸς παραδέχεται τὴν ὑπαρξίν ἐνὸς μόνου
Θεοῦ, δπως δ Χριστιανισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς καὶ διὰ τοῦτο
ἀνήκει εἰς τὰς μονοθεϊστικὰς θρησκείας. ‘Η διδασκαλία τοῦ
Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ ιερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν τὸ
Κοράνιον.

Τὸ Κοράνιον ἀναφέρει, δτι ἔνας εἶναι δ Θεός καὶ τελευ-
ταῖος καὶ σπουδαιότερος προφήτης αὐτοῦ δ Μωάμεθ. Παραδέ-
χεται, δτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, ἀν αμένει δὲ ἀνάστασιν καὶ

κρίσιν τῶν νεκρῶν. Ἐξ αὐτῶν ἄλλοι θάτ ύπάγουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἄλλοι εἰς τὴν κόλασιν. Οἱ πιστοὶ τῆς θρησκείας, ἔστω καὶ ἄδικοι, θάτ ύπάγουν εἰς τὸν παράδεισον, ἐνῷ οἱ ἀπιστοὶ, ἔστω καὶ δίκαιοι, θάτ ύπάγουν εἰς τὴν κόλασιν. Διὰ τοῦτο οἱ πιστοὶ ἔχουν καθῆκον, ἔστω καὶ διὰ τοῦ πολέμου, νὰ διαδίδουν τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλλουν καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους. "Οσοι δὲ ἐκ τῶν πιστῶν φονεύονται εἰς τοὺς πολέμους αὐτούς, θάτ ἔχουν τὴν καλυτέραν θέσιν εἰς τὸν παράδεισον. 'Ο πόλεμος, ἐπομένως, ὁ ὅποῖος ἀποβλέπει εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐπιτρέπεται καὶ εἶναι μάλιστα Ἱερός.

"Η Μωαμεθανικὴ θρησκεία παραδέχεται ἀκόμη, δτι αἱ πράξεις καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι προκαθορισμέναι ύπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμέτ). Ἐπιβάλλει εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ προσεύχωνται πέντε φορὰς τὴν ἡμέραν, νὰ νηστεύουν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν (ἔνατος μῆνης Μωαμεθανικοῦ ἔτους), νὰ ἐλεοῦν καὶ νὰ ἐπισκέπτωνται, μίαν τούλαχιστον φοράν καθ' ὅλον τὸν βίον των, τὴν Ἱεράν πόλιν Μέκκαν, ὅπου εύρισκεται ὁ τάφος τοῦ Μωάμεθ-

'Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Εἰς ποίαν θρησκείαν ἐπίστευον οἱ "Αραβεῖς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μωάμεθ; 2) Ποῦ καὶ πότε ἐγεννήθη ὁ Μωάμεθ; 3) Πότε καὶ ποῦ ἐδίδαξε τὴν θρησκείαν του; 4) Πῶς ὀνομάσθη ἡ νέα θρησκεία καὶ πῶς οἱ διάδοci του; 5) Εἰς ποῖον βιβλίον περιέχεται ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ καὶ ποῖα τὰ σπουδαιότερα σημεῖα αὐτῆς;

2. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων καὶ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως

"Ο Μωάμεθ δὲν ὑπῆρξε μόνον ἰδρυτὴς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ κράτους. Αἱ διάφοροι Ἀραβικαὶ φυλαὶ ἦνθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ Ἀραβικὸν κράτος. Τοιουτοτρόπως ὁ Μωάμεθ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ, ὅχι μόνον θρησκευτικὸς ἡγέτης, που κατεπολέμησε τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἐδίδαξεν εἰς τοὺς "Αραβαῖς τὴν θρησκείαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μέγας ἔθνικὸς ἡγέτης αὐτῶν. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ νεοσυστάτου Ἀραβικοῦ κράτους ἦτο: πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων.

"Οταν τὸ 632 ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ **Χαλιφαὶ** ἥρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν καὶ

επέτυχον πρώτον νὰ ύποτάξουν τὴν Περσίαν, τὴν ὅποιαν καὶ ἡγαγκασσαν νὰ δεχθῇ τὴν Μωάμεθανικὴν θρησκείαν. Οἱ φαντισμένοι "Αραβες ὥρμοῦσαν εἰς τὰς μάχας ὡς θύελλα καὶ ἀντρεπον κάθε ἀντίστασιν, τὴν ὅποιαν συνήντων.

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἦτο ἔξησθενημένον. Ο 'Ηράκλειος προσεπάθησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ κύματα τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχε. Οἱ "Αραβες ἐπολέμουν μὲ πεῖσμα καὶ φυντισμόν. Κατέλαβον τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. "Επειτα ἀπὸ δύο ἔτῶν πόλεμον ὑπέταξαν ὀλόκληρον τὴν χώραν καὶ ἐπέβαλον τὸν Ἰσλαμισμόν.

Δὲν περιωρίσθησαν δμως μέχρις ἐκεῖ. 'Ἐπροχώρησαν καὶ πέραν τῆς Αἰγύπτου. Κατέλαβον τὴν παραλίαν τῆς Β., Ἀφρικῆς, ἐπέρασαν τὸ Γιβραλτάρ, κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν. 'Εκεῖ ἀνεχαιτίσθησαν προσωρινῶς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβον τὰς ἐπιθέσεις των καὶ ἐπέτυχον νὰ ιδρύσουν ἔνα ἀπέραντον Ἀραβικὸν κράτος καὶ, σὺν τῷ χρόνῳ, νὰ δημιουργήσουν ἴδικόν των πολιτισμόν, τὸν Ἀραβικόν.

'Αφοῦ οἱ "Αραβες ἔγιναν Ισχυροί, ἡθέλησαν νὰ ύποτάξουν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ γίνουν κύριοι ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχε πλέον ἀποθάνει (τὸ 641) ὁ αὐτοκράτωρ 'Ηράκλειος, ὁ δοποῖος δὲν ἐπέτυχε μὲν νὰ τοὺς νικήσῃ, ἀλλὰ τοὺς ἡμπόδισε, κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ὄρμῆς των, νὰ προχωρήσουν ἐναντίον τῆς πρωτευούσης του. 'Απεφάσισαν λοιπὸν τότε νὰ προσβάλουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡτοίμασαν μεγάλον στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὴν ἀπὸ Εηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Αὐτοκράτωρ τότε ἦτο ὁ *Κωνσταντῖνος Δ'* ὁ *Πωγωνᾶτος*. Οἱ "Αραβες, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ισχυρὸν χαλίφην *Μωαβίαν*, ἔφθασαν τὸ 673 εἰς τὴν Μ. 'Ασίαν καὶ ἤρχισαν μὲ φαντισμὸν τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τῆς πρωτευούσης. 'Ο κίνδυνος ἦτο μέγας, ἀλλὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ὑψηλὰ καὶ ἀπόρθητα, καὶ ἡ γενναιότης τῶν 'Ελλήνων ὑπερασπιστῶν ἀκατάβλητος.

"Η πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διήρκεσε πέντε ὀλόκληρα ἔτη. 'Ο Πωγωνᾶτος, ἀφοῦ ἐπέτυχε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, προητοίμασε βραδύτερον

τὴν ἀντεπίθεσίν του. "Ἐχων εἰς τὴν διάθεσίν του μυστικὸν δύπλον τῆς ἐποχῆς, τὸ τρομερὸν ὑγρὸν πῦρ, κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Ἀραβικοῦ στόλου.

Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐφεῦρεν δὲ Ἐλλην μοναχὸς **Καλλίνικος**, τὸ δόπιον μὲ εἰδικὰ μηχανήματα ἔξεσφενδονίζετο ἐναντίον τῶν ἔχθρικῶν πλοίων. Κατεσκευάζετο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πετρέλαιον καὶ ἄλλας εύφλεκτους ούσιας, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσβήνετο οὕτε μέσα εἰς τὴν θάλασσαν ὠνομάσθη ὑγρὸν πῦρ.

Οἱ Χαλίφης Μωαβίας, βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του, ἀναγκάζεται ταπεινωμένος νὰ κλείσῃ εἰρήνην καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπρακτος. Διὰ τῆς εἰρήνης μάλιστα ἐκείνης ὑπεχρεώθη, ἀπὸ τὸν Πωγωνᾶτον νὰ πληρώσῃ δλας τὰς καταστροφάς, τὰς δόπιας ἐπροξένησε κατὰ τὴν πενταετή πολιορκίαν του.

Τοιουτοτρόπως ἐσώθη καὶ πάλιν ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπὸ ἔναν μεγάλον καὶ τρομερὸν κίνδυνον. Οἱ φιλόθρησκοι κάτοικοι τῆς πρωτευούσης ἀπέδωσαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν Θεοτόκον καὶ ἔτρεξαν εἰς τοὺς ναοὺς νὰ τὴν εὐχαριστήσουν. "Ἐψαλλαν καὶ πάλιν τὸν «Ἀκάθιστον Ὑμνον» καὶ ὤρισαν ἀπὸ τότε νὰ ψάλλεται, ὁ ὕμνος αὐτός, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

'Ανακεφαλαὶωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποῖος θεωρεῖται ἰδρυτής τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους καὶ ποῖον τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα αὐτοῦ; 2) Πότε ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, πῶς ἐλέγοντο οἱ διάδοχοί του καὶ ποία χώρα ἐδέχθη πρώτη τὴν Μωαμεθανικὴν θρησείαν; 3) Ποίας χώρας κατέκτησαν οἱ Ἀραβεῖς μετά τὴν Περσίαν; 4) Πότε ἔγινεν ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνιλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ποῖον εἶχον ἀρχηγὸν καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα; 5) Ποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ μὲ ποῖον πολεμικὸν μέσον κατέστρεψε τοὺς Ἀραβας.

3. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνιλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων

Τὸ πέρασμα τοῦ κινδύνου δμως ἦτο προσωρινόν. Οἱ φανατισμένοι Ἀραβεῖς δὲν ἡσύχαζον καὶ 40 ἔτη ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Κωνιλεως εύρισκοντο εἰς τὴν πόλιν τῆς Μ. Ἀσίας Πέργαμον. Ἀποφασίζουν καὶ πάλιν, μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλον, νὰ πολιορκήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ ἔτος 717 ἐκατὸ χιλιάδες στρατὸς καὶ χίλια πεντακόσια

πλοῖα ἔρχονται εἰς τὴν ἔνδοξον πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν πολιορκοῦν στενῶς.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ὁ **Λέων Γ'** δῆ "Ισαυρος". Ἡτο γενναῖος καὶ ἴκανώτατος στρατηγός, πολιτικὸς δὲ εὐφυέστατος. "Οταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ τάξιν εἰς τὸ Βυζάντιον, νὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ νὰ ὅργανώσῃ πολυάριθμον καὶ ἀξιόμαχον στρατόν.

"Η δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διήρκεσεν ἔνα ἔτος καὶ οἱ "Αραβες, λαμβάνοντες συνεχῶς νέας δυνάμεις ἀπὸ τὴν Ἀφρικήν, ἔξαπέλυσον τρομεράς ἐπιθέσεις. Ὁ Λέων δυμῶς ἀπέκρουσεν δλας τὰς ἐπιθέσεις των καὶ τὸ ύγρὸν πῦρ κατέκαιε τὰ περισσότερα πλοῖα τοῦ στόλου των. Διὰ δευτέραν φοράν οἱ "Αραβες ἀναγκάζονται ἀπρακτοὶ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν. Κατὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου μιὰ φοβερὰ τρικυμία κατεπόντισε τὰ πλοῖα των καὶ κατέπνιξε δλον τὸν βαρβαρικὸν στρατόν.

Τοιουτοτρόπως, διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ὀλόκληρος δὲ εύρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴν πλημμύρα. Ὁ Λέων δ' Γ' δῆ "Ισαυρος" ἀνεδείχθη ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔξοχωτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς σωτῆρ τοῦ εύρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νίκη του ἔναντιν τῶν Ἀράβων ύπῆρξεν κοσμοϊστορικὸν γεγονός, διότι τὸ βαρβαρικὸν κῦμα θὰ κατέκλυζεν ἀσφαλῶς τὴν Εὐρώπην καὶ θὰ ἐπέβαλε διὰ τοῦ αἵματος τὸν "Ισλαμισμόν.

"Ο λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πάλιν διὰ τοῦ Ἀκαθίστου "Υμνου ηύχαριστησε τὴν Θεοτόκον καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἔκκλησία καθιέρωσε, δπως δῆ "Ἡράκλειος, δῆ Κωνσταντῖνος Δ' Πωγωνᾶτος καὶ δῆ Λέων Γ' τιμῶνται ὡς σωτῆρες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

·Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες·

1) Πότε ἔγινεν ἡ δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ μὲ πόσας δυνάμεις; 2) Ποῖος ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ τί γνωρίζετε περὶ αὐτοῦ; 3) Πόσο διήρκεσεν ἡ πολιορκία καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα; 4) Ποιὰ ἡ σημασία τῆς ἀποκρούσεως τῶν Ἀράβων ὑπὸ τοῦ Λέοντος Γ';

4. Ἀραβικός πολιτισμός καὶ ἡ παρακμὴ τῶν Ἀράβων

Οἱ Ἀραβεῖς, ἀν καὶ ἥσαν ἔνας ἀπλὸς γεωργικὸς καὶ ποίμενικὸς λαός, ἐπέτυχον εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα νὰ δημιουργήσουν μέγα καὶ ἴσχυρὸν κράτος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ὅμως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἥλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς πολιτισμένους λαούς, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν καὶ κυρίως τοὺς Σύρους καὶ τοὺς Ἑλληνας, ἥρχισαν νὰ θαυμάζουν τὸν πολιτισμόν των καὶ νὰ τὸν ἀγαποῦν. "Οχι μόνον δὲν κατέστρεψαν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησαν πολὺ εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυξίν του.

Κατ' ἀρχὴν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ λογοτεχνίας. Μετέφρασαν εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλώσσαν πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἀφοῦ ἐμορφώθησαν, ἐκαλλιέργησαν καὶ αὐτοὶ μὲ ἔξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας.

'Ιδιαιτέραν πρόοδον ἐσημείωσαν εἰς τὴν Ἱατρικήν, τὴν Χημείαν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν γεωμετρίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Τὸ ἀριθμητικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον σήμερον χρησιμοποιεῖ ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι ἐπινόησις Ἀράβων καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀριθμοὶ λέγονται **Ἀραβικοί**.

Οἱ Ἀραβεῖς δὲν ἀνέπτυξαν μόνον τὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας. "Εκτισαν θαυμάσια ἀνάκτορα ('Αλάμπρα καὶ Ἀλ-καζάρ εἰς τὴν Ἰσπανίαν) καὶ περιφήμους ναούς. Τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτὰ οἰκοδομήματά των τὰ διεκόσμησαν μὲ πρωτοτύπους διακοσμήσεις, αἱ ὅποιαι ἀπὸ τότε ὀνομάσθησαν **ἀραβουργήματα**.

Καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἀκόμη οἱ Ἀραβεῖς προώδευσαν. Ἀνέπτυξαν τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν. Πολλὰ δένδρα καὶ φυτά, τὰ ὅποια ἔως τότε ἥσαν ἄγνωστα εἰς τὴν Εύρωπην (δρυζα, βάμβαξ καὶ ζακχαροκάλαμον) τὰ μετέφερον ἐκεῖ καὶ τὰ διέδωσαν οἱ Ἀραβεῖς. Ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ἐπίσης παρέλαβον τὸν χάρτην, τὴν ναυτικὴν πυξίδα καὶ τὴν πυρίτιδα, τὰ ὅποια διέδωσαν εἰς τὴν Εύρωπην καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόδοδόν της.

Ἡ ἀξιοθαύμαστος αὐτὴ ἀνάπτυξις τοῦ Ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ δὲν συνετελέσθη ἀμέσως, οὕτε εἰς μικρὸν χρονικὸν διά-

στημα. Ἐρχίζει τὸ 700 περίπου, μετά τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν (50ετίαν) τῆς πρώτης πολεμικῆς αὐτῶν ἔξορμήσεως, καὶ διαρκεῖ 500 περίπου ὀδόκληρα ἔτη. Λείψανα τοῦ περιφήμου ἐκείνου πολιτισμοῦ θαυμάζονται καὶ σήμερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Συρίαν.

Αἱ καταστροφαὶ ὅμως τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μία παρομοία εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν ὑπὸ τοῦ **Καρολοῦ Μαρτέλλου** ἀνέκοψαν τὴν ὁρμήν των καὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα τῆς παρακμῆς. Βραδύτερον περιήλθον εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἐτεμάχισαν τὸ ἀπέραντον κράτος των εἰς πολλὰ μικρὰ καὶ ἀνίσχυρα. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ παρακμὴ ὀλοκληρώθη καὶ τὰ ἀνίσχυρα κρατίδιά των διελύθησαν. Εἰς τὰ ἔρείπια τοῦ ἀπεράντου Ἀραβικοῦ κράτους, διετηρήθη μόνον ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων, ὁ Μωαμεθανισμός, ἐκ τοῦ ὄποιου ἀνεπτύχθη ἔνα νέον Μωαμεθανικὸν κράτος τὸ Τουρκικόν.

(Ανακεφαλαίωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Κατέστρεψαν ἡ δχὶ οἱ Ἀραβεῖς τὸν πολιτισμὸν τῶν λαῶν, τοὺς ὄποιους κατέκτησαν; 2) Ποῖον, κύριως, πολιτισμὸν παρέλαβον καὶ ἐκαλλιέργησαν; 3) Ἐδημιούργησαν ἀξιόλογον πολιτισμὸν οἱ Ἀραβεῖς καὶ εἰς ποίους τομεῖς διεκρίθησαν; 4) Πόσα ἔτη διήρκεσεν ἡ Ἀραβικὴ ἀκμὴ καὶ ποία ἡ σημασία τοῦ Ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα γενικώτερον; 5) Ποῖα ιστορικά γεγονότα ἀνέκοψαν τὴν πρόοδον τῶν Ἀράβων καὶ ποία τελικῶς ἡ τύχη τοῦ Ἀραβικοῦ Κράτους;

5. Βυζαντινοὶ Ἀκρίται — Ὁ Διγενής

Βυζαντινοὺς ἀκρίτας ὀνομάζομεν μίαν ἰδιαιτέραν κατηγορίαν πολεμιστῶν τοῦ Βυζαντίου, οἱ δρόποιοι διέμενον μόνιμως εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα (ἀκρα) τῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνεχῶς ἐπολέμουν ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων.

“Οπως γνωρίζομεν, τὸ ἀπέραντον κράτος περιεβάλλετο ἀπὸ ἀπείρους ἔχθρούς, οἱ δρόποιοι, ἐκτὸς τῶν ἐπισήμων πολέμων, διενήργουν συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐλεηλάτουν τὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας τους. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους, εἶχον ἀνεγερθῆ φρού-

ρια τὰ ὅποῖα ἐφύλασσον γενναῖοι πολεμισταὶ ἐπωνομασθέντες
·
Ἀκρίται.

Τὰ πρῶτα ἔτη οἱ ἀκρίται ἦσαν ὀλίγοι καὶ εἰς ὁρισμένας ἐποχὰς δὲν ἦσαν καθόλου. Ἀλλὰ ἐπὶ Ἡρακλείου ἀναδιωργανώθησαν καὶ ἔγιναν πολυπληθέστεροι. Ὁ κίνδυνος τῶν Ἀράβων εἶχε καταστήσει ἔξαιρετικῶς ἀναγκαίαν τὴν ὑπαρξίαν τῶν Ἀκρίτων, ἡ γενναιότης τῶν ὅποιων ἤναγκαζε τοὺς Ἀραβας νὰ σταματοῦν τὰς ἐπιδρομὰς καὶ νὰ ἀποσύρωνται εἰς τὴν χώραν των.

Πρὸς τοὺς ἀκρίτας αὐτοὺς τὸ Βυζαντινὸν κράτος παρεχώρει μεγάλας ἐκτάσεις γῆς τὰς ὅποιας ἐκαλλιέργουν καὶ ἔζουσαν μονίμως ἕκεῖ. Ἐργον των ἥτο ἡ ἀπόκρουσις τῶν ἐπιδρομέων, ἡ διαφύλαξις τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν Ἀράβων. Ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον, ἐπερνοῦμσαν τὴν ζωὴν των μέσα εἰς κινδύνους καὶ περιπετείας. Ἐφημίζοντο διὰ τὴν μεγάλην των σωματικὴν δύναμιν, διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν καὶ διὰ τὴν γενναιοφροσύνην των. Ἡσαν οἱ θρυλικοὶ ἥρωες τοῦ Βυζαντίου ποὺ μὲ τὰ πολεμικά των κατορθώματα ἐπροκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων των καὶ ὑμνήθηκαν μὲ πολυάριθμα λαϊκά τραγούδια, τὰ ὀνομαζόμενα **Ἀκριτικὰ** **Ἄσματα**.

Μὲ τὰ λαϊκά αὐτὰ ποιήματα (τραγούδια) ὁ λαὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἐξέφραζε τὸν θαυμασμὸν του διὰ τοὺς ἥρωϊκούς ὑπερασπιστὰς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀμέτρητα εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ τὰ ὅποια ὁ λαὸς τῆς πολυτάραχης ἐκείνης ἐποχῆς ὑμνησε τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἀκρίτων. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀνδρειωμένους ἥρωες Ἀνδρόνικο, Κωνσταντῆ, Θεοφύλακτο, Πορφύρη καὶ ἄλλους, τὰ πιὸ πολλὰ ὑμνοῦν τὸν ἀνδρειότερο ἀπὸ τοὺς ἀνδρειομένους, τὸν θρυλικὸν **Βασίλη Διγενῆ** **Ἀκρίτα**.

Εἰς τὰ λαϊκά ἀκριτικά ἄσματα ὁ Διγενῆς συμβολίζει τὴν ὑπεράνθρωπον ἀνδρείαν καὶ ἀγωνιστικότητα, χάρις εἰς τὴν ὅποιαν ἐγκατεστημένος κοντά εἰς τὸν Εὐφράτην ποταμόν, πολεμᾶ μὲ ἀνθρώπους καὶ μὲ θηρία, μὲ Ἀραβες καὶ λιοντάρια, μὲ ἀπελάτες καὶ δράκοντες καὶ δλους τοὺς νικᾶ καὶ δλους τοὺς διασκορπίζει.

Παρθέτομε ἔνα μικρὸ ἀπόσμπασμα, ἀπὸ ἔνα μεγάλο ἀκριτικὸ ποίημα, ποὺ ἀναφέρεται στὸν Διγενῆ:

Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
καὶ ποὺ συνδὺ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι' ἔκατό, καὶ πάλι φόβο ἔχουν,
κι' ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι' ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὁργίες κοντάρι.
Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια πούζησα δῶ στὸν ἀπάνω κόσμο,
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειομένους...

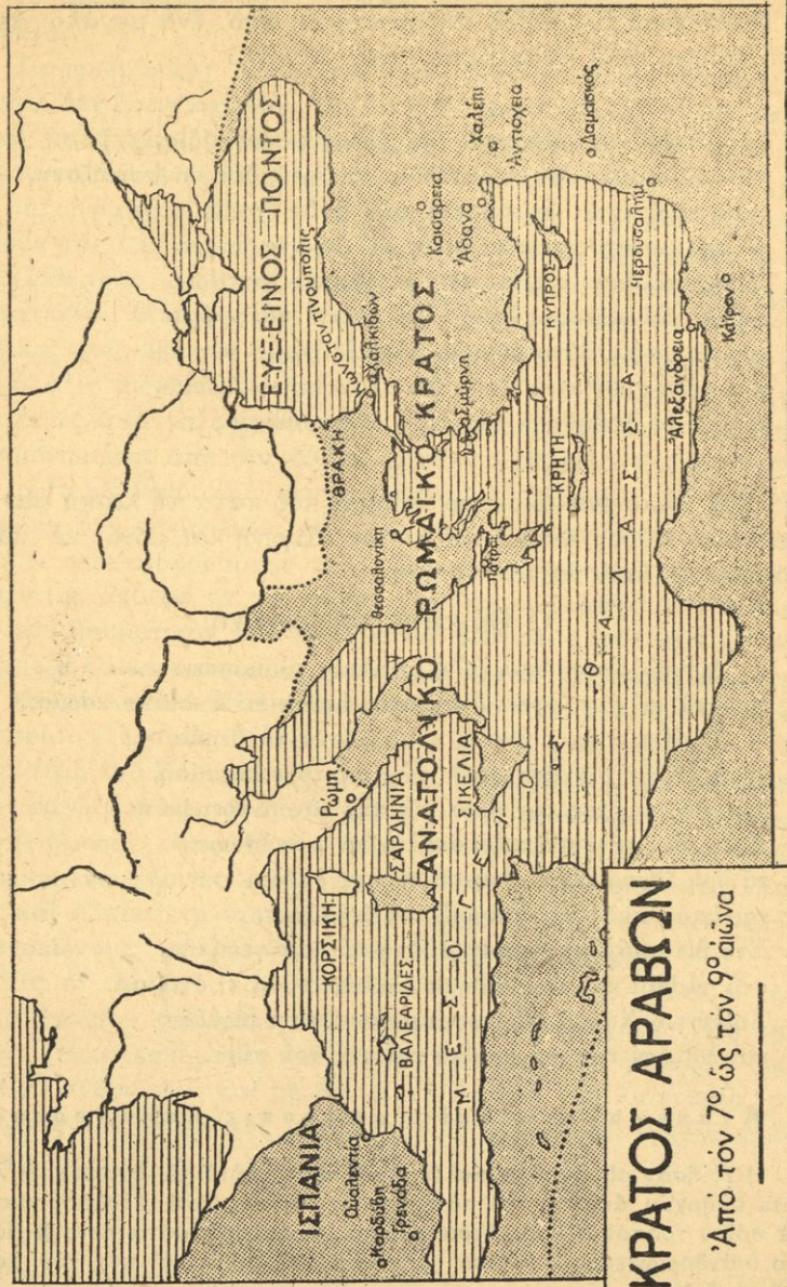
Καὶ ἄλλο ἔνα ἀκριτικὸ ποίημα, ποὺ κατὰ τὴ λαϊκὴ φαντασία καὶ δ Ῥάρος ἀκόμη τρέμει τὸν Διγενῆ καὶ μόνο μὲ πονηρία ἐπιτυγχάνει νὰ τὸν νικήσῃ:

Ο Θάνατος τοῦ Διγενῆ

‘Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι' ἡ γῆς τόνε τρομάσσει.
Βροντὰ κι' ἀστράφτει δ ὡρανὸς καὶ σειέτ’ δ ἀπάνω κόσμος,
κι' δ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια·
κι' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾶ, πώς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀϊτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τόνε σκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἔχώρει,
τὰ δρη ἐδρασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκια ἀμοδόλαγε καὶ φιζιμὰ ἔκούνει.
Στὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
στὸ γλάκιο καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ’ ἀγρίμια.
Ζηλεύει δ Ῥάρος, μὲ χωσιὰ μακριά τονε βιγλίζει
καὶ λάβωσε του τὴν καρδιὰ καὶ τὴν τοῦ πῆρε.

* Α ν α κ ε φ α λ α i o w t i n e s é q w t h σ e i c κ a i l á p o q i a c

1) Τί ἡσαν οἱ ἀκρῖται καὶ διατὶ ἔλαβον αὐτὸ τὸ ὄνομα; 2) Ἀπὸ πότε ὑπῆρχον ἀκρῖται καὶ πότε κυρίως ἔδρασαν καὶ ἔδοξάσθησαν; 3) Μὲ ποῖον τρόπον δ λαὸς ἐτραγούδησε τὰ κατορθώματά των; 4) Ποιὸς ἦτο δ ἀνδρειώτερος ἀπὸ τοὺς ἀκρίτας, ποὺ ἔμενε καὶ πῶς τὸν ἐφαντάζετο δ λαός;

ΚΡΑΤΟΣ ΑΡΑΒΩΝ

Από τὸν 7° ως τὸν 9° σταυρό

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ - ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ

1. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717 — 740)

Ἄπο τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου τοῦ ἐνδόξου καὶ ἰκανωτάτου αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, τὸ Βυζαντινὸν κράτος δὲν ἔγνωρισεν ἰκανούς αὐτοκράτορας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε πέσει εἰς θρησκευτικήν, κοινωνικήν, διοικητικήν καὶ οἰκονομικήν παρακμήν.

“Οταν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ Λέων Β', ἥθελησε νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν καὶ νὰ δημιουργήσῃ μίαν νέαν ζωὴν, ἀνταξίαν τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τῆς αὐτοκρατορίας.

“Οπως εἴδομεν, ὁ Λέων Γ' ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν πολλὰς ἰκανότητας καὶ δταν ἀπέκρουσε τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον, ἐσκέφθη νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὴν κρατικήν, κοινωνικήν καὶ ἥθικήν ζωὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ ἔλαβε τὰ ἀκόλουθα μέτρα.

1) Ἐπειδὴ τὸ κράτος δὲν ἔδιοικεῖτο καλά, τὸ ἔχωρισεν εἰς πολλὰς διοικήσεις (*θέματα*) καὶ εἰς κάθε μίαν ἀπ' σύτας διώρισεν ἔναν διοικητὴν μὲν στρατιωτικὰ καὶ μὲν πολιτικὰ δικαιώματα.

2) Ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ ἐπανέφερε τὴν αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐσχημάτισεν ἴσχυρὸν στρατὸν καὶ ἐπέτυχεν, δπως εἴδομεν, νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Ἀραβας καὶ διὰ τοῦ στόλου νὰ προστατεύσῃ τὰς θαλάσσας ἀπὸ τὰς ἐπιδρομάς τῶν πειρατῶν.

3) Ἐψήφισε νέους νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐπροστάτευσε τοὺς πτωχούς γεωργούς καὶ τοὺς ἔδωσεν ίδικά των κτήματα. Μέχρι τότε οἱ γεωργοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, ἥσαν δουλοπάροικοι, καὶ ἐπειδὴ ἔζοῦσαν μὲ πολλὰ στερήσεις, ἥσαν ἀμόρφωτοι καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ προοδεύσουν.

4) Ἀφήρεσε ἀπὸ τοὺς μοναχούς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων καὶ ἔδρυσε λαϊκὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον μορφωμένοι ἄνδρες.

5) Ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς νέους νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα εἶχον μεταβληθῆ εἰς κέντρα ἀργίας καὶ τεμπελιάς. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς τὰ μοναστήρια κατέφευγον ὅνθρωποι ἐνάρετοι, διὰ νὰ ἀφιερώθοιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Βραδύτερον δμως κατέφευγον εἰς αὐτὰ νέοι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἔργασίαν καὶ τὸν στρατόν. Τοιουτοτρόπως τὰ μοναστήρια ἥρχισαν νὰ γίνωνται ἐπιβλαβῆ εἰς τὸ κράτος, διότι τὸ ἐστέρουν ἀπὸ ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἥσαν χρήσιμοι διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Πατρίδος.

Λέων δ Ἰσανδρος

6) Ἐπειδὴ ὁ ἀμόρφωτος λαός καὶ οἱ μοναχοὶ εἶχον μετατρέψει τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων εἰς πραγματικὴν εἰδωλολατρείαν, δ Λέων Γ' ἡθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὴν σοβαρωτέραν ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεών του. Οἱ ἀμαθεῖς χριστιανοὶ ἐπίστευον δτι αἱ εἰκόνες κάνουν θαύματα, συγχωροῦν ἀμαρτίας, θεραπεύουν ἀσθενείας καὶ βοηθοῦν τοὺς χριστιανοὺς εἰς δτι καὶ ἀν χρειασθοῦν.

Ἐπειδὴ δλα αὐτὰ ἥσαν ἀντίθετα πρὸς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, δ Λέων διέταξε, κατὰ τὸ 727, νὰ τοποθετήσουν τὰς εἰκόνας πολὺ ὑψηλὰ εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὅστε νὰ μὴ φθάνουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ τὰς ἀσπάζονται.

Ἡ διαταγὴ αὐτὴ ἐπροκάλεσε μεγάλην δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς κληρικούς καὶ τὸν λαόν, διότι δ αὐτοκράτωρ δὲν

έφροντισε πρώτον νὰ τοὺς διαφωτίσῃ. Ἀπὸ τότε οἱ φανατικοὶ καλόγηροι ἥρχισαν νὰ περιέρχωνται τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ μὲ φλογερούς λόγους ἀρχισαν νὰ φανατίζουν τὰ πλήθη, δτὶ δῆθεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὴν θρησκείαν.

“Ολοὶ οἱ Χριστιανοὶ ἔχωρίσθησαν σὲ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Εἰς τὸ ἑνα ἥσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ὑπεστήριζον τὴν γνώμην τοῦ Λέοντος, καὶ ὀνομάσθησαν εἰκονομάχοι, ἐνῶ εἰς τὸ ἄλλο ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ὑπεστήριζον τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων καὶ ὀνομάσθησαν εἰκονολάτραι. Ἡ μία παράταξις ἐμισοῦσε τὴν ἄλλην καὶ συχνότατα φιλονικοῦσαν μεταξύ των. “Ἐνας σκληρὸς ἄγων ἥρχισε μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ὁ ὅποιος ἀνεστάτωσε κυριολεκτικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ διήρκεσε 120 περίπου ἔτη.

Ἀνακεφαλαῖω τικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκετο τὸ κράτος, δταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Λέων ὁ Γ'. 2) Ποῖον τὸ στρατιωτικὸν ἔργον τοῦ Λέοντος, καὶ ποῖον τὸ διοικητικόν; 3) Ποῖα μέτρα ἔλαβεν ὁ Λέων Γ', ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ποία ὑπὲρ τῶν νέων; 4) Ποῖον τὸ σοβαρότερον μεταρρυθμιστικὸν μέτρον τοῦ Λέοντος καὶ ποία τὰ ἀποτελέσματα;

2. Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα — Κυριακὴ τῆς Ὁρδοδοξίας

Τὸν Λέοντα Γ', διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Κωνσταντῖνος Ε'** ὁ ὅποιος ἐκήρυξε σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Κατεδίωξε τοὺς μοναχούς, πολλοὺς τῶν ὅποιων ἐφυλάκισεν, ἄλλους ἔξωρισε καὶ ἄλλους ἐφόνευσε. Αἱ ἄγιαι εἰκόνες ἐγνώρισαν φοβερὸν διωγμόν. “Αλλαι κατεστράφησαν καὶ ἄλλαι ἐκάησαν. Πολλὰ μοναστήρια ἐκλείσθησαν ἢ μετετράπησαν εἰς στρατῶνας, νοσοκομεῖα ἢ ἄλλα δημόσια καταστήματα.

“Αποτέλεσμα ὅμως αὐτῶν τῶν διωγμῶν ἦτο νὰ γίνουν ταραχαὶ καὶ αἰματηραὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν. Ὁ λαὸς ἐσέβετο καὶ ἀγαποῦσε τὰς εἰκόνας καὶ δὲν συγχωροῦσε αὐτὸν τὸν ἀδικαιολόγητον καὶ ἀσεβῆ διωγμόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀναστάτωσις τῆς αὐτοκρατορίας ἐσυνεχίσθη ἔως δτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ αὐτοκράτειρα **Εἰρήνη** ἡ Ἀθηναία, ἡ ὅποια συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν 7ην Οἰκου-

μενικὴν σύνοδον (787) καὶ ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων.

Μετὰ τὸν θάνατον δῆμως αὐτῆς νέοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες ἀνήλθον εἰς τὸν θρόνον, οἱ δόποιοι ἀπηγόρευσαν καὶ πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Τελευταῖος ἦξ αὐτῶν ἦτο ὁ **Θεόφιλος**, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὄποίου τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνέλαβεν ἡ σύζυγός του αὐτοκράτειρα **Θεοδώρα**. Ἡ Θεοδώρα δῆμως δὲν ἦτο σύμφωνος μὲν τὰς ἰδέας τοῦ εἰκονομάχου συζύγου της, διὰ τοῦτο πρῶτον ἔργον της ἦτο νὰ καλέσῃ τὸ 843 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νέαν σύνοδον, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ δριστικῶς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων.

Καὶ πράγματι, κατὰ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἀπεφασίσθη ἡ δριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων. Ἐδόθη ἡ ἐρμηνεία, δτὶ ἡ προσκύνησις δὲν γίνεται πρὸς τὸ ξύλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἄγιον πρόσωπον, τὸ ὄποιον εἶναι ἀπεικονισμένον. Τοιμοτορόπως ἴκανοποιήθησαν καὶ οἱ εἰκονολάτραι καὶ οἱ εἰκονομάχοι. Ἡ συμφιλίωσις τῶν Χριστιανῶν ἐπῆλθε τότε ἀμέσως.

Τὸ εὐχάριστον τοῦτο γεγονός ἔλαβε χώραν τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἐωρτάσθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγιας Σοφίας μὲν μεγάλην ἐπισημότητα. Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἡ Ἑκκλησία μας ἑορτάζει κατ' ἔτος τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τὴν ἑορτήν, ἡ ὅποια λέγεται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος διεδέχθη τὸν Λέοντα Γ' καὶ ποίαν στάσιν ἐτήρησε ἔναντι τῶν εἰκόνων; 2) Ποῖος συνεκάλεσε τὴν 7ην Οἰκουμενικὴν σύνοδον, πότε καὶ ποίας ἀποφάσεις ἔλαβεν ἡ σύνοδος ἐκείνη; 3) Πότε, ποῦ καὶ μὲ ποίου τὴν πρωτοβουλίαν ἀνεστηλώθησαν αἱ εἰκόνες; 4) Ποίαν ἑορτὴν καθιέρωσεν ἡ Ἑκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων;

3. Οι Πόλεμοι τῶν Ἰσαύρων

“Οπως ἐδιδάχθημεν, μέγα κίνδυνον διέτρεξεν ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ύπό τῶν Ἀράβων κατὰ τὰ ἔτη 700—750. Οἱ Λέων Γ' δμως καὶ ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε' ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀραβίας καὶ τοὺς ἐπροξένησαν τόσας καταστροφάς, ὥστε διὰ πολλὰ ἔτη, δέν ἐτόλμησαν νὰ πλησιάσουν τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας, τὰ ὅποια ἦσαν πολὺ ἐνισχυμένα καὶ καλὰ προφυλαγμένα.

Δὲν εἶχεν δμως τέλειως ἐκλείψει ὁ κίνδυνος τῶν Ἀράβων καὶ παρουσιάζεται νέος καὶ φοβερὸς ἔχθρος τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ Βούλγαροι.

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς Τουρκικῆς καταγωγῆς, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀρχικῶς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Βόλγα, ἐκ τοῦ ὅποιου ἔλαβον τὸ ὄνομα Βούλγαροι. Βραδύτερον ἦλθον εἰς τὴν Εύρωπην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς βορείως τοῦ Δουνάβεως χώρας. Καὶ ἀπ' ἑκεῖ δμως, δταν οἱ Ἀραβες ἐπολιόρκουν τὴν Κωσταντινούπολιν μετεκινήθησαν καὶ ἦλθον εἰς τὴν χώραν τὴν ὅποιαν κατοικοῦν σήμερον καὶ ἡ ὅποια ἐκ τοῦ ὄνοματός των ὠνομάσθη *Βουλγαρία*.

Ἐκεῖ δμως, δπου ἐγκατεστάθησαν, κατοικοῦσε ἄλλος λαός, οἱ Σλαύοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν περισσότερον πολιτισμένοι ἀπ' αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἔλαβον τὰ ἥμη, τὰ ἔθιμά των, τὴν γλῶσσαν των καὶ ἀφομοιώθησαν μέ αὐτούς, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ ἔγινον τέλειοι Σλαύοι.

“Οπως δμως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐμφανίσεώς των τοιούτορόπως καὶ τότε παρέμενον ἀπολίτιστοι καὶ ἔκαμνον συνεχεῖς ἐπιδρομάς ἐναντίον τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τὸ ὅποιον ἐλεγχάτουν. Ἀρχικῶς αἱ ἐπιδρομαὶ αὐταὶ ἦσαν ἀκίνδυνοι καὶ μικρᾶς διαρκείας. Πολλάκις παρητοῦντο αὐτῶν τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἔγίνοντο φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν.

Ἀπὸ τὸ 720 περίπου ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομάς των καὶ βραδύτερον τὰς μετέβαλον εἰς συνεχεῖς, σκληρούς καὶ αἰματηρούς πολέμους. Ἰδιαιτέρως ἔξαπέλυον τὰς ἐπιδρομάς των, δταν ἡ αὐτοκρατορία ἥτο ἀνίσχυρος ἥ ἥτο περιπεπλεγμένη εἰς πόλεμον ἐναντίον ἄλλων βαρβάρων λαῶν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐπέτυ-

χον νά είσχωρήσουν εἰς τὴν Μεκεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ νά φθάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τοιούτοις πρώπως, μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων, μέγας ἔχθρος τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μόνιμος κίνδυνος δι' αὐτήν, ἥσαν οἱ Βούλγαροι.

Πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὁ ὄποιος ἤρχισε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἦτο ὁ Λέων ὁ Γ'. Ἐκεῖνος δμως, ὁ ὄποιος ἀνέλαβε μακρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἦτο ὁ υἱός του Κωνσταντίνος Ε'. Ἐννέα φοράς ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν καὶ μὲ τὸν ἡρωϊσμόν του τοὺς κατενίκησε.

Μετά τὸν θάνατον δμως τοῦ Κωνσταντίνου Ε', οἱ Βούλγαροι ἐπανήρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατὰ τὸ 800 περίπου, ὑπὸ τὸν ἴκανωτατὸν ἀρχηγὸν τῶν Κροῦμμον, εἶχον πολὺ ἔξαπλώσει το κράτος τῶν. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος Α' ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως νά τοὺς ὑποτάξῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχε. Εἰς μίαν μάλιστα μάχην ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν τοῦ Κροῦμμου καὶ ἐφονεύθη. Ὁ θηριώδης Κροῦμμος τότε, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀντιπάλου του, τὴν ἀπεγύμνωσε καὶ τὴν ἐπαργύρωσε, διὰ νά τὴν χρησιμοποιῇ ὡς ποτήριον εἰς τὰ βάρβαρα συμπόσιά του.

Ολίγα ἔτη βραδύτερον, τὸ 813, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' δ' Αρμένιος ἐτιμώρησε σκληρῶς τοὺς Βουλγάρους. Μὲ τὸν ἀνασυνταχθέντα στρατὸν του συνήντησε τοὺς Βουλγάρους πλησίον τῆς Θρακικῆς πόλεως Μεσημβρίας, δπου τοὺς κατενίκησε καὶ τοὺς κατέστρεψε δλοσχερῶς. Ὁ αἰμοβόρος Κροῦμμος ἐπληγώθη καὶ μετ' δλίγον ἀπέθανεν ἐκ τοῦ τραύματος.

Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῶν Βουλγάρων τοὺς ἤναγκασε νὰ συνετισθοῦν καὶ ἐπὶ 70 ἔτη δὲν ἀπεπειράθησαν νέαν ἐπιδρομὴν ἐναντίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Λέων Ε' ὤρισεν δριστικῶς τὰ σύνορα τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπεγρέωσε τοὺς Βουλγάρους νά περιορισθοῦν φιλησύχως ἐντὸς αὐτῶν.

'Α ν α κε φ α λ α i ω τ i κ ἐ s ἐ q w a t ἡ s e i s κ a i ἀ p o q i e s

1) Ποῖος ἔχθρος ἐμφανίζεται διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων; 2) Τί γνωρίζετε διὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ ὄνομα τῶν Βουλγάρων; Πότε ἤρχισαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ποιος ἐκ τῶν Ἰσαύρων ἐπολέμησεν περισσότερον; 4) Τί γνωρίζετε περὶ Κροῦμμου; 5) Τί γνωρίζετε διὰ τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας;

4. Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων καὶ Σλαύων

“Οταν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦτο ὁ **Μιχαὴλ δ Γ'** (842–867) ἥρχισεν ὁ ἐκχριστινιασμὸς τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων. Πρῶτοι ἔδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν Ἑλλάδα δλίγοι Σλαύοι. ‘Ο ἐκχριστιανισμός των συνετέλεσε νὰ ζοῦν εἰρηνικῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων, νὰ λάβουν τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά των, τὴν γλώσσαν των, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀφομοιωθοῦν πλήρως μετ’ αὐτῶν.

Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περίπου δὲ **Χριστιανισμὸς** διεδόθη καὶ εἰς τοὺς ἴπολοίπους Σλαύους καὶ Βουλγάρους, τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος ἑδάφῃ. Τὸ 864 δύο ἔλληνες ἀδελφοί, ἐκ Θεσσαλονίκης, δὲ **Μεθόδιος** καὶ δὲ **Κύριλλος**, ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ τότε πατριάρχου Φωτίου εἰς τὴν Βουλγαρίαν, διὰ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἔξημερώσουν καὶ ἐκπολιτίσουν τοὺς ἀπολιτίστους Βουλγάρους.

‘Ο Μεθόδιος καὶ δὲ **Κύριλλος** ἦσαν ἄνδρες μεγάλης μορφώσεως καὶ ἀρετῆς. Μετέβησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπέτυχον νὰ ἐκχριστιανίσωσι τὸν Βασιλέα τῶν Βουλγάρων **Βόγοριν**, τὸν δποῖον καὶ ἔβαπτισαν. Τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως ἡκολούθησε καὶ δὲ βουλγαρικὸς λαὸς καὶ τοιουτοτρόπως ἐντὸς δλίγου οἱ Βούλγαροι ἡσπάσθησαν τὸ δρθόδοξον χριστιανικὸν δόγμα.

‘Ο Μεθόδιος καὶ δὲ **Κύριλλος** δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν τοῦ **Χριστιανισμοῦ**, ἀλλὰ συνέταξαν καὶ Σλαυικὸν ἀλφάβιτον καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν Σλαυικὴν καὶ Βουλγαρικὴν γλώσσαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἄλλα θεόπνευστα χριστιανικὰ βιβλία. ‘Απὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἥρχισαν νὰ μορφώνονται καὶ νὰ ἔχουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιον. ‘Ηρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ σπουδάσουν καὶ δι’ αὐτὸ πολὺ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Παρ’ ὅμως αὐτὰ οὐδεμίαν εὐγνωμοσύνην καὶ εἰλικρινῆ φιλίαν ἡσθάνθησαν διὰ τοὺς Ἑλληνας. Παρέμειναν βάρβαροι καὶ φανατικοὶ ἔχθροι τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πλὴν ὅμως δὲ ἐκχριστιανισμός των ἀποτελεῖ σημαντικὸν γεγονός διὰ τὴν δρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ ἀκόμη σημαντικότερον γεγονός διὰ τὴν Βουλγαρικὴν καὶ Σλαυικὴν ιστορίαν καὶ διὰ τὴν μελλοντικὴν ἔξέλιξ-ν τῶν λαῶν αὐτῶν.

1) Πότε ἡρχισεν δὲ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλαύων καὶ ποῖοι ἔξ αὐτῶν ἐδέχθησαν πρῶτοι τὴν νέαν θρησκείαν; 2) Ποῖοι ἐστάλησαν, πότε καὶ ὑπὸ ποίου διὰ νὰ ἐκχριστιανίσωσι τοὺς Βουλγάρους; 3) Ποῖα τὰς ἀποτελέσματα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου; 4) Ποία ἡ ἐπίδρασις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῶν Βουλγάρων; 5) Ποία ἡ σημασία τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων;

5. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν

“Οπως εἴδομεν, μέγας ὑπῆρξεν δὲ σάλος καὶ ἡ ταραχὴ, τὴν ὅποιαν ὑπέστη ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκ τῆς ἀποπείρας τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Πλέον τῶν ἑκατὸν ἑτῶν (720—840) ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μας ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὰς διαμάχας τῶν εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν.

‘Ολίγα ἔτη εἶχον παρέλθει, ἀφ' ὅτου ἐπὶ αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, τὸ 842, εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ ἀναστήλωσις τῶν οἰκόνων, καὶ ἵδού νέον σοβαρὸν ἐκκλησιαστικὸν ζῆτημα δημιουργεῖται, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ δνομα «σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν».

‘Ο πάπας τῆς Ρώμης, εἶχε ἀνέκαθεν τὴν ἀξιωσιν νὰ θεωρῇται ὡς ἀρχηγὸς δλοκλήρου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ Ρώμη ἦτο ἡ ἔνδοξος πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ διότι ἔθεωρει τὸν ἑαυτόν του διάδοχον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, δὲ ὅποιος, ὡς γνωστόν, ἐδίδαξε καὶ ἐμαρτύρησεν εἰς τὴν Ρώμην. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι τὸν ἀνεγνώριζον ὡς πρῶτον μεταξὺ Ἰσων καὶ τὸν ἐσέβοντο, ἀλλ’ οὐδέποτε τοῦ ἀνεγνώρισαν ὡς δικαίαν τὴν ἀξιωσιν νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὰ ζητήματα τῶν ἄλλων Ἐκλησιῶν. ‘Απὸ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀνέλαβον οἱ πέντε (5) πατριάρχαι, χωρὶς δὲ ἔνας νὰ ἔχῃ δικαιώματα ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ζητήματα τῆς περιφερείας τοῦ ἄλλου Πατριάρχου.

‘Εξ αἰτίας αὐτῆς τῆς παραλόγου ἀξιωσεως τοῦ Πάπα, αἱ σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς) δὲν ἥσαν ἀγαθαὶ καὶ συνεχῶς προέκυπτον ζητήματα προστριβῶν καὶ συγκρούσεων. “Ἐνα δύμως περιστατικὸν ἥλθε νὰ ἐπιδεινώσῃ

τὰς σχέσεις των καὶ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν χωρισμὸν αὐτῶν.

“Οταν δὲ οὐδὲς τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, **Μιχαὴλ Γ'**, ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἔλαβεν ὡς συνάρχοντά του τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρός του **Βάρδαν**. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀκολασίαν, δὲ δὲ θεῖος του Βάρδας ἀνέλαβε μόνος τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸ δποῖον ἐδιοικοῦσε κατὰ τρόπον **τυραννικόν**. Τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Βάρδα κατέκρινεν αὐστηρῶς δὲ Πατριάρχης **Ιγνάτιος**. Τότε δὲ Βάρδας ὠργίσθη, καθήρεσε τὸν **Ιγνάτιον** καὶ τὸν ἔξωρισεν, ἐνῶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνεβίβασε τὸν μέχρι τότε λαϊκὸν **Φώτιον** (857).

Ο Φώτιος κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν, εἶχε δὲ μεγάλην μόρφωσιν καὶ ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, τὰ δποῖα θαυμάζονται καὶ σήμερον ἀκόμη. Λόγω τῆς τεραστίας μορφώσεώς του, ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος, ἔλαβεν δλα τὰ ἐκκληστικὰ ἀξιώματα καὶ ἀπὸ λαϊκὸς ἐγένετο πατριάρχης.

Η ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου ἐθεωρήθη ἀντικανονικὴ καὶ δὲν τὴν ἀνεγνώρισεν δὲ **Ιγνάτιος** καὶ οἱ φίλοι του. Ο Πάπας τότε ἐνόμισε δτι εὗρε κατάλληλον εύκαιριαν διὰ νὰ ταπεινώσῃ καὶ ὑποτάξῃ τὴν **Ανατολικὴν Εκκλησίαν**. Συνεκάλεσεν ἀμέσως τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως εἰς σύνοδον, ἢ δποία ἔλαβε ἀπόφασιν καθαιρέσεως τοῦ Φωτίου.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς τοῦ Πάπα, ο Φώτιος συνεκάλεσε τὸ 867 οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν δποίαν ἔχαρακτήρισεν ὡς ἀπαράδεκτον τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα εἰς τὰ πράγματα τῆς **Ανατολικῆς Εκκλησίας**. Κατήγγειλεν ἐπίσης καὶ μερικούς νεωτερισμούς τοῦ Πάπα, οἱ δποῖοι ἥσαν ἀντίθετοι πρὸς τὸ **Σύμβολον τῆς Πίστεως**, δπως τὸ συνεπλήρωσεν ἢ **Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος**. Ενῶ, κατὰ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ **Άγιον Πνεῦμα** ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρός, ο Πάπας ἐπρόσθεσεν δτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ **Υἱοῦ**.

Η σύνοδος ἐκείνη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκρουσεν τὴν ἀνάμιξιν τοῦ Πάπα εἰς τὰ πράγματα τῆς **Ανατολικῆς Εκκλησίας**, κατεδίκασε τοὺς νεωτερισμούς του καὶ τὸν ἀφώρισε.

Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν δὲ χωρισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν, δόποῖος ὑπὸ τῆς Ιστορίας ὀνομάζεται **«Σχίσμα τῶν Εκκλησιῶν»**. Απὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἱ σχέσεις τῶν δύο **Εκκλησιῶν** διε-

κόπησαν, ἀλλὰ ἡ δριστικὴ ἀπόφασις τοῦ σχίσματος ἐλήφθη τὸ
ἔτος 1054, ὅταν πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ **Μι-
χαὴλ ὁ Κυρουλάριος**.

Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν εἶχε σπουδαίαν καὶ εὔεργετι-
κὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. "Οπως διὰ τοῦ χωρι-
σμοῦ τοῦ ἀπεράντου Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Δυτικὸν καὶ Ἀνα-
τολικόν, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εὗρε τὴν εύκαιρίαν νὰ ἔξελλη-
νίσῃ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, οὕτω καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῶν
Ἐκκλησιῶν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ἀνεξαρτησίαν
ἐναντὶ τῆς Δυτικῆς, συνεταύτισθη μὲ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ
ώς μία δισυπόστατος ἰδέα ἀντιμετώπισε τάς ζοφεράς ήμέρας
τῶν διωγμῶν καὶ τῆς δουλείας.

Α ν α κ ε φ α λ α i w t i k e s   ἐ ρ ω τ ἡ σ ε i s κ a i ἀ p o q i e s

- 1) Εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκοντο πρὶν τοῦ σχίσματος αἱ σχέ-
σεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ διατί; 2) Τί δονομάζομεν σχίσμα τῶν Ἐκ-
κλησιῶν καὶ πῶς προήλθεν; 3) Τί γνωρίζετε περὶ πατριάρχου Φωτίου;
- 4) Πότε ἔγινε τὸ δριστικὸν σχίσμα; 5) Ποία ἡ σημασία τοῦ σχίσματος
διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος;

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟΝ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867-886)

1. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών (867-886)

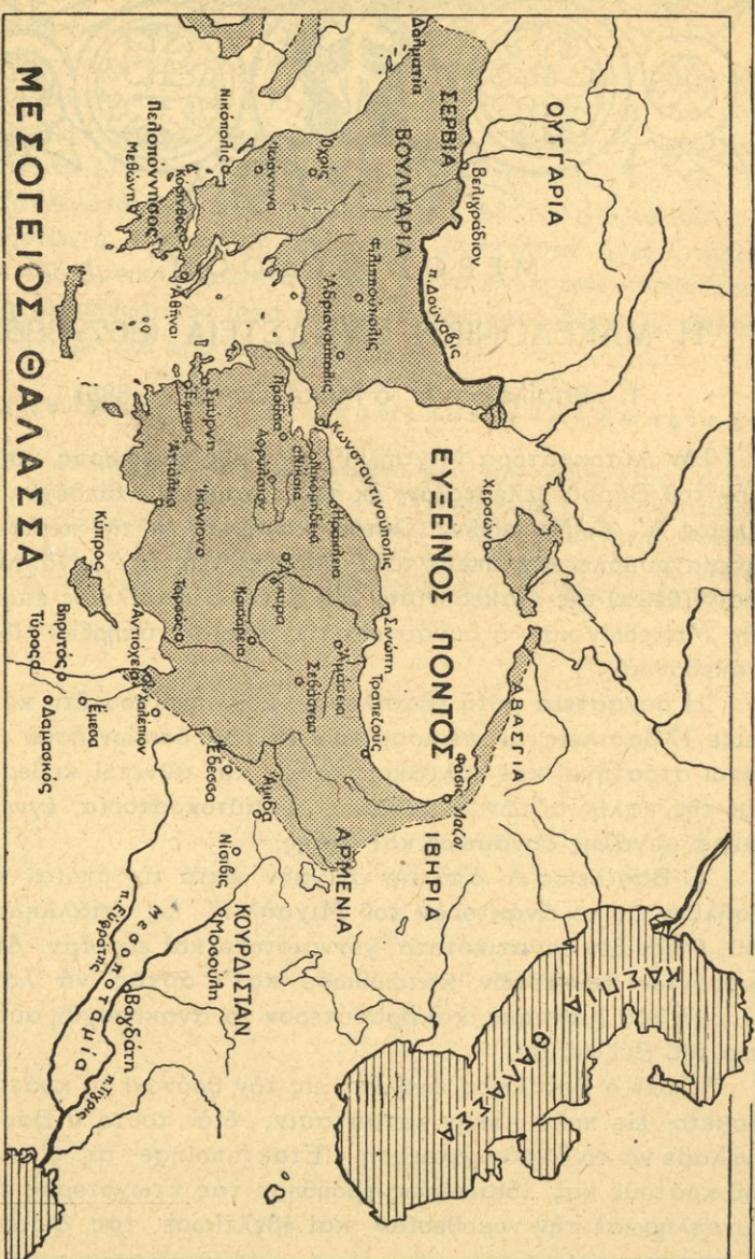
Τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' υἱὸν τῆς Θεοδώρας καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Βάρδα τελευταῖον ἐκ τῶν Ἰσαύρων, διεδέχθη ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών. Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς περιφερείας Ἀδριανούπολεως ἡ ὁποία τότε ὑπήγετο εἰς τὴν μεγάλην διοίκησιν (θέμα) τῆς Μακεδονίας. Ἐξ αὐτοῦ δὲ Βασίλειος ἐπωνομάσθη Μακεδών καὶ ἡ δυναστεία τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἰδρυτὴς Μακεδονική.

Ἡ δυναστεία αὕτη ἐβάσιλευσε 200 περίπου ἔτη καὶ ἀνέδειξε 17 βασιλεῖς οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ὁποίων ἥσαν ἴκανωτατοι στρατηγοὶ καὶ πολιτικοί, καθὼς καὶ συνετοὶ κυβερνῆται. Ἐκ τῆς καλῆς αὐτῶν διοικήσεως ἡ αὐτοκρατορία ἐγνώρισεν ἡμέρα μεγάλης δυνάμεως καὶ δόξης.

Ο Βασίλειος Α' ἀπὸ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ 856 εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μιχαὴλ Γ' ὡς ὑπάλληλος αὐτοῦ, ἐπέδειξεν ἐργατικότητα, γενναιότητα καὶ εύφυΐαν. Διὰ τῶν προσόντων του αὐτῶν κατώρθωσε κατ' ἀρχὰς νὰ λάβῃ τὸ ἀξιωμα τοῦ Καίσαρος καὶ βραδύτερον νὰ ἀνακηρυχθῇ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

Οταν ὁ Βασίλειος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ κράτος εύρισκετο εἰς πολὺ κακὴν κατάστασιν, διὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος ἀνέλαβε νὰ τὸ ἀναδιοργανώσῃ. Ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἰδιαιτέρως ἐβοήθησε τὰς πτωχοτέρας τάξεις. Συνεπλήρωσε τὴν νομοθεσίαν καὶ ἐβελτίωσε τὰς διοικητικὰς

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ

. Η. Ελληνική Δημοκρατία κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι. Α. πολέμων

ύπηρεσίας. Ἀποκατέστησε τὸ γόητρον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ύπεχρέωσε τὸν Πάπαν νὰ ἀναγγωρίσῃ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου, ὡς κανονικὸν πατριάρχην τὸν Φώτιον. Συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς, διποτὲ εἰς τοὺς Σλαύους τῆς Δαλματίας καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Μάνης, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι εἰδωλολάτραι ἐκ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ἑκ τῶν σπουδαιοτέρων ἔργων τοῦ Βασιλείου Α' ἦτο νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στόλον, ἀρχηγὸν τοῦ ὁποίου ἔξελεξεν τὸν ἰκανώτατον ναύαρχον Νικήταν Ὡρούφαν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Ἀφρικῆς εἶχον ἀποβῆ ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν ναυτικῶν τῆς Μεσογείου καὶ ὅλων τῶν κατοίκων τῶν παραλίων τῆς Θαλάσσης αὐτῆς. Εἶχον ὀργανώσει ὁλόκληρον πειρατικὸν στόλον καὶ ὅχι μόνον ἐλήστευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἡχμαλώτιζον τὰ πληρώματά των, ἀλλὰ ἀπειβιβάζοντο καὶ εἰς τὴν Εηράν, ἔρειμων ανχωρία καὶ πόλεις, ἐλήστευον τοὺς κατοίκους, τοὺς ἔφονευον καὶ ἔσυρον αἰχμαλώτους των νέας καὶ νέους, τοὺς ὁποίους ἐπώλουν ὡς δούλους εἰς τὰ «σκλαβοπάζαρα» τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ Ὡρούφας, μὲ τὸν ἴσχυρὸν στόλον του, ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τὰ πειρατικὰ πλοῖα τῶν Σαρακηνῶν, διποτὲ εἰς τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Μεσόγειον.

Οταν τὸ 886 ἀπέθανεν ὁ Βασίλειος Α' τὸ Βυζαντινὸν κράτος εύρισκετο εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν. Οἱ ἔξοχοι αὐτὸς Αὐτοκράτωρ εἶχε πραγματοποιήσει ἀξιόλογον ἔργον καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς ἐνδόξου Μακεδονικῆς Δυναστείας.

·Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπόριες·

- 1) Ποῖος καὶ πότε διεδέχθη τὸν Μιχαὴλ Γ', ἀπὸ ποῦ κατήγετο καὶ πῶς ὀνομάσθη δι' αὐτό;
- 2) Πόσα ἔτη ἐβασίλευσεν ἡ Μακεδονικὴ Δυναστεία καὶ πόσους βασιλεῖς ἀνέδειξεν;
- 3) Πότε ἥλθεν ὁ Βασίλειος Α' εἰς Κωνσταντιναύπολιν καὶ ὑπὸ ποίαν ἴδιότητα;
- 4) Ποῖον τὸ Χριστιανικὸν ἔργον τοῦ Βασιλείου Α';
- 5) Ποῖον τὸ πολεμικὸν ἔργον τοῦ Βασιλείου Α' καὶ πότε ἀπέθανεν οὗτος;

2. Διάδοχοι τοῦ Βασιλείου Α'—Νικηφόρος Φωκᾶς

Τὸν Βασίλειον Α' διεδέχθη ὁ υἱός του Λέων Στ'. δούλος διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν καὶ ἀγάπην εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπωνομάσθη σοφός (886—912).

Ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Λέοντος Στ'. ἡ αὐτοκρατορία δὲν ἔγνωρισεν εὔτυχεῖς ἡμέρας. Οἱ Βούλγαροι, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Συμεών, ἥρχισαν φοβεράς ἐπιδρομάς ἐναντίον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. 'Ο Λέων Στ', παρημέλησε τὸν στρατὸν καὶ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Βουλγάρους, οἱ δούλοι ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατέστρεφον καὶ ἐλεηλάτουν τὴν αὐτοκρατορίαν. Κατὰ τὸ αὐτὸν χρονικὸν διάστημα οἱ Σαρακηνοὶ κατέλασθον τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν δούλιαν ἐλεηλάτησαν καὶ κατέσφαξαν χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων τῆς, ἐνῷ πολλοὺς νέους καὶ νέας ἡχμαλώτισαν.'Ἐκτὸς δύμας αὐτῶν ἐνεφανίσθησαν συγχρόνως καὶ οἱ Ρωσσοί, οἱ δούλοι ἡπείλουν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν Λέοντα Στ'. νὰ συνάψῃ μετ' αὐτῶν ταπεινωτικὴν συμφωνίαν.

Τὸν Λέοντα Στ'. διεδέχθη ὁ υἱός του Κωνσταντίνος Ζ', δούλος τοῦ Πορφυρογέννητος (912—959), ὁ δούλος ἀν καὶ ἦτο ἀνίκανος αὐτοκράτωρ, χάρις εἰς τοὺς ἴκανούς καὶ γενναίους στρατηγούς του Ρωμανὸν Δεκαπηνό, Δέοντα Φωκᾶν, Κουρκούναν, Ἀργυρὸν καὶ Θεοφάνην, ἐπέτυχε νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς κινδύνους ποὺ περιέβαλλον τὴν αὐτοκρατορίαν.

Τὸν Πορφυρογέννητον διεδέχθη ὁ υἱός του Ρωμανὸς Β', ἡ βασιλεία τοῦ δούλου ὑπῆρξεν ἀρκετὰ ἔνδοξος, χάρις εἰς τὰ κατορθώματα τοῦ γενναίου στρατηγοῦ του Νικηφόρου Β'. Φωκᾶ.

'Ο Νικηφόρος ἀνέλασθεν νὰ διαλύσῃ τὸ πειρατικὸν κράτος τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης. 'Ητοίμασε πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλο καὶ ἀφοῦ παρέλασθε τὸ ἀναγκαῖον πολεμικὸν ὄλικὸν καὶ τρόφιμα ἀπέπλευσε διὰ τὴν νῆσον. Οἱ "Αραβεῖς προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀπόβασίν του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχον. 'Ο Νικηφόρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κρήτην, κατενίκησε τοὺς "Αραβαῖς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτοὺς εἰς ὁχυρὸν φρούριον Χάνδακα (σημεσινὸν Ἡράκλειον) τὸ ἔτος 960. "Επειτα ἀπὸ ὀκτὼ μηνῶν προσεκτικὴν καὶ στρατηγικὴν πολιορκίαν ὁ Νικηφόρος κατέλασθε τὸν Χάνδακα καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὀλόκληρον τὴν Κρήτην. 'Ο θρίαμβος τοῦ Νικηφόρου ὑπῆρξε μέγας καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν

του εις Κωνσταντινούπολιν, δ λαδός τοῦ ἐπεφύλαξεν ἀποθεωτικὴν ύποδοχήν. Ἡ νῆσος Κρήτη, ἔπειτα ἀπὸ 140 ἑτῶν δουλείαν εἰς τοὺς "Αραβαῖς, ἡλευθερώθη καὶ ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς εἰχον ἀναγκασθῆ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν, ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης ὁ Νικηφόρος ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας, διότι κατὰ καιροὺς ἐπανελάμβανον τὰς ἐπιδρομάς των καὶ ἐλεηλάτουν τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας. Παντοῦ δπου συνήντησε τοὺς "Αραβαῖς τοὺς κατενίκησε καὶ ἡλευθέρωσε πολλὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι εύρισκοντο ύπό τὴν κυριαρχίαν των.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας του ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Β'. ὁ Νικηφόρος ἐπεστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δπου ὁ στρατὸς καὶ λαός τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τὸ ἔτος 264. Καὶ πάλιν ὅμως ὁ Νικηφόρος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀράβων, τοὺς ὅποιους ἤθελε νὰ ἐκδιώξῃ μακρὰν τῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ διὰ τῆς συντριβῆς των νὰ ἔξασφαλίσῃ, διὰ παντός, τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους του.

Καὶ πράγματι ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀνεδείχθη νικητὴς τῶν Ἀράβων καὶ τὸ δνομά του προκαλοῦσε τρόμον εἰς καὶ αὐτοὺς τοὺς Σαρακηνούς.

"Οταν ἀκόμη ὁ Νικηφόρος εύρισκετο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς "Αραβαῖς, οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Οὔγγρων ἔκαμνον ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῆς Θράκης καὶ ἥρχισαν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Νικηφόρος, ἀν καὶ εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀράβων, ἐθεώρησε καλὸν νὰ καλέσῃ τοὺς Ρώσους καὶ ἀναθέσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν τιμωρίαν τῶν Βουλγάρων. Καὶ πράγματι οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς ἐνίκησαν καὶ κατέλασθον τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ δὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των. Τότε ὁ Νικηφόρος ἥρχισε πάλιν νὰ προετοιμάζῃ τὸν στρατὸν του διὰ νὰ ἐπιτεθῇ καὶ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους, ἀλλ' αἰφνιδίως τὸ 969 ἀπέθανεν. Ὁ θάνατος τοῦ ἐνδόξου αὐτοκράτορος, δ ὅποιος κυρίως ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἐπροκάλεσε βαθεῖαν λύπην εἰς τὸν λαὸν τῆς αὐτοκρατορίας.

1) Διατὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Στ. ὠνομάσθη Σοφὸς καὶ τὶ γνωρίζετε διὰ τὴν βασιλείαν του; 2) Τί γνωρίζετε διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ρωμανοῦ Β'; 3) Πότε ἡλευθερώθη ἡ Κρήτη καὶ πόσα ἔτη παρέμεινεν ὑπόδουλος τῶν Ἀράβων; 4) Ποῖος στρατηγὸς ἀνεδείχθη μέγας διώκτης καὶ νικητὴς τῶν Ἀράβων! 5) Πότε ἀνεκρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς; 6) Τί γνωρίζεται διὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ρώσων εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ πότε ἀπέθανεν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς;

3. Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969 — 976)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἐστέφθη ὁ ἀνεψιός αὐτοῦ Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Ὁπως δὲ Νικηφόρος τοιουτορόπως καὶ ὁ Τσιμισκῆς ἐστέφθη προσωρινὸς αὐτοκράτωρ, μέχρις ὅτου ἐνηλικιωθοῦν τὰ ἀνήλικα τέκνα τοῦ Ρωμανοῦ Β', Βασίλειος καὶ Κων)νος, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ οἱ φυσικοὶ συνεχισταὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Τσιμισκῆ ήτο νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους, οἱ ὅποιοι ἔν τῷ μεταξὺ εἶχον ἔλθει πλησίον τῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀφοῦ ήτοί μασε ἐκλεκτὸν στρατὸν καὶ στόλον, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 971 ἐπετέθη ἐναντίον αὐτῶν. Ὁ στρατός του διέβη τὸν Αἴμον καὶ πλησίον τῆς Πρεσλάβας κατενίκησε τοὺς Ρώσους καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν. Προχώρησε εἰς τὸ Δορύστολον (σημερινὴν Σιλίστριαν) καὶ πολιόρκησε τὴν πόλιν ἀπό ξηρᾶς μὲν διὰ τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ Δουνάβεως δὲ διὰ τοῦ στόλου. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν συνήφθη φονικωτάτη μάχη, κατὰ τὴν δοποίαν ὁ Τσιμισκῆς καὶ οἱ στρατηγοὶ του κατενίκησαν τοὺς Ρώσους, πολλοὺς ἔφόνευσαν καὶ ἄλλους ἐτραυμάτισαν. Τότε δὲ Ρώσος ἡγεμὼν ἐζήτησεν εἰρήνην καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του δύμως τοῦ ἐπετέθηθαν διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι εἶχον κακοποιηθῆ ύπ' αὐτοῦ καὶ κατέστρεψαν, ὀλόκληρον τὸν στρατὸν του.

Μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν Ρώσων, τὸ Βουλγαρικὸν κράτος διελύθη ἡ Βουλγαρία ὑπήκθη εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐδιοικεῖτο δὲ ὑπὸ διοικητοῦ, τὸν ὅποιον διώριζεν ὁ αὐτοκράτωρ.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Κων)λιν ὁ Τσιμισκῆς, ἔτυχεν μεγαλειώδους ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν παρέ-

μεινεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ πολὺ. Τὸ ἔτος 974 ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀράβων, τοὺς ὁποίους ἐνίκησε καὶ τοὺς ἐκυρίευσε πολλὰς καὶ μεγάλας πόλεις, δπως τὴν Δαμασκόν, τὴν Βηρυττὸν καὶ ἄλλας. Λέγεται ὅτι, ἐντὸς δλίγου χρόνου, θὰ καταλάμβανε καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ ἡσθένησε καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κων(λι)ν, δπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 976.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἀνήκουν εἰς τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν; 2) Ποῖον στρατιωτικὸν ἔργον ἀνέλαβε πρῶτον δ Τσιμισκῆς καὶ τί ἐπέτυχεν; 3) Ποία ἡ τύχη τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν Ρώσων; 4) Ποίας ἄλλας στρατιωτικὰς νίκας ἐπραγματοπίσεν δ Τσιμισκῆς καὶ πότε ἀπέθανεν;

4. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025)

Τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν διεδέχθη ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος Β' υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β'. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του δύο ἐπανεστάσεις συνεκλόνισαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ στρατηγοὶ Βάρδας Σκληρὸς καὶ Βάρδας Φωκᾶς ἐπανεστάτησαν καὶ ἥθελον νὰ γίνουν ἐκεῖνοι αὐτοκράτορες. Ὁ Βασίλειος ἀν καὶ εἰκοσαετῆς ἀκόμη, ἐπετέθη μὲ Ισχυρὰς δυνάμεις ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπειτα ἀπὸ τριετῆ ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ τοὺς καταβάλῃ.

Τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον τῶν Ἐλλήνων ἐπῆραν ὡς εὔκαιριαν οἱ Βούλγαροι, ἐπανεστάτησαν καὶ ἀφοῦ ἀνεκήρυξαν βασιλέα των τὸν Σαμουῆλ καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Στερεάν Ἐλλάδα καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἐκυρίευσαν πολλὰς πόλεις τὰς ὁποίας ἀφοῦ ἐλεγλάτησαν, παρέδωσαν εἰς τὰς φλόγας.

Τότε δ Βασίλειος ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸν περίφημον στρατηγόν του Νικηφόρον Ούρανὸν μὲ πολυάριθμον καὶ Ισχυ-

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος

ρὸν στρατόν. "Οταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ ἐπληροφορήθη, δτι ὁ Νικηφόρος Ούρανός ἐπορεύετο ἐναντίον του ἔγκατέλειψε τὴν Πελ)σον καὶ ἔτρεξε νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνηντήθησαν εἰς τὴν Φθιώτιδα. Οἱ Βούλγαροι εἶχον στρατοπεδεύσει εἰς τὴν δεξιάν δχθην τοῦ Σπερχειοῦ, ὁ ὅποῖος εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ τὰς πολλὰς βροχάς. Εἰς τὴν ἀριστεράν δχθην ἐστρατοπεύδευσαν οἱ "Ἐλληνες μὲ τὸν Νικηφόρον Ούρανόν. "Οταν ἐνύκτωσεν, οἱ Βούλγαροι ἐκοιμήθησαν ἥσυχοι, διότι ἐνόμιζον δτι ἡτο ἀδύνατος ἡ διάβασις τοῦ πλημμυρισμένου ποταμοῦ. 'Ο νικηφόρος δμως ἔμενεν ἄγρυπνος καὶ προσπαθοῦσε νὰ εῦρῃ διάβασιν, διὰ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων. "Οταν τέλος εῦρε κάποιαν διάβασιν, διέβη τὸν ποταμόν, τὸ 996, καὶ ἐπέπεσεν αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτῶν. Οἱ Βούλγαροι διελύθησαν, πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ ἐτραυμάτισθησαν,

'Ολίγοι ἐσώθησαν καὶ διὰ τῶν δρέων ἥλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, φέροντες τραυματισμένον καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα τῶν Σαμουῆλ.

'Ο Σαμουῆλ δμως ἥτο σκληρὸς καὶ πείσμων Βασιλεύς. Διοργάνωσε τὸν στρατόν του καὶ ἀρχισε πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. 'Ο Βασίλειος τότε ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως καὶ καταδιώκει τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ 1014 καταφθάνει αὐτοὺς εἰς τὸ Κλειδίον τῆς Μακεδονίας, σημερινὸν Σιδηρόκαστρον, δπου δίδεται σκληρὰ καὶ ἀποφασιστικὴ μάχη. 'Ο Βασίλειος δρμὰ κατὰ μέτωπον ὁς θύελλα', ἐνῶ ὁ στρατηγὸς του Νικηφόρος Ξιφίας, δι' ἀποκρήμνων δρέων εύρισκεται εἰς τὰ νῶτα τοῦ ἔχθρικοῦ στρατεύματος. 'Ἐπακολουθεῖ πεισματώδης ἀγῶν κατὰ τὸν δόπον δ Βασίλειος κατανικᾶ τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ συλλαμβάνει χιλιάδας αἰχμαλώτων. 'Ο Σαμουῆλ σώζεται φεύγων ἔφιππος, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν λύπην του ἀποθνήσκει.

Τοιουτοτρόπως ἀπηλλάγη ἡ Ἐλλὰς τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀλλ' ὁ Βασίλειος ἤθελε νὰ καταλύσῃ ἐντελῶς τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος καὶ δι' αὐτὸ ἔξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτοῦ, ἔως δτου τὸ ἔτος 1018 ὁλόκληρος ἡ Βουλγαρία ύπετάγη καὶ ἀπετέλεσεν ἐπαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. 'Απὸ τότε ἐδιοικεῖτο ἀπὸ ἀπεσταλμένον τοῦ αὐτοκράτορος.

ρος καὶ ἐπὶ δύο αἰῶνας οἱ Βουλγαροι δὲν ἀπετόλμησαν ἄλλην ἐπιδρομὴν ἢ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Βυζαντίου.

Α να κεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πόσα γεγονότα συνετάραξαν τὰ πρώτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β'; 2) Ποῖος ἔχθρος ἐπωφελήθη (καὶ πῶς;) τῶν ἐμφυλίων πολέμων τοῦ Βυζ. Κράτους; 3) Ποῖος στρατηγός τοῦ Βυζαντίου ἐστάλη κατὰ τῶν Βουλγάρων, τί ἐπέτυχε, πότε καὶ ποῦ; 4) Πότε καὶ ποῦ ὁ Βασίλειος Β, ἐπέτυχε τὴν δριστικὴν συντριβὴν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ των; 5) Ποία ἡ τύχη τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους, καὶ ποία ἡ σημασία τῆς καταλύσεώς του διὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν;

4. Ἐπιστροφὴ τοῦ Βασιλείου εἰς Κων(λ)ιν

Μετὰ τὴν δριστικὴν νίκην του κατὰ τῶν Βουλγάρων ὁ Βασίλειος ἐπεσκέφθη τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας του, Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, διὰ νὰ ἔρῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν κατάστασιν τῆς χώρας καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ του. Κατὰ τὴν περιοδείαν του ἐκείνην ἔλαβε σοβαράς ἀποφάσεις διὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ του καὶ διέταξε τὴν ἀνέγερσιν φρουρίων πρὸς καλυτέραν προστασίαν τοῦ κράτους του.

Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ιστορικὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἀποθαυμάσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, νὰ εύχαριστήσῃ τὴν Παναγίαν Ἀθηνιώτισσαν καὶ νὰ πανηγυρίσῃ ἐκεῖ τὴ νίκην καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ Ἑλληνες τῶν περιφερειῶν, ἀπ' ὅπου ἐπέρασε τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλας τιμάς καὶ τὸν ἐπευφήμησαν μὲ ἐνθουσιασμόν. "Οταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐτέλεσε δοξολογίαν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὃ ὅποιος εἶχε μεταβληθῆ εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας καὶ κατέθεσε πολύτιμα ἀφιερώματα. "Ἐπειτα μετέβη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ διὰ θαλάσσης ἐπέστρεψεν εἰς Κων(λ)ιν, δπου ὁ λαὸς τὸν ἀνέμενε καὶ τὸν ἀπεθέωσεν. Τότε ἀκριβῶς τὸν ὀνόμασε *Βουλγαροκτόνον* καὶ ἔκτοτε ἡ ιστορία τὸν ἀναφέρει μὲ αὐτὸ τὸ δνομα.

'Εκτὸς τῆς καταλύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ τῆς συντριβῆς τῶν Βουλγάρων, ὁ Βασίλειος Β', διεξήγαγε καὶ ἄλλους πολέμους εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Κάτω Ἰτα-

λίαν καὶ ἀλλοῦ. Παντοῦ κατενίκησε τοὺς ἔχθροὺς τοῦ Βυζαντίου, ἐστερέωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τῆς ἔδωσε τόσην ἕκτασιν, δσην μόνον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰχεν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Β' συνέβη καὶ ἔνα σπουδαῖον γεγονός, τὸ ὅποιον προσέδωσε μεγάλην δύναμιν καὶ δόξαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος καὶ τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

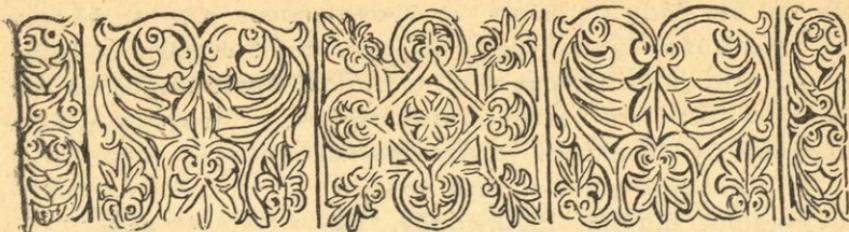
‘Ο Βασιλεὺς τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος Α΄ ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη τὸ δὲ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν χιλιάδες Ρωσικοῦ λαοῦ καὶ ἐβαπτίσθησαν διαδικῶς εἰς τὸν Δνείπερον ποταμόν. Ἀπὸ τὴν χρονολογίαν ἐκείνην (989) οἱ Ρώσοι λαμβάνουν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἔκτοτε ἀναπτύσσονται καὶ προοδεύουν.

‘Η ἔνδοξος βασιλεία τοῦ Βουλγαροκτόνου διήρκεσε 50 ἔτη καὶ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῆς Βυζαντινῆς ἴστορίας. ‘Ο Βασίλειος Β’ ἀνεδείχθη ὁ σπουδαιότερος αὐτοκράτωρ τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας καὶ ἔνας ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων τοῦ Βυζαντίου.

Δυστυχῶς μετὰ τὸν θάνατόν του (1025), τὸ Βυζαντινὸν κράτος πίπτει εἰς παράκμην, διότι οἱ διάδοχοι του ἦσαν ἀνίκανοι αὐτοκράτορες. Οἱ ἔως τότε φοβισμένοι ἔχθροι ἀρχίζουν καὶ πάλιν τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς ἀνατρεπτικὰς ἐπιδρομάς των. Φοβερώτεροι ἔξ ολῶν ἀπέβησαν οἱ Νορμανδοὶ ἐκ τῆς Εύρωπης καὶ οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς Ἀσίας οἱ δόποι οἱ μὲ τοὺς συνεχεῖς πολέμους των ἐκλόνισαν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ προητοίμασαν τὴν κατάρρευσίν της.

‘Α να κε φ α λ α i ω τ i κ è s ἐ ρ ω τ ή σ ε i ε s κ α i ἀ π o q i e s

- 1) Μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Βουλγάρων τί ἔκαμε ὁ Βασιλεὺς; 2) Διὰ ποίους λόγους ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας; 4) Πῶς τὸν ὑπεδέχθη εἰς Κων)πολιν ὁ λαός καὶ πῶς τὸν ὀνόμασεν; 4) Ποίαν ἕκτασιν καὶ δύναμιν ἔλαβεν ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ Βουλγαροκτόνου; 5) Ποίον σοβαρὸν θρησκευτικὸν γεγονός ἔλαβε χώραν ἐπὶ Βασιλείου Β’ Βουλγαροκτόνου; 6) Πόσα ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Βασίλειος Β’ καὶ πῶς χαρακτηρίζετε τὴν βασιλείαν του;

ΜΕΡΟΣ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ - ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ (1057 - 1185)

1. Σελτζοῦκοι Τούρκοι

Πεντακόσια (500) ἔτη ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἀνατολικὰς θχθας τῆς Κασπίας θαλάσσης εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ ἰδρύσει Ἰσχυρὸν κράτος ἔνας νέος λαός Μογγολικῆς καταγωγῆς, οἱ Τούρκοι. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ δταν βραδύτερον διελύθη τὸ κράτος των ἑκείνοι, ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Περσίαν, Συρίαν, Ἀσίαν καὶ ἄλλας χώρας μὲ τὴν ἀσυγκράτητον δρμήν τῶν νέων πιστῶν τοῦ Μωάμεθ καὶ τῆς Βαρβαρικῆς καταγωγῆς των.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰώνος πολεμικά στίφη τῶν διαφόρων Τουρκικῶν φυλῶν, ἐπροχώρησαν πρὸς νότον καὶ ἐπέπεσαν συγχρόνως κατὰ τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Μία ἀπὸ τὰς φυλὰς αὐτὰς εἶχε ἀρχηγὸν τὸν Σελτζούκην καὶ δι' αὐτὸς οἱ Τούρκοι αὐτῆς τῆς φυλῆς ὡνομάσθησαν Σελτζοῦκοι Τούρκοι.

Εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα οἱ Σελτζοῦκοι κατέλαβον διαφόρους Ἀραβικὰς χώρας, κατέλυσαν τὸ Ἀραβικὸν κράτος καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. "Ἐπειτα ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, κατέλαβον διαφόρους πόλεις αὐτῆς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Χρυσούπολιν, ἀπέναντι τῆς Κων(πόλεως). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρυσαν ἔνα μεγάλο καὶ ἴσχυρὸν Τουρκικὸν κράτος, τοῦ δποίου δ νέος ἀρχηγὸς Τογρούλ (διάδοχος τοῦ Σελτζούκη) ὡνομάσθη Βασιλεὺς—Σουλτᾶνος.

Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχον ἴσχυρὸν στρα-

τὸν καὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτήσουν τὴν προέλασιν τοῦ νέου αὐτοῦ ἔχθροῦ τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι κατέλαβον δλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν, ύπεταξαν τὰ δυτικὰ παράλια αὐτῆς καὶ κατεσκεύασαν στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἐκριάρχουν εἰς δλόκληρον τὸ Αἴγατον πέλαγος.

Ἡ κατάστασις ἦτο ἀρκετὰ σοβαρὰ καὶ κρίσιμος διὰ τὸν Ἐλληνισμόν. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βουλγαροκτόνου εύρισκετο εἰς κατάστασιν παραλύσεως. Οἱ Αὐτοκράτορες ἡ ἦσαν ἀνίκανοι ἡ ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς ἐσωτερικάς διαμάχας καὶ ἐπαναστάσεις. "Ἐνας μόνον ἔξ αὐτῶν ὁ Ρωμανὸς Δ' Διογένης, ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα καὶ ἡρωϊσμὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ δύο φοράς τοὺς κατενίκησεν, ἀλλὰ εἰς τρίτην μάχην ἐναντίον αὐτῶν ἐπληγώθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρωμανοῦ ἐπανελήφθησαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ διαμάχαι διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ θρόνου, ἔως ὅτου ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Ἀλέξιος Κομνηνός, ἰδρυτὴς τῆς ἐνδόξου δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

Ἀνακεφαλαίωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Πότε περίπου καὶ ποῦ ἐνεφανίσθησαν διὰ πρώτην φορὰν οἱ Τούρκοι;
- 2) Εἰς ποίαν θρησκείαν ἐπίστευσαν καὶ διατὶ ὀνομάσθησαν Σελτζοῦκοι;
- 3) Ποῖαι αἱ συνέπειαι τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων διὰ τὸ Ἀραβικὸν καὶ Ἐλληνικὸν κράτος;
- 4) Ποῖος θεωρεῖται ὡς πρῶτος βασιλεὺς τῶν Σελτζούκων Τούρκων;
- 5) Εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκετο τὸ Βυζαντινὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ ποῖος ἔκ τῶν διαδόχων του ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους;

Σταυροφόρος

2. 'Αλέξιος Α'. Κομνηνός (1081—1118)

Ο 'Αλέξιος κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Κόμνη τῆς Θράκης καὶ ἀνῆκεν εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν. Κατ' ἀρχὴν τὸ ὄνομα Κομνηνὸς ἐφανέρωνε τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ βραδύτερον παρέμεινεν ὡς οἰκογενειακὸν ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του.

"Οταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἦτο μόλις 24 ἔτῶν καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν μόρφωσιν, τὴν σύνεσιν καὶ τὴν γενναιότητά του. Εἶχε διακριθῆ εἰς πολλὰς μάχας καὶ μὲ τὴν ἀξίαν του εἶχεν ὄνομασθῆ στρατηγός. Μὲ τὸν 'Αλέξιον Κομνηνὸν ἀρχίζει ἡ ἔνδοξος δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ἡ ὅποια ἐβασίλευσεν ἑκατὸ (100) περίπου ἔτη καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν τελευταῖαν μεγάλην τῆς δόξαν.

Πρῶτον ἔργον τοῦ 'Αλεξίου ἦτο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν, τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸ κράτος. Κατέπαυσε τὰς ἐσωτερικὰς προστριβάς τῶν στρατηγῶν καὶ ὠργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μὲ αὐστηρότητα καὶ πειθαρχίαν. Ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, οἱ ὅποιοι ὅπως εἴδομεν εἶχον ἀποβῆ πολὺ ἐπικινδυνοὶ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

'Ατυχῶς, τὰ σχέδια αὐτὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἥλθεν ἔνας ἄλλος ἔχθρος ἀπὸ τὴν Δύσιν οἱ Νορμανδοί, νὰ τὰ μεταβάλῃ. Οἱ Νορμανδοὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς Κάτω Ιταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ εἶχον κυριεύσει πολλὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι ἔως τότε ἀνήκον εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ὅμως ἀπὸ τὴν ὅποιαν τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἔγινεν δριστικὸν (1054) δ Πάπας συνειργάζετο μὲ αὐτοὺς καὶ τούς παρεκίνει νὰ ἐπιτεθοῦν πρὸς ἀνατολὰς καὶ διαλύσουν τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Καὶ πράγματι δ πανομργος ἡγεμών *Ροβέρτος Γισκάρδος*, ἀπεβίασε στρατὸν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν κατέλαβεν καὶ διεπερεώθη εἰς τὴν "Ηπειρον" μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προχωρήσῃ καὶ καταλύσῃ ὁλόκληρον τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

'Ο 'Αλέξιος Κομνηνὸς, ἐνῷ, ὅπως εἴπομεν, ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Τούρκων, ἀναγκάζεται νὰ κλείσῃ εἰρήνην μαζὶ των διὰ νὰ μὴν τὸν πολεμοῦν ἐκ τῶν ὅπισθεν, καὶ μὲ τὸν

στρατόν του κατευθύνεται εἰς "Ηπειρον διὰ νὰ πολεμήσῃ καὶ ἐκδιώξῃ τοὺς Νορμανδούς.

'Ο πόλεμος ἦτο σκληρὸς καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μίαν τριετίαν, διότι οἱ Νορμανδοὶ εἶχον προχωρήσει εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐπολιόρκουν την Λάρισσαν. "Επειτα ἀπὸ αἵματηρὸν ἀγῶνα, μεγάλον ἡρωϊσμὸν καὶ διπλωματίαν, δ 'Αλέξιος ἐνίκησε τοὺς Νορμανδούς καὶ τοὺς ἔξεδίωκεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔτος 1056.

Μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν Νορμανδῶν δ 'Αλέξιος ἐπίστευσεν ὅτι ἥλθεν ἡ ὥρα νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ πάλιν νέος ἔχθρος ἐνεφανίσθη ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Σταυροφόροι καὶ ἐματαίωσαν τὰ σχέδια τοῦ ἐνδόξου αὐτοκράτορος.

Ἄνακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Πῶς προῆλθε τὸ ὄνομα Κομίνηνός, ποίας δυναστείας ἰδρυτῆς ὑπῆρξε δ 'Αλέξιος Α' καὶ πόσα ἔτη ἐβασίλευσεν αὐτῇ; 2) Εἰς ποίαν ἡλικίαν ἔγινεν δ 'Αλέξιος Α' αὐτοκράτωρ καὶ πῶς ἐδιοίκησε τὸ κράτος; 3) Τί γνωρίζετε περὶ Νορμανδῶν καὶ ποίους παρεκίνει αὐτούς εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου; 4) Ποίον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας τῶν Νορμανδῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος;

3. Αἴτια τῶν σταυροφοριῶν.—Πρώτη σταυροφορία

Οἱ τόποι εἰς τοὺς ὁποίους ἐγεννήθη, ἐδίδαξε καὶ ἐσταυρώθη, χάριν τῶν ἀνθρώπων, δ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, δηλ. οἱ ἄγιοι τόποι, ἵσαν τόποι τοὺς ὁποίους ἐσέβοντο ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ μετέβαινον νὰ τοὺς προσκυνήσουν. "Η συνήθεια αὐτὴ ἦτο πολὺ παλαιὰ καὶ ἡ μετάβασις τῶν πιστῶν ἦτο ἐλευθέρα καὶ ὅταν ἀκόμη οἱ "Λγιοι τόποι καὶ ὀλόκληρος ἡ Παλαιστίνη κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

'Απὸ τότε ὅμως ποὺ οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ (1078) κατεδίωκον τοὺς προσκυνητὰς καὶ τοὺς ὑπέβαλλον εἰς πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ κακοποιήσεις. Τὰς ταλαιπωρίας καὶ καταδιώξεις τῶν προσκυνητῶν εἶδε καὶ ὑπέστη κατὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασιν του δ Γάλλος μοναχὸς Πέτρος Ἐρημίτης. "Οταν οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Δύσιν περιέγραψεν εἰς τὸν Πάπαν Οὐρθανὸν Β' καὶ εἰς πολλοὺς Χριστιανούς τὰ δσα εἶδε καὶ ἐπαθε καὶ ἐπροκάλεσεν ἀληθῶς μεγάλην συγκίνησιν μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ο Πάπας καὶ οἱ Εὐγενεῖς τῆς Δύσεως ἐπεδίωκον νὰ ἐπεκτείνουν τὴν θρησκευτικὴν καὶ οἰκονομικὴν κυριαρχίαν τῶν καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Δι’ αὐτὸν ἔθεωρησαν τὴν κατάστασιν τῶν Ἀγίων Τόπων ὡς εὔκαιρία διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων τῶν. Γρός τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Οὐρβανὸς Β’ συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Κλερμόν τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν ὁποίαν παρεκίνησε τὸν κλῆρον, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαὸν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ ἀπαλλάξουν τοὺς Ἀγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς ἀπίστους Τούρκους. “Ολοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Πάπα καὶ ὀρκίσθησαν μὲν ἐνθουσιασμὸν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν Ἱερὸν ἑκεῖνον πόλεμον. Ἀπεφασίσθη μάλιστα, ὅπως, δοι θὰ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἔθετον εἰς τὸν δεξιὸν ὅμον τῶν, ἔναν κόκκινον σταυρὸν ἀπὸ ὑφασμα, διὰ νὰ φανερώνῃ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν δοπιὸν θὰ ἐμάχοντο. Ἐξ αὐτοῦ ἔλαβον τὸ ὄνομα Σταυροφόροι καὶ αἱ ἐκστρατείαι τῶν Σταυροφορίαι.

Μὲ αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἐνθουσιασμὸν συνεκεντρώθη μέγας πλῆθος πτωχῶν κυρίως, χριστιανῶν καὶ ἀφοῦ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου ἑξεκίνησε τὸ 1098 διὰ τὸν μεγάλον αὐτὸν σκοπόν. Ἡ ἐκστρατεία ὅμως ἑκείνη δὲν εἶχε οὕτε δοργάνωσιν, οὕτε τάξιν. Δὲν εἶχον τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ οὕτε ἔγνωριζον ἀκριβῶς τὴν ἀπόστασιν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ διανύσουν. Κατὰ τὴν διάβασιν τῶν ἀπὸ τὰς ξένας χώρας, προέβαινον εἰς καταστροφὰς καὶ λεηλασίας καὶ διὰ τοῦτο ἐμισθήσαν καὶ ἐπολεμήθησαν ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν ἑκείνων. Οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Βούλγαροι τοὺς ἐπετέθησαν καὶ κυριολεκτικῶς τοὺς ἥφαντισαν. Ἐλάχιστοι ποὺ ἔφθασαν εἰς Κων(πολι)ν καὶ ἀπ’ ἑκεῖ εἰς Μ. Ἀσίαν ἔξωντάθησαν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τοιούτον οἰκτρὸν τέλος εἶχε ἡ σταυροφορία αὐτὴ κατὰ τὴν δοπιάν ἔφονεύθησαν 50 χιλιάδες περίπου πτωχοὶ χριστιανοὶ καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθη σταυροφορία τῶν πτωχῶν.

Ἡ πρώτη ὀργανωμένη σταυροφορία ἔγινε τὸ ἵδιον ἔτος τῆς καταστροφῆς τῶν πτωχῶν δηλ. τὸ 1096 καὶ τὴν διηγήθηνον εὐγενεῖς καὶ ἵπποται τῆς Δύσεως. Εἰς τὴν σταυροφορίαν ἑκείνην ἔλαβον μέρος Γάλλοι, Ἰταλοί, Νορμανδοί καὶ Γερμανοί καὶ ἥσαν ὅλοι περίπου 500 χιλιάδες, ἐπονομαζόμενοι Φράγγοι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἥσαν ὁ Γάλλος Γοδεφρεῖγος

Ντὲ Μπουγιόν καὶ οἱ Νορμαδοὶ Βοημοῦνδος καὶ Ταγκρέδος.

“Ολοὶ αὐτοὶ οἱ σταυροφόροι ποὺ ἀνεχώρησαν ἀπὸ διαφόρους χώρας καὶ εἰς πολλὰς μικράς δύμάδας συνεκεντρώθησαν πρὸ τῆς Κων)λεως, ὅπου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν ἔζητησαν τὴν βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α. Κομνηνοῦ. Συγχρόνως ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ παραδώσουν εἰς αὐτὸν δλας τὰς βυζαντικὰς χώρας ποὺ θὰ ἡλευθέρωναν. Μὲ τοὺς δρους αὐτοὺς δ ’Αλέξιος τοὺς ἔβοήθησε καὶ μὲ τὰ πλοῖα του τοὺς διεβίβασεν εἰς τὴν Μ. Ασίαν.

Ἐκεῖ, οἱ σταυροφόροι, ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐνίκησαν. Ἐπειτα ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Παλαιστίνην.

Κατὰ τὴν πορείαν των, ἡ ὁποία διήρκεσε πολλὰ ἔτη, ἐπρέσβησαν πολλὰς καταστροφάς εἰς τὰς χώρας ποὺ διέβησαν καὶ ἡ διαγωγὴ των δὲν ἦτο καθόλου χριστιανική. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἕδιοι ὑπέφερον ἀπεριγράπτους στερήσεις. Χιλιάδες ἀπέθανον ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὸν πόλεμον. Ἐκ τῶν 500 χιλιάδων σταυροφόρων μόνον 40 χιλιάδες ἀντίκρυσαν τὴν Ιερουσαλήμ καὶ ὅταν τὴν ἀνεγνώρισαν ἔπεσαν γονατιστοὶ καὶ ἔκλαιον ἀπὸ χαράν. Τὴν 10ην Ιουλίου τοῦ ἔτους 1099 ἐπειτα ἀπὸ 40 ἡμέρων πολιορκίαν, εἰσῆλθον εἰς τὴν Ιερουσαλήμ καὶ κατέσφαξαν δλους τοὺς Σελτζούκους Τούρκους ποὺ διέμενον ἐκεῖ. Ἐπειτα, μὲ γυμνοὺς πόδας καὶ χωρὶς τὰς πανοπλίας των, μετέβησαν εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον καὶ ἐπροσκύνησαν, ἐνῷ συγχρόνως ἔψαλλον ὅμνους καὶ δοξολογίας εἰς τὸν Θεόν.

Οἱ σταυροφόροι δμως παρέβησαν τὸν δρκον τὸν ὁποῖον ἔδωσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α’ καὶ ἀντὶ νὰ παραδώσουν τὴν Ιερουσαλήμ, τὴν κατεκράτησαν καὶ ὕδρυσαν τὸ Φραγκικόν «Βασίλειον τῆς Ιερουσαλήμ» μὲ βασιλέα τὸν Γοδεφρεῖδον ντὲ Μπουγιόν. Πρὸς τοὺς “Ελληνας ἐφέρθησαν μὲ ἀπερίγραπτον σκληρότητα. Ἐξεδιωξαν τοὺς “Ελληνας κληρικοὺς καὶ τοὺς ἀντικατέστησαν μὲ Δυτικούς. Πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανοὺς συμπεριεφέρθησαν μὲ ἔχθρότητα μεγαλυτέραν ἐκείνης τῶν Τούρκων.

1) Ποία κατάστασις ἐπεκράτει εἰς τοὺς Ἅγιους τόπους μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων; 2) Ποῖος εἶδε καὶ ποῖος περιέγραψεν εἰς τὴν Δύσιν τὰς καταδιώξεις τῶν προσκυνητῶν τῶν Ἅγιων τόπων; 3) Ποίας φιλοδοξίας ἔτρεφον διὰ τὴν Ἀνατολὴν ὁ Πάπας καὶ οἱ εὑγενεῖς τῆς Δύσεως; 4) Ποίαν ἀπόφασιν ἔλαβον οἱ Δυτικοὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν Ἅγιων Τόπων; 5) Ποίους δνομάζομεν σταυροφόρους καὶ πῶς δνομάσθη ἡ υπὸ τὸν Πέτρον Ἐρημίτην σταυροφορία; 6) Πότε ἔγινεν ἡ πρώτη σταυροφορία, ποῖοι ἔλαβον μέρος καὶ ποῖοι ἦσαν ἀρχῆγοι; 7) Πότε ἔφθασαν οἱ πρῶτοι σταυροφόροι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πῶς ἐφέρθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας; 8) Ποῖον δνομάζομεν Φραγκικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ;

4. Δευτέρα καὶ Τρίτη σταυροφορία

Τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱός του Ἰωάννης Β' Κομνηνὸς ὁ ἐπονομασθεὶς Καλοῖωάννης ἢ Καλός. Οὗτος ἔβασιλευσεν ἀπὸ τὸ 1118 ἕως τὸ 1145 καὶ ὑπῆξεν ἔνας ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, διακριθεὶς διὰ τὴν μόρφωσιν, τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρετάς του.

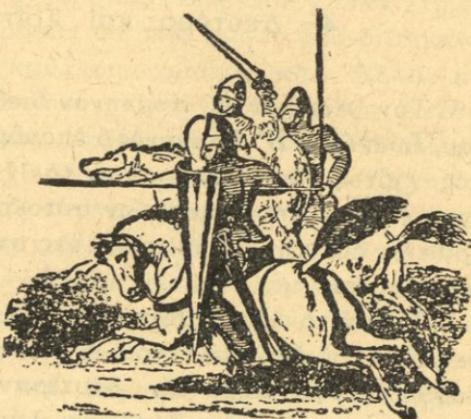
Οταν τὸ 1137 αὐτοκράτωρ του Βυζαντίου ἦτο ὁ μικρότερος υἱὸς του Καλοῖωάννου, ὁ *Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς*, οἱ σταυροφόροι ὡργάνωσαν τὴν δευτέραν σταυροφορία, διότι εἶχον τὴν πληροφορίαν διτι βάρβαροι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς προσεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὸ χριστιανικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ. Τόσον δμως ἡ δευτέρα σταυροφορία δσον καὶ αἱ ἄλλαι ποὺ ἐπηκολούθησαν, δὲν εἶχον μόνον θρησκευτικὸν σκοπόν, ἀλλὰ περισσότερον πολιτικὸν καὶ οἰκονομικόν. Οἱ βασιλεῖς καὶ εὐγενεῖς τῆς Δύσεως ἥθελον νὰ κατατήσουν τὰς Χώρας τῆς Ἀνατολῆς, νὰ ιδρύσουν Φραγκικὰ κράτη καὶ νὰ σφετερισθοῦν τὸν πλοῦτον καὶ τὰ ἀγαθά τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Ο Μανουὴλ Κομνηνός, ἀν καὶ διεξῆγε αἰματηροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, Σέρβων, Ούγγρων καὶ Τούρκων, ἀντελήφθη τοὺς σκοποὺς τῶν σταυροφόρων καὶ τὸν ἔξ αὐτῶν κίνδυνον καὶ ἔσπευσε νὰ ἐνισχύῃ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστε νὰ μὴ διατρέξῃ κανένα κίνδυνον ἢ πρω-

τεύουσά του. Καὶ δταν οί σταυροφόροι τῆς δευτέρας σταυροφορίας, καταστρέφοντες καὶ λεηλατοῦντες τὰς ἑλληνικάς χώρας, ἔφθασαν εἰς τὴν Κων(πολιν καὶ ὀστίκρυσαν τὰ ἀπόρθητα τείχη τῆς, δὲν ἐτόλμησαν νὰ τῆς ἐπιτεθοῦν, ἢν καὶ τὸ εἶχον πράγματι σχεδιάσει. "Ἐδωσαν μάλιστα ὅρκον ὑποταγῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι δὲν θὰ καταλάβουν ἑλληνικάς χώρας. "Ἐπειτα διεπεραιώθησαν εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐσυνέχισαν τὴν πορείαν τῶν πρὸς ἀνατολάς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸν σκοπόν των καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν ἄπρακτοι εἰς τὴν Δύσιν.

"Ἐπειτα ἀπὸ 40 περίπου ἔτη (1188) ὁ Σουλτάνος τῆς Αιγύπτου Σαλαδίν ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, νικᾶ τοὺς Φράγκους καὶ καταλαμβάνει τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Οἱ ἐναπομείναντες δλίγοι Φράγκοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν βόρειον Παλαιστίνην, εἰς ἔνα μικρὸν κράτος, χωρὶς καμμίαν σπουδαιότητα.

"Ἡ εἰδησις τῆς καταλήψεως τῶν Ἀγίων Τόπων ὑπὸ τοῦ Σαλαδίν κατετάραξε τὴν Δύσιν καὶ ἀμέσως οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας καὶ Γαλλίας

'Ιππόται τοῦ Μεσαίωνος'

ώργανωσαν καὶ ἔκαμαν τὴν Τρίτην σταυροφορίαν. Καθεὶς ὅμως ἔξ αὐτῶν εἶχε τὸν ἴδιον τοῦ στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἄλλοι διὰ ξηρᾶς καὶ ἄλλοι διὰ θαλάσσης, χωρὶς ἐνότητα καὶ ἀγάπην. Παρὰ τὴν γενμαϊότητα καὶ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματά των, ἴδιαιτέρως τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας **Ριχάρδου**, δὲν ἐπέτυχον νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡναγκάσθησαν καὶ πάλιν νὰ ἐπιστρέψουν ἄπρακτοι, ἔξασφαλίσαντες μόνον διὰ συνθήκης τὴν ἐλευθέραν μετάβασιν προσκυνητῶν.

1. Ποῖος διεδέχθη τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνόν, πόσα ἔτη ἐβασίλευσε καὶ πῶς; 2) Πότε ὀργανώθη ἡ δευτέρα σταυροφορία, διὰ ποῖον σκοπὸν καὶ ποῖος ἦτο τότε αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον; 3) Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δευτέρας σταυροφορίας; 4) Πότε ἔγινεν ἡ τρίτη σταυροφορία, ποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα;

5. Τετάρτη σταυροφορία (1202 — 1204)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1180) τοῦ ἐνδιοιτέρου αὐτοκράτορος τῆς δυναστείας Κομνηνῶν, τὸ κράτος ἥρχισε νὰ πίπτῃ πάλιν εἰς παρακμήν. Τὸ ἔτος 1123 τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον κατέλαβεν ὁ ἔξαδελφος τοῦ Μανουὴλ **Ἀνδρόνικος Α. Κομνηνός**. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε τεταραγμένη καὶ καταστρεπτική. Ἐσωτερικῶς τὸ κράτος ἐσπαράσσετο ἀπὸ ἐπαναστάσεις καὶ ἔξωτερικῶς περιεστοιχίζετο ἀπὸ ἐπικινδύνους ἔχθρούς. Ἐξ αὐτῶν οἱ Νορμαδοὶ ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν αἴφνιδίως τὴν Θεσσαλίην καὶ, ἀφοῦ τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ τὴν ἀπεγύμνωσαν ἀπὸ κάθε ἀγαθόν, τὴν κατέκαυσαν. Ἡ συμφορὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπροκάλεσεν ἐπανάστασιν, κατὰ τὴν δόπιον ἐφονεύθη ὁ **Ἀνδρόνικος Α'** καὶ ἀνεκηρύχθη τὰ 1185 ὁ **Ισαάκιος Ἀγγελος**. ἀρχηγὸς τῆς νέας δυναστείας τῶν **Ἀγγέλων**.

Κατὰ τὸ ἔτος 1195 ὁ ἀδελφὸς τοῦ **Ισαάκιου Ἀλέξιος** ἐξεθρόνισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀφοῦ τὸν ἔκλεισεν εἰς τὴν φυλακήν, ἀνεκηρύχθη ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ, ὡς **Ἀλέξιος Γ' Ἀγγελος**. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐγένετο ἡ τετάρτη σταυροφορία.

Οἱ σταυροφόροι τῆς Δύσεως Γερμανοί, **Ιταλοί** καὶ **Γάλλοι** ἔχοντες ὡς ἀρχηγοὺς τὸν **Ιταλὸν Βονιφάτιον** καὶ τὸ κόμητα τῆς Φλάνδρας **Βαλδουΐνον** προητοιμάζοντο διὰ νέαν σταυροφορίαν. Καὶ ἐνῷ ἥσαν ἔτοιμοι νὰ πλεύσουν δι' **Ἐνετικῶν** πλοίων πρὸς τὴν **Ασίαν**, ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς ὁ υἱὸς τοῦ φυλακισθέντος αὐτοκράτορος, **Ισαάκιος Ἀλέξιος** καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ καταλάβῃ τὸν ἀρπαγέντα θρόνον τοῦ πατρός του. **Ὑπεσχέθη** δὲ ὁ **Ἀλέξιος** εἰς τοὺς σταυροφόρους, διὰ θάβοήθη αὐτοὺς διὰ χρημάτων καὶ στρατοῦ νὰ ἀνακτή-

σουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τοὺς ὑπεσχέθη ἀκόμη ὅτι θὰ ὑπέτασσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ θὰ ἀνεγνώριζεν ὡς ἀρχηγὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν Πάπαν.

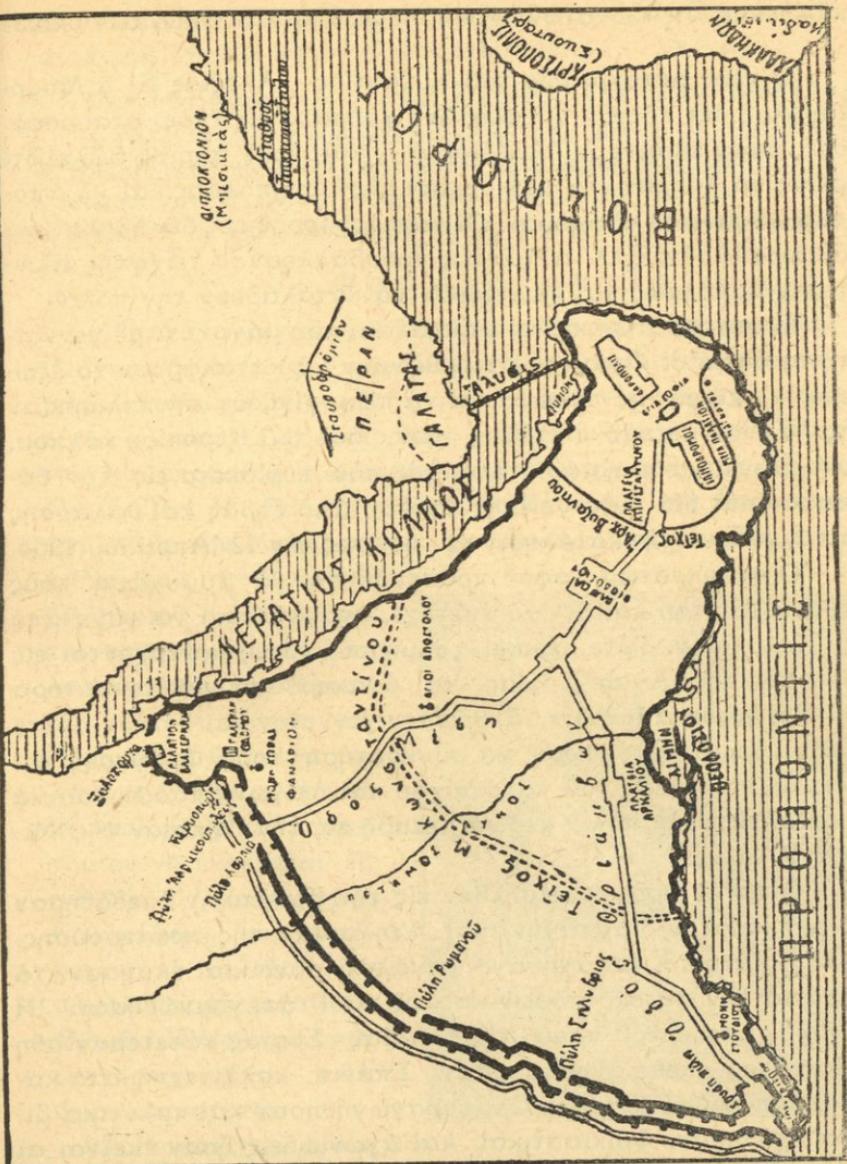
Τοιουτοτρόπως οἱ σταυροφόροι τὸ ἔτος 1198 ἔπλευσαν εἰς Κων)πολιν καὶ ἐκάλεσαν τὸν Ἀλέξιον Γ' νὰ παραχωρήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον. 'Ο Ἀλέξιος ἦρνήθη καὶ οἱ σταυροφόροι ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Κων)λεως καὶ ἥναγκασαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἔγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ φύγῃ. Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ Ἰσαάκιος καὶ ἔγκαταστάθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου Δ'.

'Ο Ἀλέξιος Δ', δπως προείπομεν, εἶχεν ἀναλάβει μεγάλας ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῶν σταυροφόρων καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ ὑπέβαλε βαρεῖαν φορολογίαν εἰς τὸν λαόν, συγχρόνως δὲ προσεπάθησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν.

'Η ταπείνωσις ὅμως αὐτὴ καὶ ἡ βάρβαρος πρὸς τὸν λαόν συμπεριφορὰ τῶν σταυροφόρων, ἐπροκάλεσεν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ ὁ δόποιος ἔξεσπασεν εἰς ἐπανάστασιν. 'Εξεδίωξε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν προδότην υἱόν του Ἀλέξιον Δ' καὶ ἀνεκήρυξε αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Ε' Μούρτζουφλον.

'Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος διεδέχθη τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρέθη ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ νέου αὐτοκράτορος;
- 2) Ἐξ ἀφορμῆς ποίου γεγονότος, καὶ πῶς ἀνετράπη ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Α' Κομνηνός;
- 3) Ποῖος θεωρεῖται ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Ἁγγέλων καὶ πότε ἔγινεν αὐτοκράτωρ;
- 4) Πότε ὠργανώθη ἡ τετάρτη σταυροφορία, μὲ ποίους ἀρχηγούς καὶ διατὶ ἐστράφη εἰς Κωνσταντινούπολιν;
- 5) Πῶς ἀνετράπη ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ', πῶς ὁ Ἀλέξιος Δ' καὶ ποῖος διεδέχθη τοῦτον;

6. "Αλωσις τῆς Κωνσταντίνουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1203)

"Ο νέος αύτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου 'Αλέξιος Ε' δο Μούρτζουφλος δὲν ἔδέχθη νὰ πληρώνῃ χρήματα εἰς τοὺς σταυροφόρους, δπως ἔκαμνε δο 'Αλέξιος Δ', καὶ τοὺς παρήγγειλε ὅτι πρέπει νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς Κων)πόλεως καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν χώραν. Οἱ σταυροφόροι δμως δὲν ἥθελαν νὰ συμμορφωθοῦν, ἀλλ' ἀντιθέτως προσβάλλουν τὰ τείχη τῆς Κωνσταντίνουπόλεως καὶ ἐπιχειροῦν νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν.

"Ο αύτοκράτωρ καὶ οἱ στρατιώται του μάχονται μὲ γενναῖοτητα, ἀλλὰ οἱ Φράγκοι κατορθώνουν νὰ καταλάβουν τὸ ἔξωτερικὸν τείχος τῆς πόλεως καὶ νὰ περισφίγξουν τὴν πολιορκίαν τῆς. 'Ἐν τῷ μεταξύ δο στόλος των, διὰ τοῦ Κερατίου κόλπου, κατορθώνει νὰ πλησιάσῃ τὸ τείχος ποὺ εύρισκετο εἰς τὸν θάλασσαν καὶ διὰ μιᾶς γενικῆς ἐφόδου ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπιτυγχάνουν τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως τὴν 12 'Απριλίου 1204.

"Ο αύτοκράτωρ, ἀφοῦ προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς στρατιώτας του καὶ δὲν τὸ ἐπέτυχε, ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κων)πόλιν. Τότε μερικοὶ τολμηροὶ ἄνδρες συνέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς 'Αγίας Σοφίας καὶ ἀνακηρύσσουν αύτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Δάσκαλον, ἄνθρωπον γενναῖον καὶ ἰκανόν. Οὕτε αὐτὸς δμως κατόρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Φράγκους καὶ ἀναγκάζεται μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ ὀλίγων ὁπαδῶν του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Μικρᾶς .'Ασίας.

"Οταν οἱ Φράγκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κων)πόλιν ἐπεδόθησαν εἰς ἀνήκουστον διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν τῆς πρωτευούσης. Πολλοὶ κάτοικοι ἐσφάγησαν, μεγάλαι συνοικίαι ἐκάησαν, τὰ παλάτια τῶν αύτοκρατόρων καὶ οἱ ναοὶ ἀπεγυμνώθησαν. 'Η 'Αγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ τῆς 'Αγίας Σοφίας κατετεμαχίσθη καὶ τὰ Ἱερά σκεύη ἀνηρπάγησαν. Σπάνια καλλιτεχνήματα κατεστράφησαν, θησαυροὶ ἐλαφυραγωγήθησαν καὶ πολύτιμα βιβλία ἔχαθησαν. Φρικιαστικαὶ καὶ ἀγωνιώδεις ἡσαν ἐκεῖναι αἱ ἡμέραι διὰ τοὺς "Ελληνας τῆς Κων)πόλεως. Οὔδέποτε ἄλλοτε δο 'Ελληνισμὸς ἐγνώρισε τοιαύτην ληστρικότητα, θηριωδίαν καὶ βαρβαρότητα. Οἱ σταυροφόροι, κατ' ὄνομα μόνον χριστιανοί, ὑπερέβησαν καὶ τοὺς βαρβάρους τῆς 'Ασίας καὶ ἐπέδειξαν ἀνα-

τριχιαστικήν ἀσέβειαν πρός τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τὴν προστάσιαν τοῦ δποίου δῆθεν ἔξεστράτευσαν.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποίαν στάσιν ἐτήρησεν ἀπέναντι τῶν σταυροφόρων ὁ Ἀλέξιος Ε' Μούρτζουφλος; 2) Πῶς καὶ πότε κατελήφθη ἡ Κων)πολις ὑπὸ τῶν σταυροφόρων; 3) Ποῖος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ πρὸ τῆς ὀλώσεως καὶ τί ἔκαμεν; 4) Πῶς ἐφέρθησαν οἱ σταυροφόροι δταν κατέλαβον τὴν Κων)πολιν;

7. Φραγκοκρατία

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων)πόλεως οἱ σταυροφόροι ἐλησμόνησαν τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας των (σταυροφορίαν) καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μοιρασθοῦν μεταξύ των τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως δ Βαλδουΐνος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ καὶ ἔλαβε τὴν Κων)πολιν, τὴν Θράκην καὶ τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας. Ο Βονιφάτιος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔλαβε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οι Ἐνετοὶ Ἰδρυσαν τρίτον κράτος μὲ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον καὶ τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αιγαίου πελάγους. Ἐπὶ πλέον οἱ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὸ προνόμιον νὸ ἐκλέγεται ἐξ αὐτῶν ὁ Πατριάρχης Κων)πόλεως καὶ εἰς ἐφαρμογὴν αὐτῆς τῇς συμφωνίας ἔξελεξαν τὸν Θωμᾶν Μαροζίνην πρωτὸν πατριάρχην τῇς Φραγκοκρατίας.

Ο Μαροζίνης, εύθυς ἀμέσως, ἀπεφάσισε τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ διὰ τοῦτο προσέφερεν ὑψίστην ἀγαλίασιν εἰς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον Γ', δ ὅποιος τότε ἔδωσε συγχώρησιν διὰ τὰς ἱεροσυλίας καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν σταυροφόρων.

Πύργος Χράγκου εὐγενοῦς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑ

Μετά τὴν διανομὴν αὐτῆν, οἱ Φράγκοι ἡγεμόνες ὥρμησαν διὰ νὰ καταλάβῃ ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν τὸ μερίδιόν του. "Ἐπειτα ἀπὸ μικροὺς πολέμους καὶ ἀσθενεῖς ἀντιστάσεις συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἰδίου διοικητικοῦ συστήματος, τοῦ φεουδαλικοῦ ἢ φεουδαρχικοῦ.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἔκαστον κράτος διηρέθη εἰς πολλὰ τμῆματα (δουκάτα, Βαρωνείας καὶ κομητείας), τὰ ὅποια ἐδιοικοῦντο αὐτοτελῶς καὶ εἶχον ἴδικόν των ἄρχοντα, τὸν δοῦκα, βαρῶνον ἢ κόμητα. Κάθε τμῆμα ἐλέγετο φέουδον καὶ ὁ ἄρχων αὐτοῦ φεουδάρχης ἐξ οὗ καὶ τὸ σύστημα φεουδαρχικόν.

"Ο φεουδάρχης ἔκτιζεν εἰς τὸ ὀχυρώτερον μέρος τῆς περιοχῆς τοῦ ἔνα τεράστιον φρούριον τὸ ὅποιον προήσπιζον οἱ Ἰδιαίτεροι στρατιῶται του. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς εἰργάζοντο ὑποχρεωτικῶς τὰ κτήματά του καὶ ἐλάμβανον ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ προϊόντα των, ἥσαν δουλοπάρικοι. "Εργον τῶν φεουδαρχῶν ἦτο ὁ πόλεμος, αἱ μονομαχίαι καὶ αἱ διασκεδέσεις. Ἀνεγγώριζον ὑψηλὴν μόνον ἐπικυριαρχίαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ κράτους των (τοῦ πριγκηπάτου) καὶ ἔσπευδον εἰς βοήθειάν του, δσάκις οὗτος περιήρχετο εἰς πόλεμον.

"Η περίοδος ἐκείνη κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ Ἑλλὰς κατείχετο ὑπὸ τῶν Φράγκων λέγεται Φραγκοκρατία καὶ διήρκεσε πεντεκοντα (50) περίπου ἔτη. Τὰ σπουδαιότερα κρατίδια ἐξ αὐτῶν, τὰ ὅποια διετηρήθησαν καὶ περισσότερα ἔτη, ἥσαν τὸ Δουκᾶτον τῶν Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν καὶ τὸ Πριγκηπάτον τοῦ Μορέως (Πελοπήσου) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀνδραβίδα.

Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Κατὰ ποῖον τρόπον διένειμον τὸ Βυζαντινὸν κράτος οἱ ἡγεμόνες τῶν σταυροφόρων; 2) Ποῖον προνόμιον ἔλαβον οἱ Ἐνετοὶ καὶ τί γνωρίζετε περὶ Θωμᾶ Μοροζίνη; 3) Ποῖον διοικητικὸν σύστημα ἐφήρμοσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Φράγκοι; 4) Τί ἥσαν οἱ Δοῦκες, οἱ Βαρῶνοι καὶ οἱ Κόμητες καὶ ποῖαι αἱ σχέσεις αὐτῶν μετὰ τοῦ Βασιλέως τοῦ Κράτους των; 5) Τί ἦτο ὁ φεουδάρχης καὶ τί οἱ δουλοπάροικοι; 6) Ποῖα τὰ σπουδαιότερα Φράγκικά κράτη τῆς Ἑλλάδος;

8. Τὰ νέα Ἑλληνικά κράτη

Οἱ Φράγκοι. δπως εἴδομεν, πρὶν ἀκόμη καταλάβουσν ὄλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν διεμείρασαν μεταξύ των, διότι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων)λεως, ἐνόμιζον, δτι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι θά ύπετάσσοντο εἰς αὐτούς. Καὶ ἐνῷ τοῦτο εὔκόλως σχεδὸν ἐπέτυχον εἰς τὴν Νότιον καὶ εἰς τὴν Νησιωτικὴν Ἑλλάδα ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸ πραγματοποιήσουν εἰς τὰς βορείους καὶ ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ στρατηγοὶ τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἔγκατελειψαν τὸν ἄγωνα κατά τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἰδρυσαν νέα κράτη, ὥργανωσαν ἴσχυρὸν στρατὸν καὶ προέβαλον σθεναράν ἀντίστασιν, δταν οἱ Φράγκοι προσεπάθησαν νὰ ύποτάξουν τὰς ἐπαρχίας εἰς τὰς δποίας κατέφυγον.

Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν νέα ἀνεξάρτητα ἑλληνικὰ κράτη τὰ δποία δχι μόνον ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν Φράγκων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀντεπετέθησαν καὶ ἡλευθέρωσαν πολλὰς πόλεις καὶ ἐπαρχίας, ποὺ εἶχον ἐκεῖνοι εἰς τὴν κυριαρχίαν των. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ νέα αὐτὰ ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν τρία: 1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος. 2. Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου καὶ 3. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

1. **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.** Οἱ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἰδρυσε νέον ἑλληνικὸν κράτος, τὸ δποῖον περιελάμβανεν ὄλόκληρον τὴν παραλίαν τοῦ Εύξείνου Πόντου μέχρι τοῦ Καυκάσου. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους αὐτοῦ ἦτο ἡ πόλις Τραπεζοῦς ἐκ τῆς δποίας ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ αὐτοκρατορία. Τὸ κράτος ἐκεῖνο ἐμεγάλωσε πολὺ γρήγορα καὶ ἔγινε πλούσιον καὶ ἴσχυρόν. Διετηρήθη 250 ἔτη (1204 — 1461) καὶ οἱ αὐτοκράτορές του ὠνομάζοντο Μεγάλοι Κομνηνοί. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐγνώρισε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμήν, λόγω τοῦ ἐμπορίου τῆς μὲ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐσημείωσε θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

2. **Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.** Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων)λεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ὁ στρατηγὸς τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Ἀγγελος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἡπειρον, δπου ἰδρυσε

τὸ δεύτερον ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν κράτος καὶ τὸ δποῖον περιελάμβανε τὴν "Ηπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν. Ὁ **Μιχαὴλ** Ἀγγελος ὠνομάσθη Δεσπότης (ἡγεμών) ἐξ οὗ καὶ τὸ κράτος του Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἢ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν "Αρταν.

Τὸ κράτος αὐτὸ τὸ ἐμεγάλωσεν διαδοχος τοῦ Μιχαὴλ καὶ διαδελφός του **Θεόδωρος Κομνηνός**. Οὕτος κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ πολλάς χώρας, τὰς δποίας κατεῖχον οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι καὶ καὶ οἱ Φράγκοι καὶ τέλος ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὴν δποίαν μετέφερεν τὴν πρωτεύουσάν του καὶ ἀνεκρυχθῇ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων ('Ελλήνων) τὸ 1222.

'Ατυχῶς, μετ' ὀλίγον, εἰς ἔκστρατείαν του ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἐνικήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Τότε τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ καὶ τὸ 1318 κατελύθη ὁριστικῶς.

3. **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.** Τὸ τρίτον καὶ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἀνεξαρτήτων ἑλληνικῶν κρατῶν ἦτο ἢ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. Εἰς τὴν Νίκαιαν, δπως ἐμάθομεν, κατέφυγεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος Λάσκαρις μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολλῶν ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν τοῦ Βυζαντίου. 'Εκεῖ τὸ 1204 ὁ Λάσκαρις ἴδρυσε τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν, δπου ἔγκατέστησε τὸν Πατριάρχην Μιχαὴλ καὶ ἐστέφθη «αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων». 'Ωργάνωσε νέον καὶ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἡμπόδισε τὸν Φράγκον Βαλδουΐνον νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ὑπῆρξε γενναῖος καὶ δραστήριος αὐτοκράτωρ καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐπέτυχε νὰ μεγαλώσῃ τὸ κράτος του καὶ γὰ τὸ καταστήσῃ ἰσχυρόν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως (1222) εἰς τὸν θρόνον τῆς αὐτοκρατορίας ἀνῆλθεν δι γαμβρός του στρατηγὸς **Ιωάννης Βατάτσης** (1222—1225). Οὕτος ὑπῆρξεν ἱκανὸς Κυβερνήτης καὶ γενναῖος πολεμιστὴς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἢ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμῆν. Κατενίκησε τοὺς Τούρκους, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Φράγκους, τοὺς δποίους ἥναγκασε νὰ περιορισθοῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν μόνον. "Ἐπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Εύρωπην, κατέλαβε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰσῆλθεν νικητὴς εἰς τὴν Θεσσαλίην.

“Η αύτοκρατορία τῆς Νικαίας, κατὰ τὰ ἔτη τῆς Φραγκοκρατίας, ύπήρξεν ὁ φυσικὸς συνεχιστὴς τῆς Βυζαντινῆς αύτοκρατορίας καὶ εἰς αὐτὴν ἔλασχεν ἡ τιμὴ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κων)λιν καὶ ἐπανιδρύσῃ τὸ ἔνδοξον Βυζαντινὸν κράτος.

“Α ν ακεφ αλλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ἐπέτυχον οἱ Φράγκοι, μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων)λεως, νὰ καταλάβουν δόλοκληρον τὴν Βυζαντινὴν αύτοκρατορίαν ; 2) Ποῖα ἑλληνικὰ κράτη ἔχομεν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Φραγκοκρατίας ; 3) Πῶς ὀνομάσθησαν οἱ αύτοκράτορες τῆς Τραπεζοῦντος καὶ πόσα ἔτη διετηρήθη ἡ αύτοτρατορία αὐτή ; 4) Διατὶ τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου ἐγένετο Δεσποτᾶτον, ποίαν εἶχεν ἀρχικῶς πρωτεύουσαν καὶ ποῖος ὁ ἔνδοξότερος Δεσπότης αὐτοῦ ; 5) Ποῖος ἦτο ὁ πρῶτος αύτοκράτωρ τῆς Νικαίας καὶ ποῖον τὸ ἔργον του ; 6) Τί ἦτο ὁ Ἰωάννης Βατάτοσης καὶ ποῖον τὸ ἔργον αὐτοῦ ; 7) Ποῖον ἀπὸ τὰ νέα ἑλληνικὰ αὐτά κράτη δύναται νὰ θεωρηθῇ φυσικὸς διάδοχος τοῦ Βυζαντίου καὶ διατί ;

9. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261)

Τὸ ἔτος 1259 εἰς τὸν αύτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Νικαίας ἀνῆλθεν ὁ στρατηγὸς **Μιχαὴλ Παλαιολόγος**, ὁ ὅποιος ὅλην τὴν προσοχήν του συνεκέντρωσε καὶ ὅλας του τὰς δυνάμεις διέθεσε διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων)πόλεως. Κατ’ ἀρχὴν οὗτος ὀρίσθη ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ θρόνου Ἰωάννου Λασκάρεως, ἐγγόνου τοῦ αύτοκράτορος Θεοδώρου, ἀλλὰ βραδύτερον παρηγκώνισε τὸν Ἰωάννην καὶ ἐστέφθη αὐτὸς αύτοκράτωρ.

“Ο Μιχαὴλ ἦτο ἰκανὸς καὶ γενναῖος στρατηγός. Ἀφοῦ ἔμεγάλωσε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀσίαν, ἥλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατέλαβεν ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ Φραγκικοῦ κράτους τῆς Κων)πόλεως. Οἱ Φράγκοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν πόλιν τῆς Κων)πόλεως μόνον, χωρὶς νὰ ἀναμένουν ἀπὸ κανὲν μέρος βοήθειαν. Τότε ὁ Μιχαὴλ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγόν του **Ἀλέξιον Στρατηγόποντον** μὲ 800 ἄνδρας, διὰ νὰ παρακολουθῇ ἐκ τοῦ πλησίου τὴν κατάστασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ συγκρατῇ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἔκαιροφυλάκτουν νὰ καταλάβουν ἐκεῖνοι τὴν πόλιν.

"Οταν δὲ Στρατηγόπουλος εύρισκετο εἰς Θράκην, πληροφορεῖται ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας ποὺ εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν στρατόν του, δτὶ ή Κων)πολις ἥτο χωρὶς Φραγκικὸν στρατόν, διότι εἶχε ἐκστρατεύσει ἐναντίον τοῦ Δαφνουσίου, νησίδος, τοῦ Βοσπόρου. Χωρὶς νὰ χάσῃ καθόλου καιρόν, συνεννοεῖται μετὰ τῶν Ἐλλήνων τῆς Κων)λεως καὶ διὰ μιᾶς ὑπογείου εἰσόδου ἔστειλε κρυφά (50) στρατιώτας, μέσα εἰς τὴν πόλιν. Οἱ ριψοκίνδυνοι αὐτοὶ στρατιώται του ἄνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ τότε ὅρμησε εἰς τὴν πόλιν ὅλος ὁ στρατός του.

Τοιουτορόπως τὴν 26ην Ιουλίου 1261 ἡ ἔνδοξος πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀνεκτήθη χωρὶς μάχην. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως Φράγκοι κατεδιώχθησαν καὶ ἄλλοι κατεσφάγησαν. "Οταν δὲ Βαλδουΐνος Β' ἐπέστρεψε μὲ τὸν στρατόν του καὶ εἶδε τὴν πόλιν εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν, κατεταράχθη καὶ ἀμέσως ἐπεβιβάσθη μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ ἄλλων ἐπισήμων εἰς Ἐνετικὰ πλοῖα καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Εύρωπην.

Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον αὐτὴν νίκην δὲ Στρατηγόπουλος εἰδοποίησε σχετικῶς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, δὲ ὅποῖος μετὰ τοῦ Πατριάρχου, τῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Πόλιν. Ἀμέσως κατηυθύνθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου ἐστέφθη διὰ δευτέραν φορὰν αὐτοκράτωρ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, μὲ συμβασιλέα του τὸν στρατηγὸν Στρατηγόπουλον.

"Ετσι, ἐπειτα ἀπὸ 57 ἔτῶν δουλείαν εἰς τοὺς Φράγκους, ή Κων)λις ἡλευθερώθη καὶ ἔγινε πάλιν ἑλληνική. Μία νέα περίοδος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀρχίζει, ἡ περίοδος τῶν Παλαιολόγων, ἡ ὅποια ὑπῆρξε καὶ ἡ τελευταία τῆς χιλιετοῦ ἐνδόξου Βυζαντινῆς ἴστορίας.

* Α ν α κ ε φ α λ α i ω t i κ è s é ρ ω t h σ e i s κ a i ἀ π o q i e s

- 1) Πότε καὶ πῶς ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος;
- 2) Ποία ἡ πρώτη φροντὶς τοῦ Μιχαὴλ καὶ ποῖον τὸ πολεμικὸν ἔργον του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Εύρωπην;
- 3) Ποῖον στρατηγὸν ἔστειλεν ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Θράκην καὶ πρὸς ποιὸν σκοπόν;
- 4) Πότε καὶ ὅποι ποιας συνθήκας ἀνεκτήθη ἡ Κων)πολίς;
- 5) Μὲ ποιὸν τρόπον ἐτίμησεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Στρατηγόπουλον;
- 6) Πόσα ἔτη διήρκεσεν ἡ Φραγκοκρατία καὶ ποία περίοδος τῆς βυζαντινῆς ἴστορίας ἀρχίζει μὲ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον;

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ - ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖ. ΚΡΑΤΟΥΣ (1261-1453)

1. Μιχαήλ Παλαιολόγος καὶ διάδοχοι αὐτοῦ

Ἡ ἐπανασυσταθεῖσα αὐτοκρατορία τῆς Κων)πόλεως Ἰσως πλέον νὰ μὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, διότι οὕτε μεγάλη καὶ ἴσχυρὰ ἦτο, ὅπως πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας, οὕτε δλους τοὺς "Ἐλληνας περιελάμβανε.

Περιελάμβανε μικρὸν τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Θράκην, μικρὸν τμῆμα τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ δλίγας νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Τὰς ἄλλας νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς νοτίου 'Ελλάδος κατεῖχον ἀκόμη οἱ Φράγκοι, ἐνῶ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος δὲν ἦθελησαν νὰ ἔνωθοῦν μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρέμενον ἀνεξάρτηται.

'Αλλὰ καὶ γύρῳ ἀπὸ τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν ὑπῆρχον πολλὰ ἔχθρικὰ κράτη, ὅπως τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων καὶ τῶν Τούρκων. Ἐναντίον δλων αὐτῶν, οἱ δποῖοι προσεπάθουν νὰ διαλύσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, διεξήθησαν μακροχρόνιοι καὶ αίματηροι ἀμυντικοὶ πόλεμοι.

'Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, δλα αὐτὰ τὰ ἔσωτερικὰ καὶ ἔξωτερικὰ ἐμπόδια, προσεπάθησε νὰ τὰ ἔξουδετερώσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἔνα μεγάλο καὶ ἴσχυρὸν κράτος. Ἐπεδίωξε νὰ ἀναπτύξῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους, τὰ δποῖα εύρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ

στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα 'Ελληνικά κράτη νὰ ἔνωθούν εἰς μίαν αὐτοκρατορίαν καὶ ύπὸ ἐνεστρατείας αὐτοκράτορα. Πολλάκις ἐπεχείρησε πόλεμον διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, δῆλος κατὰ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, κατὰ τὸν δόπον ἔκυρίευσε τὰ Ἰωάννινα. Δυστυχῶς οὕτε τοὺς Ἐλληνας νὰ ἔνωσῃ, ἐπέτυχεν, οὕτε καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους νὰ ἀνορθώσῃ παρὰ τὴν ἰκανότητά του καὶ τὴν καλήν του θέλησιν.

'Ἐφ' ὅσον οἱ δύο πρῶτοι σκοποὶ τοῦ Μιχαὴλ δὲν ἐπέτυχον, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ὁ τρίτος σκοπὸς αὐτοῦ, δηλ. ἡ ἔξαπλωσις τοῦ κράτους καὶ ἡ ἀπόκρουσις τῶν ἔξωτερικῶν ἔχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μὲ τὰς ἀρετὰς του, τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν διπλωματικήν του ἰκανότητα, ἐπέτυχεν ἀξιοθαύμαστα πράγματα καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖται ὁ ἰκανώτερος τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Ἐις πολέμους τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ἐναντίον τῶν Ἐνεπτῶν ἐπέτυχεν νὰ ἀνακτήσῃ πολλὰς νήσους τοῦ Αιγαίου καὶ πολλὰ φρούρια τῆς Πελοπονήσου (Μάνης, Μυστρᾶ, Μονεμβασίας). Ἐπολέμησε τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς ὑποχρέωσε νὸς σταματήσουν τὰς ἐπιδρομάς των καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Διὰ τῆς διπλωματίας του ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ τὸν Γάλλον Κάρολον τὸν Ἀνδεγαβικὸν καὶ νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν του ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

'Ο Κάρολος ἦτο ἡγεμὼν τοῦ πριγκηπάτου τῆς Ἀχαΐας καὶ τῶν δύο Σικελιῶν. Οὗτος εἶχεν ἀγοράσει ἀπὸ τὸν Βαλδουΐνον Β', τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινούπολεως δικαιώματα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήνωσε τοὺς ἴσχυροτέρους λαούς τῆς Δύσεως, συνεμάχησε μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων καὶ ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου.

'Ο ἰκανώτατος ὅμως Μιχαὴλ ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἡπειρον, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποκινήσῃ ἐναντίον του ἐπανάστασιν εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Γάλλοι ἵππότες ἐσφάγησαν καὶ κατελύθη τὸ Κράτος τοῦ Καρόλου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ (1282) τὸ κράτος περιέ-

πεσεν εἰς μεγάλην παρακμὴν ἡ ὅποια, δῆπος θά μάθωμεν, τὸ ὀδήγησεν εἰς τὴν πλήρη καταστροφήν του. Οἱ διάδοχοι τοῦ θρόνου Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' δὲν ἔφαντσαν ἀντάξιοι τῶν περιστάσεων καθὼς καὶ οἱ διάδοχοι τούτων. Οὕτε ίκανότητας εἶχον, ἀλλ' οὔτε καὶ πατριωτισμόν. Αἱ φιλοδοξίαι καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι αὐτῶν, ἐκλόνισαν περισσότερον τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν νέον ἔχθρόν της, τοὺς Ὀθωμανὸνς Τούρκους, νὰ τὴν κατανικήσουν καὶ ύποτάξουν ὄριστικῶς.

Ἀνακεφαλαιώτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποίας χώρας περιελάμβανε ἡ νέα αὐτοκρατορία τῆς Κωνιλεως;
- 2) Ποιοι ἔχθροι περιέζωνον τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ποῖον σκοπὸν εἶχον;
- 3) Ποία ἐσωτερικὰ ζητήματα πρεσεπάθησε νὰ τακτοποιήσῃ ὁ Μιχαήλ; Τὸ ἐπέτυχεν;
- 4) Ποίας νίκας κατήγαγεν ὁ Μιχαήλ καὶ ποία ἀξία του ὡς αὐτοκράτορος;
- 5) Τί γνωρίζετε περὶ Καρόλου Ἀνδεγαβίκου καὶ ποία ἡ τύχη τοῦ κράτους του;
- 6) Τί γνωρίζετε περὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου καὶ ποῖος νέος ἔχθρὸς ἐνεφανίσθη διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν;

2. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι

Κατὰ τὸ 1250 περίπου μία νέα Τουρκικὴ φυλὴ ὑπὸ τὸν Ἐρτογρούλ προερχομένη ἔξι ἀνατολῶν, ἥλθε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τοὺς Τούρκους αὐτοὺς προσέλαβεν ὡς μισθοφόρους ὁ Σελτζούκος Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, ὁ ὅποῖος βραδύτερον τοὺς παρεχώρησε μίαν μικράν περιοχὴν τοῦ κράτους του, πλησίον τῆς Προύσσης.

Οὐαὶ δὲ τοῦ Ἐρτογρούλ καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ὀθωμᾶν (1289 — 1326), εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἰδρυσεν. ἐνα μικρὸν στρατιωτικὸν κράτος, τὸ δόποιον σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεξετάθη καὶ ισχυροποιήθη. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐγένετο ἡ Προύσσα. Τὸ κράτος τοῦτο, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδρυτοῦ, ὠνομάσθη Ὀθωμανικὸν καὶ οἱ Τούρκοι τοῦ κράτους αὐτοῦ Ὀθωμανοί. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι εἶχον ἀσπασθῆ τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ μὲ μεγαλύτερον φανατισμὸν ἀπὸ τοὺς Ἀραβαῖς ἐπολέμουν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς θρησκείας των. Οἱ φανατισμὸς αὐτὸς καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὄργανωσις τοῦ Κράτους των, τοὺς

βοήθησε νὰ καταλάβουν πολλάς Ἑλληνικάς ἐπαρχίας τῆς Μ.
Ασίας καὶ νὰ ἔξισλαμίσουν τὸν πληθυσμόν.

Ἄκομη καλυτέραν δργάνωσιν καὶ μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν
ἔλαβε τὸ νέον Τουρκικὸν κράτος, δταν ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἐγένετο
ὁ διάδοχος τοῦ Ὀθωμάνης καὶ υἱὸς αὐτοῦ Ὁρχάν (1326). Ὁ Ὁρ-
χάν ὠργάνωσεν ἑκλεκτὸν ἵππικὸν μὲ μακράς καὶ κυρτάς σπάθας
καὶ πολυάριθμον καὶ ἴσχυρὸν πεζικόν. Διὰ τὸ πεζικόν ἐστρατο-
λογοῦντο διὰ τῆς βίᾳς εὔρωστοι χριστιανόπαιδες οἱ ὄποιοι ἀφοῦ
ἐκλείνοντο εἰς στρατῶνας ἔξισλαμίζοντο καὶ ἐγυμνάζοντο διαρ-
κῶς. Ὅταν τὰ παιδιά αὐτὰ ἐμεγάλωναν ἐγίνοντο οἱ πιὸ θανά-
σιμοι ἔχθροι καὶ οἱ πιὸ φοβεροὶ διώκται τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ μέτρον αὐτὸν τῶν Τούρκων ὠνομάσθη «παιδομάζωμα»
καὶ ὁ στρατὸς ποὺ ἐσχηματίζετο ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν αὐτὴν τῶν
χριστιανοπαιδῶν ἐλέγετο «Τάγμα Γενιτσάρων». Οἱ Γενιτσαροὶ
δὲν ἐγνώριζον ποτὲ τοὺς γονεῖς των, οὕτε ἐμάνθανον ποτὲ ὅτι
ἥσαν χριστιανόπαιδες. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν χριστιανισμὸν κατε-
δίωκον μὲ ἀγριότητα καὶ φανατισμόν.

Τὸ παιδομάζωμα ἐπροξενοῦσε φρίκην εἰς τοὺς Ἑλληνας,
διότι μὲ αὐτὸν ἔχανον τὰ παιδιά των καὶ διότι ἀργότερον αὐτὰ
τὰ παιδιά χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, ἐπολέμουν τὴν Πατρίδα των,
τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς γονεῖς των. Τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι (μοι-
ρολόγι) ποὺ παραθέτομε δείχνει τὸν σπαραγμὸν τῆς Ἑλληνι-
κῆς ψυχῆς διὰ τὸ φοβερὸν αὐτὸν μέτρον τῶν Ὀθωμανῶν:

«Ἀνάθεμά σε βασιλιᾶ, καὶ τοὶς ἀνάθεμά σε.

Μὲ τὸ κακὸν διόκαμες, μὲ τὸ κακὸν ποὺ κάνεις.

Στέλνεις γιὰ παιδομάζωμα καὶ κάνεις Γενιτσάρους.

Κλαῖνε οἱ μαναδες τὰ παιδιά, οἱ ἀδεοφες τ' ἀδέοφια.

Κλαίγω κι' ἐγὼ καὶ καίγομαι κι' ὅσο νὰ ζῆ ςὰ κλαίγω...

Πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδεοφό μου».

Κατὰ τὸ ἔτος 1330 περίπου, δταν πλέον ὁ τρομερὸς Ὁρχάν
εύρισκετο πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου του εἶχε καταστῆσει τὸ
Τουρκικὸν Κράτος μέγα καὶ ἴσχυρόν. Ὄλόκληρος σχεδὸν ἡ Μ.
Ασία εἶχε καταληφθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως Ἀνδρόνικος Γ' ἐπεχείρησε διὰ μιᾶς ἐκστρα-
τείας νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τῆς πολεμοχαροῦς αὐτῆς φυ-
λῆς, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ ἐπέστρεψεν ἀπρακτος εἰς τὴν πρωτεύ-
ουσάν του.

* Ανακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας

- 1) Πότε περίου οἱ Τούρκοι ἔγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπὸ ποίον ἀρχηγὸν καὶ διατί βραδύτερον ὠνομάσθησαν Ὁθωμανοί;
- 2) Εἰς ποίαν θρησκείαν ἐπίστευσαν οἱ Τούρκοι καὶ ποία ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς τῆς Θρησκείας ἐπ' αὐτῶν; 3) Ποῖος διάδοχος τοῦ Ὁθωμάνην καὶ τίγνωρίζετε περὶ αὐτοῦ; 4) Πῶς ἐλέγετο δὲκ τοῦ παιδομαζώματος Τουρκικὸς στρατὸς καὶ ποίαν γνώμην εἶχον δι' αὐτὸν οἱ Ἑλληνες καὶ Χριστιανοί; 5) Ποῖος αὐτοκράτωρ ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ὁρχάν καὶ ποίον τὸ ἀποτέλεσμα;

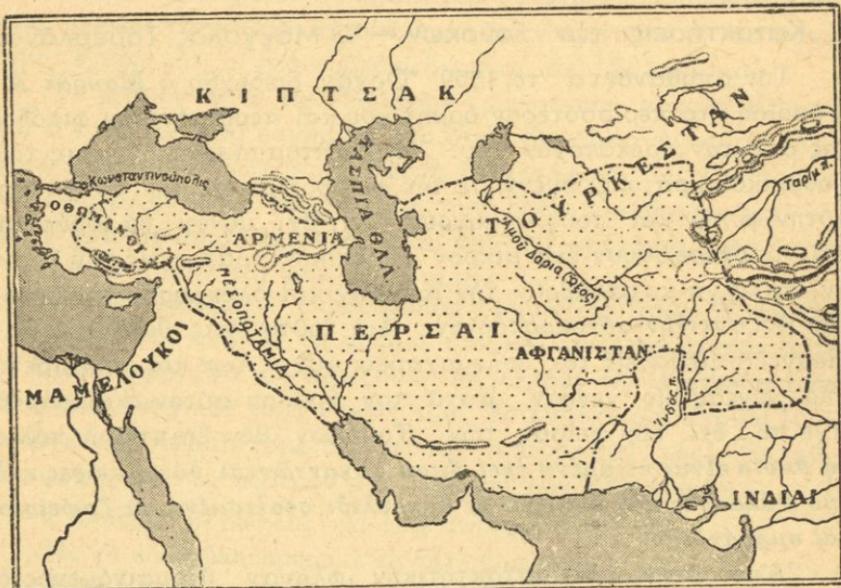
3. Κατακτήσεις τῶν Τούρκων — Ὁ Μογγολος Ταμερλανος

Τὸν ἀποθανόντα τὸ 1359 Ὁρχάν διεδέχθη ὁ **Μουράτ Α'**, δό όποιος ἦτο περισσότερον δρμητικὸς καὶ περισσότερον φιλόδοξος ἀπὸ τὸν προκάτοχὸν του. Ἡ ἀναπτυσσομένη δύναμις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ἐγέννησε τὴν φιλοδοξίαν εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ τοὺς ἀρχηγούς των, ὅχι μόνον νὰ ἴδρυσουν καὶ νὰ στερεώσουν ἔνα μικρὸν Τουρκικὸν κράτος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ νὰ καταλάβουν τὴν Κων(υ)λιν καὶ ὀλόκλήρων τὴν ἔνδοξον Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Διὰ τοῦτο ἔνας θρῦλος ἐκαλλιεργεῖτο μέσα εἰς τὰς πολεμοχαρεῖς ψυχάς των καὶ μετεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Κατὰ τὸν θρῦλον αὐτόν, ὁ Μωάμεθ εἶχε πῆ, ὅτι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων θὰ ἔπιπτεν ἡ πόλις «ἡ δροία εἶναι κτισμένη ἐκεῖ δπου συναντῶνται δύο ἥπειρες καὶ δύο θάλασσες καὶ μοιάζει μὲ δακτυλίδι στολισμένο μὲ ζαφείρια καὶ σμαράγδια».

Ἄπὸ σύτὴν τὴν κατακτητικὴν φλόγαν θερμαινόμενος ὁ Μουράτ Α', δρμῶν εἰς τὴν Θράκην, καταλαμβάνει τὴν Καλλίπολιν καὶ βραδύτερον τὴν Ἀνδριανούπολιν, τὴν δόποιαν καὶ καθιστᾶ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου **Ιωάννης Ε'** ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ μαζὶ του, μὲ τὸν δρόν νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὸν ἐτήσιον φόρον. Ἄλλ' ὁ Μουράτ δὲν σταματᾷ, καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλίην, ἔπειτα τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὀλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν. Τέλος ἔπιτιθεται ἐναντίον τῶν ἡνωμένων Σέρβων, Πολωνῶν καὶ Οὐγγρῶν καὶ εἰς σκληράν μάχην ποὺ ἔγινε τὸ 1389 εἰς τὸ **Κοσσυφοπέδιον** τῆς Σερβίας, τοὺς κατανικᾶ. Εἰς τὴν μάχην δμως αὐτὴν ἐφονεύθη καὶ δ ἔδιος, ἀπὸ ἔναν τραυματισμένον μέν, ἀλλ' ἡρωϊκὸν Σέρβον στρατιώτην.

‘Ο διάδοχος τοῦ Μουράτ Α’ καὶ υἱὸς αὐτοῦ **Βαγιαζήτ**, ἥτο περισσότερον ἀνδρεῖος καὶ ὁρμητικός ἀπὸ τὸν πατέρα του. Διὰ τὴν ὁρμητικότητά του μάλιστα αὐτὴν ὠνομάσθη «**Κεραυνός**»,

‘Ο Βαγιαζήτ συνέχισε τὰς κατακτήσεις τοῦ πατρός του. Κατενίκησε πρῶτον μερικούς Τούρκους ἡγεμόνας τῆς Μ. ’Ασίας, οἱ ὅποιοι ἦθελον νὰ εἶναι ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον δημιουργήσει ἴδικά των κρατίδια. “Ἐπειτα κατέλαβε τὴν Φιλαδέλφειαν, τε-

Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Ταμερλάνου

λευταίαν ‘Ελληνικὴν πόλιν τῆς Μ. ’Ασίας καὶ τέλος ἐστράφη ἐναντίον τῆς Κων(υ)λεως, τὴν ὅποιαν ἥρχισε νὰ πολιορκῇ.

‘Ο αὐτοκράτωρ τῆς Κων(υ)λεως, **Μανουὴλ Β'** υἱὸς τοῦ ’Ιωάννου Ε', ἀντελήθη δτὶ ἥτο ἀδύνατον νὰ ἀναχαιτήσῃ τὴν ὁρμητικότητα τῶν Τούρκων καὶ διὰ τοῦτο ἀποφασίζει νὰ μεταβῇ εἰς Εύρωπην διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως.

Καὶ πράγματι ἡ βοήθεια ἐστάλη. Πολλοὶ Εύρωπαῖοι πολεμισταὶ, Γάλλοι, Γερμανοὶ καὶ Οὐγγροὶ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Οὐγγρου Βασιλέως, ἔφθασαν ἕως τὴν Βουλγαρίαν μὲ τὸν σκο-

πὸν νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ καταστρέψουν τὸν στρατὸν τοῦ Βογιαζήτ. Αὐτὸς δμως δὲν τοὺς ἐπερίμενε εἰς τὴν Κων)πολιν, ἀλλ” ἀφοῦ παρέλαβε τὸν στρατὸν του ἔτρεξε πρὸς συνάντησίν των.

‘Η συνάντησις τῶν ἀντιπάλων ἔγινε τὸ ἔτος 1396 εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας, ὅπου συνήφθη φονικωτάτη μάχη καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βογιαζήτ κατενίκησε καὶ κατέσφαξε τοὺς Εύρωπαίους πολεμιστάς. Μετὰ τὴν νίκην του αὐτὴν ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν Κων)πολιν, τὴν πολιορκεῖ στενώτερον καὶ καλεῖ τὸν αὐτοκράτορα νὰ τοῦ τὴν παραδώσῃ. ‘Η κατάστασις ἦτο ἀρκετά κρίσιμος. ‘Η θρυλικὴ πόλις, ἡ ὁποία εἶχε νικηφόρως ἀντιμετωπίσει τόσας καὶ τόσας πολιορκίας, ἐφαίνετο νὰ περνᾶ τὰς τελευταίας στιγμάς της.

Εύτυχῶς ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἥρχετο ὡς θύελλα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας ὁ τρομερὸς Ταμερλᾶνος, ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων. ‘Ο μέγας αὐτὸς κατακτητής, ὁδηγῶν 500 χιλιάδας ἄνδρας ἐκ τῆς ἀγρίας μογγολικῆς φυλῆς, κατακτοῦσε τὴν μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ, ἀπ’ ὅπου ἐπερνοῦσε, ἐσκόρπιζε τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν.

‘Ο Βαγιαζήτ, μὲ 500 χιλιάδας στρατοῦ, ἔτρεξε διὰ νὰ τὸν ἔμποδίσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος τῆς Μ. Ἀσίας. Ἄλλὰ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγκύρας, ὅπου τὸ 1400 συνηντήθησαν οἱ δύο τρομεροὶ ἀντίπαλοι, ὁ Μογγόλος κατακτητής κατενίκησε τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἡχμαλώτισε τὸν Βαγιαζήτ.

Μετὰ τὴν νίκην του ὁ Ταμερλᾶνος, ἐπεδόθη ἀνενόχλητος εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐνὸς ἔτους καταστροφὰς καὶ δηώσεις, ποὺ ἐπροξένησε εἰς αὐτάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του.

‘Η ἀπρόοπτος αὐτὴ ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ παρέτεινεν δι’ ὀλίγον ἀκόμη χρόνον (50 περίπου ἔτη) τὴν ζωὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ανακεφαλαιώτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Ποῖος θρῦλος ἐκαλλιεργεῖτο διὰ τὴν Κων)λιν εἰς τὰς Τουρκικὰς ψυχάς; 2) Τί γνωρίζετε περὶ Μουράτ Α'; 3) Ποῦ καὶ πότε ἐνίκησεν ὁ Μουράτ Α' τοὺς ἡνωμένους Σέρβους, Πολωνούς καὶ Ούγγρους; 4) Ποῖος διεδέχθη τὸν Μουράτ Α' καὶ ποῖον τὸ κατακτητικὸν ἔργον του; 5) Ποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ Κων)λεώς τὴν ἐποχὴν τοῦ Βαγιαζήτ καὶ πῶς

ἀντιμετώπισε τὸν ἔξ αὐτοῦ κίνδυνον; 6) Ποῦ καὶ πότε ὁ Βαγιαζῆτ
ἐνίκησε τοὺς χριστιανοὺς πολεμιστάς τῆς Εύρωπης; 7) Τί ἦτο ὁ Τα-
μερλᾶνος καὶ ποῖαι αἱ συνέπειαι τῆς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐπιδρομῆς του;

4. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς Αύτοκρατορίας

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1182) ἡ Βυζαντινὴ αύτοκρατορία περιέπεσεν εἰς παρακμήν, ἔξ αἰ-
τίας τῶν πολλῶν ἔξωτερικῶν ἔχθρῶν της, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνικανότητος τῶν αὐτοκρατόρων της. Μόνον ἔπειτα ἀπὸ 110
ἔτη ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ ἴκα-
νὸς καὶ μὲ πολλὰς ἀρετὰς προικισμένος. Αὐτὸς ἦτο ὁ **Μα-
νουὴλ Β'** Παλαιολόγος ποὺ ἐβασίλευσεν ἀπὸ τὸ 1391 ἕως
τὸ 142². Ἡτο δῆμως πλέον ἀργά, διότι ἡ αὐτοκρατορία εἶχε
σχεδόν ἀποσυντεθῆ καὶ τὸ Τουρκικὸν κράτος ἦταν τότε μέγα
καὶ ἰσχυρόν.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Βαγιαζῆν ἀνεκούφισε προσωρινῶς τὴν
αύτοκρατορίαν καὶ ὁ Μανουὴλ Β' ἐπέτυχε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν
Θεσσαλίαν καὶ πολλὰς πόλεις τοῦ Εύξεινου Πόντου, τῆς Προ-
ποντίδος καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἰδιαιτέρως ἔβοήθησε τὸ νέον
“Ελληνικὸν κράτος τῆς Πελ.)σου, ποὺ εἶχεν ἰδρυθῆ πλησίον τῆς
Σπάρτης καὶ εἶχε πρωτεύουσαν του τὸν Μυστρᾶν. Τὸ κράτος
ἔκεινο ἐλέγετο **Δεσπότατον τοῦ Μυστρᾶ** ἢ **τῆς Πελ.)σου**.

Οἱ Δεσπόται (ἡγεμόνες) τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐστέλλοντο ἀπὸ
τὴν Κων.)λιν καὶ ἥσαν πρίγκηπες, ἀδελφοὶ ἢ υἱοὶ τῶν αὐτοκρα-
τόρων. Ἀρχικῶς τὸ κράτος ἦτο μικρόν, ἀλλὰ σύν τῷ χρόνῳ
ἐμεγάλωσεν, ἔξεδιωξε τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὰ διάφορα φρού-
ρια ποὺ κατεῖχον καὶ ἔξηπλάθη σχεδόν εἰς ὀλόκληρον τὴν
Πελ.)σον. Ἐσημείωσεν ἀξιόλογον οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτι-
κὴν ἀκμὴν καὶ ἀξιοθαύμαστον πνευματικὴν ἄνθησιν. Ἐπιφανεῖς
ἄνδρες, σοφοί, λόγιοι καὶ καλλιτέχναι, ἀνεδείχθησαν τὰ ἔτη
ἔκεινα εἰς τὸν Μυστρᾶν καὶ ἔργα ἀπαραμίλλου τέχνης ἐδη-
μιουργήθησαν. “Ἐνας ἀπὸ τοὺς διασημοτέρους σοφοὺς τοῦ Μυ-
στρᾶ ἦτο ὁ **Γεώργιος Γεμιστὸς** ἢ **Πλήθων** καὶ ἔνα ἀπὸ τὰ ἀξιο-
λογώτερα ἔργα Βυζαντινῆς τέχνης θεωρεῖται ὁ ναὸς τῆς **Παν-
τανάσσης** τοῦ Μυστρᾶ.

Τὸν αἰχμαλωτισθέντα Βαγιαζῆτ διεδέχθη ὁ Μωάμεθ Α', ὁ
ὅποιος δὲν ἦτο φιλοπόλεμος καὶ ἔζησεν εἰρηνικῶς μετὰ τῶν

Έλλήνων. Μετά τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ ἔγινε Σουλτάνος ὁ υἱός του Μουράτ Β' (1421 — 1451), ὁ ὄποιος ἦτο φιλοπόλεμος, ὀρμητικὸς καὶ φιλόδοξος. Ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του καὶ τὸ ἐπανέφερεν εἰς τὴν προηγουμένην του ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ἐπολιόρκησε τὴν Κώνιαν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε νὰ τὴν κυριεύσῃ ἐστράφη πρὸς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας, τὰς ὄποιας ἐλεγήτησε, κατέστρεψε καὶ ὑπεδούλωσε. Τότε κατέλαβε τὴν Θεσσαλίην (1430) τὴν Θεσσαλίαν, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, Σερβίαν, καὶ Οὐγγαρίαν.

Τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τρεῖς γενναῖοι ἄνδρες ἀντιμετώπισαν μὲν ἡρωϊσμὸν τὸν Μουράτ Β'. Τοῦ ἐπροξένησεν σοβαρὰς καταστροφὰς καὶ δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Κώνιαν, ὅπως ἐπεδίωκεν. Οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἦσαν ὁ Οὐγγερός στρατηγὸς Ἰωάννης Οὐννάδης, ὁ Ἀλβανὸς ἡγεμὼν Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ ἔνδοξος Δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ Κων/νος Παλαιολόγος.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν γενναιότητα τῶν τελευταίων αὐτῶν ἥρωών, ἡ ὀρμητικότης τοῦ Μουράτ Β' δὲν ἀνεκόπη. Ἐπέτυχε νὰ καταταλάβῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ἔχῃ στενάτατα περισφίξει αὐτὴν ταύτην τὴν Κώνιαν.

Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ή' Παλαιολόγος ἀποφασίζει νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα. Ὁ Πάπας ὅμως καὶ οἱ Δυτικοὶ ἔζητησαν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀναλογιζόμενος τὸν μέγαν Τουρκικὸν κίνδυνον, ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ τοὺς δρους τοῦ Πάπα, ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ λαός ἀπεδοκίμασε τὴν ἀπόφασίν του καὶ δὲν ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν. Τοιουτόπως ἔχαθη καὶ ἡ τελευταία ἐλπὶς βοηθείας, ἐνῷ ἡ Κώνιαν εύρισκετο στενῶς περικυκλωμένη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀνευ ἐπαρκῶν δυνάμεων ἀντιστάσεως.

Οὕτω πῶς εἶχον τὰ πράγματα ὅταν τὸ 1439 ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθε ὁ ἀδελφός του Κων/νος ΙΑ' Παλαιολόγος, Δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ. Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν καὶ ὁ Μουράτ Β' καὶ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἔγινεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ Β' εἰς ἡλικίαν 21 ἔτῶν.

Εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς ἄνδρας ή ἴστορία ἐπεφύλαξε νὰ γίνουν πρωταγωνισταὶ εἰς τὸ μεγαλύτερον ἔως τότε ἴστορικὸν γεγονός τὴν ἀλωσιν τῆς Κων)λεως. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἔναν ἐδώρησε τὸν στέφανον τοῦ θριαμβευτοῦ, εἰς δὲ τὸν ἄλλον τὸν στέφανον τοῦ ἥρωος καὶ μάρτυρος.

Α νακε φαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες.

1) Πότε ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος καὶ ποῖον τὸ ἔργον του; 2) Τί γνωρίζετε διὰ τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ καὶ πότε τοῦτο ἡκμασεν; 3) Ποῖος σουλτάνος διεδέχθη τὸν Βαγιαζῆτα καὶ τί γνωρίζετε διὰ τὸ στρατιωτικὸν ἔργον του; 4) Ποῖοι ἐπολέμησαν τὸν Μουράτ Β' καὶ τὸν ἡμπόδισαν νὰ καταλάβῃ τὴν Κων)λιν; 5) Μὲ ποῖον τρόπον προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ὁ Ἱωάννης Η' Παλαιολόγος; 6) Ποῖος καὶ πότε διεδέχθη τὸν Ἱωάννην Παλαιολόγον καὶ ποῖος καὶ πότε διεδέχθη τὸν Μουράτ Β';

5. Πολιορκία τῆς Κων)λεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεδ Β'

"Οταν ὁ Κων)νος Παλαιολόγος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κων)λεως νὰ γίνη αὐτοκράτωρ, ἔγνωρίζεν δτι ἡ αὐτοκρατορία διήρχετο τὰς τελευταίας της στιγμάς. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν Κων)λιν μόνον, ἡ ὅποια δὲν διέθετεν ἀξιόμαχον στρατὸν καὶ στόλον, ἀλλ' οὕτε καὶ οἰκονομικὰ μέσα διὰ τὴν δργάνωσιν ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐδέχθη τὸ μαρτυρικὸν στέμμα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Κων)λεως μὲ τὴν ἀπόφασιν ἡ νὰ τὴν σώσῃ ἡ νὰ πέσῃ καὶ ὁ Ἰδιος ὡς τελευταῖος ὑπερασπιστής της.

Συγχρόνως ὁ Μωάμεθ, νέος, ὀρμητικὸς καὶ μὲ στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν κατάκτησιν τῆς Κων)λεως. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ διέθεσεν ὅλα του τὰ στρατεύματα. Συνεκέντρωσε πλησίον τῆς Κων)λεως ὅλον τὸν διεσκορπισμένον Τουρκικὸν στρατὸν καὶ τὴν ἀπέκλεισε, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις εἰς στρατὸν καὶ τρόφιμα. Δὲν παρέλειψε βεβαίως νὰ ἐφοδιάσῃ τὸν στρατὸν του μὲ καλύτερα ὅπλα, νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς πολεμιστὰς του καὶ νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ γενναίας ἀμοιβάς. Συνεχῶς περιήρχετο τὸ στρατόπεδόν του, ἐπέβλεπε προσωπικῶς τὰς προετοι-

μασίας καὶ ἐπανελάμβανε τοὺς λόγους τοῦ προφήτου Μωάμεθ, διὰ «δ μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ δποῖος θὰ κατατῆσῃ τὴν Κων)λιν».

Τὸ ἔτος 1452 ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν στρατηγὸν του *Tουραχᾶν* μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποστολὴν βοηθείας εἰς Κων)λιν, ἐκ μέρους τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ. Συγχρόνως ἔκτισεν εἰς τὴν εύρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου ἔνα μεγάλο φρούριον τὸ *Ρούμελη Χισάρ*, διὰ νὰ ἀποκόψῃ πᾶσαν θαλασσίαν ἐπικοινωνίαν τῆς Κων)λεως μὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον.

’Αλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κων)νος, ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Βασιλείας του, ἥρχισε τὰς προετοιμασίας, διὰ νὰ ἀντιμετωπισῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μωάμεθ τὴν ὅποιαν ἀντελαμβάνετο ὡς ἐπερχομένην καὶ ἀναπόφευκτον. Ἐπεσκεύασε τὰ τείχη τῆς πόλεως, εἰσήγαγε τροφάς καὶ ἄλλα ἐφόδια, ἐνεψύχωσε τὸν λαὸν καὶ στρατόν, ἐτοίμασε μικρὸν στόλον καὶ δι’ ἀπεσταλμένων του, ἐζήτησε τὴν ἐνίσχυσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Δυστυχῶς δὲν ἐπέτυχε σπουδαῖα πράγματα, διότι :

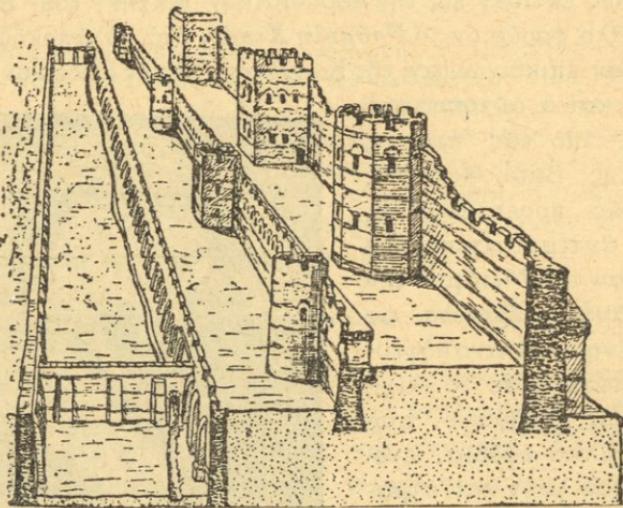
- 1) Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἦσαν κατεστραμμένα καὶ μόνον στρατὸν 9000 μαχητῶν κατώρθωσε νὰ ἐτοιμάσῃ 2) πολλοὶ “Ελληνες, θεωροῦντες βεβαίαν τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως, τὴν ἐγκατέλειπον καὶ πρὸς σωτηρίαν των ἔφευγον εἰς τὴν Δύσιν καὶ 3) Αἱ ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀποσταλεῖσαι βοήθειαι ἦσαν μηδαμιναὶ καὶ ἐξ αὐτῶν σπουδαιοτέρα ἦτο τοῦ Γενουάτου *Ιωάννου τοῦ Ιουστινιάνη* ὁ δποῖος διωρίσθη καὶ ἀρχηγὸς ἀμύνης τῆς Κων)λεως

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις ὅταν τὴν 5ην Ἀπριλίου 1453, ἔχων δ Μωάμεθ β’ εἰς τὴν διάθεσίν ιου 300 χιλιάδας πολεμιστάς καὶ

Μωάμεθ β'

400 πλοῖα διέταξε τὴν πρώτην ἔφοδον κατὰ τῆς Κων)πόλεως. Οἱ πολιορκηταὶ ὥρμησαν ἐπάνω εἰς τὰ τείχη μὲ φανατισμὸν, ἀλλ᾽ οἱ πολιορκούμενοι μὲ ἡρωϊσμὸν τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ ἔφονευσαν χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Ὁ Τουρκικός στόλος προσεπάθησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἀλλ᾽ ἡ σιδηρά ἄλυσσος

Τείχη Κωνσταντινουπόλεως

τοῦ κόλπου καὶ τὰ δλίγα χριστιανικά πλοῖα ἡμπόδισαν τὴν εἰσοδὸν του καὶ τὸν ἀνάγκασαν εἰς ὑποχώρησιν. Τὴν 20ὴν Ἀπριλίου μέγα ναυτικὸν κατώρθωμα τῶν Ἑλλήνων κατετάραξε τὸν Μωάμεθ καὶ τὸν ἔξιγρίωσε. Τέσσαρα μικρὰ ἑλληνικά πλοῖα, ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Φλαντανελᾶν, φέροντα τροφάς καὶ ἔφοδια εἰς τὴν πόλιν, ἐπέτυχον νὰ βυθίσουν πολλὰ ἔχθρικά πλοῖα, νὰ φονεύσουν 10 χιλιάδας Τούρκους, νὰ ἀνασύρουν ἀστραπιαίως τὴν ἄλυσσον τοῦ Κερατίου καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κόλπον.

Ἡ δρυγὴ τοῦ Μωάμεθ, ἐκ τοῦ παθήματος αὐτοῦ ὑπῆρξε τρομερὰ καὶ ἀντιληφθεὶς ὅτι δὲν θὰ ἐπετύχανε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν δὲν ἐγένετο κύριος τοῦ Κερατίου κόλπου, συνέλαβε καὶ ἐπραγματοποίησε ἔνα σατανικὸν πράγματι σχέδιον. Διέταξε νὰ μεταφέρουν διὰ Εηρᾶς, ἀπὸ τὸ Διπλοκιόνιον

τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, 70 πλοῖα, μὲ τὰ ὅποια θὰ ἔκαμνε τὴν πολιορκίαν του περισσότερον στενήν καὶ ἀποτελεσματικήν. Κατεσκεύασαν δρόμον στρωμένον μὲ σανίδας καὶ ἀφοῦ ἄλειψαν αὐτὰς μὲ λιπαράς ούσιας, ἔσυρον ἐπάνω τους τὰ πλοῖα καὶ ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς τὰ μετέφεραν εἰς τὸν Κεράτιον. πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ πολιορκία τώρα περισφίγγεται καὶ συνεχίζεται μὲ μεγαλύτερον πεῖσμα, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα διὰ τὸν Μωάμεθ. Οἱ Ἑλληνες μάχονται μὲ ἡρωϊσμὸν καὶ πιστεύουν ὅτι ἡ Θεοτόκος θὰ προστατεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν τὴν ἀθάνατον πόλιν.

Τὴν 20ην Μαΐου ὁ Μωάμεθ προτείνει εἰς τὸν Κων(τίνον) νὰ ἔγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ μὲ δλους τοὺς θησαυρούς του εἰς Πελ(ασίαν), δπου θὰ παρέμενεν ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμών. Ὁ γεναῖος αὐτοκράτωρ ἀπορρίπτει τὴν πρότασιν ταύτην καὶ παραγγέλει εἰς τὸν Μωάμεθ ὅτι: «Τὸ νὰ σοῦ παραδώσωμεν τὴν πόλιν, οὔτε δικό μου οὔτε κανενὸς ἀλλού δικαιωματα εἶναι ἀπ' σους κατοικοῦν ἔδω. Διότι δλοι εἶχομε πάρει ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνωμεν σ' αὐτὴν ἔδω τὴν πόλιν καὶ νὰ μὴ λογαριάσωμε τὴν ζωή μας».

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον καὶ ἴστορικὴν αὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Μωάμεθ ἀποφασίζει νὰ ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς Κων(τίνου)πόλεως τὴν 29ην Μαΐου 1453, ἥμεραν Τρίτην.

Ἀνακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Εἰς ποίαν κατάστασιν εύρίσκετο ἡ αὐτοκρατορία, ὅταν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὁ Κων(τίνος) Παλαιολόγος;
- 2) Ποίαι αἱ προετοιμασίαι τοῦ Μωάμεθ διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κων(τίνου)πόλεως;
- 3) Ποίαι αἱ προετοιμασίαι τοῦ Κων(τίνου)πόλεως διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως;
- 4) Πότε ἡρχισεν ἡ πολιορκία τῆς Κων(τίνου)πόλεως καὶ τί γνωρίζεται περὶ Ἰουστινιάνη καὶ Φλαντανελᾶ;
- 5) Μὲ ποῖον τρόπον μετεφέρθησαν Τουρκικά πλοῖα εἰς τὸν Κεράτιον;
- 6) Τί ἐπρότεινεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν Κων(τίνον) καὶ ποια ἡ ἀπάντησις τοῦ Κων(τίνου);

6. Η ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μωάμεθ, δπως ἐπιχειρήση γενικὴν ἔφοδον τὴν 29ην Μαΐου, ἐπληροφορήθη ὁ αὐτοκράτωρ καὶ διὰ τοῦτο τὴν νύκτα τῆς 28ης ἐνήγησεν ἐπιθεώρησιν τῶν φρουρίων καὶ τῶν τειχῶν καὶ παρεκίνησε τοὺς στρατηγούς καὶ στρατιώτας του νὰ φανοῦν γενναῖοι. Τοὺς ὑπέδειξε νὰ ἀγωνισθοῦν μὲ αὐταπάρνησιν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, «ἡ ὅποια εἶναι καταφύγιον τῶν χριστιανῶν, ἐλπὶς καὶ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων». «Ολοι οἱ στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται ὑπεσχέθησαν νὰ ἀγωνισθοῦν ἡρωϊκῶς καὶ νὰ ἀποθάνουν «ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος».

Αφοῦ ἔδωσε τὰς τελευταίας αὐτὰς συμβουλάς ὁ Κων)νος ἐπῆγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, δπου εἶχε συγκεντρωθῆ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ. Ἐκεῖ ἤκουσε μὲ κατάνυξιν τὴν τελευταίαν λειτουργίαν, ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἀφοῦ ἐζήτησεν ἀπὸ δλους συγχώρησιν, ἀπεχώρησεν ἔφιππος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, δπου ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ στρατηγεῖον του.

Τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα οἱ Τούρκοι ἥσαν ἔτοιμοι διὰ μεγάλην ἐπίθεσιν. Ὁλίγον πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ἐφωταγώγησαν τὸ στρατόπεδόν των καὶ ὁ Μωάμεθ μὲ θερμούς λόγους παρακίνησε τοὺς ἄνδρας του νὰ πολεμήσουν μὲ γενναιότητα. Τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι ἔὰν κυριεύσουν τὴν Κων)νο πολιν δλοι οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ θὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας των.

Πρὸς τὰ ἔξημερά ματα τῆς 29ης Μαΐου 1453 ἔδόθη τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως καὶ οἱ Τούρκοι μὲ ἀλλαλαγμούς καὶ φωνὰς ὕρμησαν ἐναντίον τῶν τειχῶν τῆς Κων)νο πόλεως. Ὁ Μωάμεθ, μὲ τοὺς τρομεροὺς Γενιτσάρους του, ἐμάχετο μὲ λύσσαν εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἐκεῖ ἀνθίστατο ὁ αὐτοκράτωρ. Οι Ἑλληνες δμως ἐπολέμουν μὲ ἡρωϊσμὸν καὶ ἡνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ἴποχωρήσουν. Δευτέρα καὶ Τρίτη ἔφοδος αὐτῶν ἀπεκρούσθη ἐπίσης μὲ τρομακτικάς δι' αὐτοὺς ἀπωλείας.

Εἶχε πλέον ἔημερώσει ἡ 29η Μαΐου καὶ οἱ Τούρκοι ἐσυνέχιζον τὰς ἐπιθέσεις των χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ αὐτοκράτωρ Κων)νος εύχαριστημένος καὶ χαρούμενος ἀνακράζει. «Συστρα-

τιδται καὶ ἀδελφοί, ίδική μας εἶναι ἡ νίκη. 'Ο Θεός ύπερ ἡμῶν πολεμεῖ». Δὲν εἶχον δμως παρέλθει δλίγαι στιγμαὶ καὶ αἴφνιδίως τραυματίζεται ὁ ἡρωϊκὸς Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, ἐνῷ συγχρόνως οἱ Τούρκοι ἀνεκάλυπτον μίαν μικρὰν πύλην τὴν Ξυλό-

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος

πορταν ἐγκατελειμένην καὶ ἀφύλακτον. Διὰ τῆς πύλης αὐτῆς εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ εὑρέθησαν ὅπισθεν τοῦ μαχομένου αὐτοκράτορος.

'Η τελευταία στιγμὴ τῆς ἀθανάτου πόλεως εἶχε πλέον φθάσει. 'Ο ἡρωϊκὸς αὐτοκράτωρ δμως δὲν δειλιάζει, μάχεται ὡς λέων μαζὶ μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας του, οἱ δποῖοι πίπτουν δ ἔνας κατόπιν τοῦ ἄλλου. 'Ο αὐτοκράτωρ

βλέπων τούς συμπολεμιστάς του νὰ φονεύωνται καὶ τὴν πόλιν καταλαμβανομένην ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν ἀνακράζει: «Ἡ πόλις ἀλίσκεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἔτι;». Καὶ μετ' ὀλίγον, ἔχων ἀπομείνει μόνος καὶ μαχόμενος ἐν μέσῳ χιλιάδων ἔχθρῶν ἀναφωνεῖ: «Δὲν ὑπάρχει κανένας χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρη τὸ κεφάλι;», Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔνας Τούρκος στρατιώτης τὸν κτυπᾷ ἐκ τῶν δπισθεν καὶ ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοκράτωρ Κῶν)γος IA' Παλαιολόγος, δέ μέγας αὐτὸς "Ἐλλην, πίπτει νεκρὸς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μαζὶ του πίπτει καὶ ἡ ἀθάνατος πόλις, πίπτει τὸ χιλιόχρονον καὶ ἔνδοξον Βυζαντινὸν κράτος, πίπτει δέ 'Ἐλληνισμός! Ἡτοῦ ἡ πρωταρτῆς 29ης Μαΐου τοῦ ἔτους 1453.

'Ανακεφαλαὶ ωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ποίας συμβουλάς ἔδωσεν δὲ αὐτοκράτωρ τὴν 29ην Μαΐου εἰς τοὺς στρατιώτας του, τί ἀκριβῶς τοὺς εἶπε καὶ ἐκεῖνοι τί τοῦ ὑπεσχέθησαν; 2) Πρὸν ἀναχωρήση διὰ τὸ στρατηγεῖον του τί ἔκαμεν; 3) Πότε ἡρχισεν ἡ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Κων)πόλεως; 4) Ποῦ ἔμάχετο δὲ Μωάμεθ καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πρώτων ἐπιθέσεων; 5) Πῶς καὶ ἀπὸ ποίαν πύλην εἰσῆλθον οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν; 6) Ποίαι αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ αὐτοκράτορος, πῶς ἐπολέμησε καὶ τί εἶπε; 7) Ποίαν ὅραν καὶ ποίαν ἡμέραν κατελήθη ἡ Κων)πόλις καὶ ποία ἡ σημασία τῆς πτώσεως διὰ τὸν 'Ἐλληνισμόν;

7. 'Ἡ Κωνσταντινούπολις μετὰ τὴν ἄλωσιν

"Οταν πλέον οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Κων)πόλεως ἐκειντο νεκροὶ ἡ ἡσαν αἰχμάλωτοι, ἀπὸ δλας τὰς πύλας τῶν τειχῶν εἰσώρμησαν ἄγρια στίφη Τούρκων καὶ μὲ ἀγριότητα ἥρχισαν τὸ ἔργον τῆς σφαγῆς, λεηλασίας καὶ καταστροφῆς. Τὰ πάντα...ἐπὶ τριήμερον, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Μωάμεθ, εύρισκοντο εἰς τὴν διάθεσίν των. "Εσφαζον, ἐλεηλάτουν καὶ ἡχμαλώτιζον. Οὕτε τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐσεβάσθησαν, Οἱ Γενίτσαροι, ἀφοῦ ἔθραυσαν τὰς θύρας τοῦ ναοῦ διὰ πελέκεων, εἰσῆλθον καὶ κατέσφαξαν ἡ ἡχμαλώτισαν δλα τὰ γυναικόπαιδα ποὺ εἶχον καταφύγει ἐκεῖ. "Ἐπειτα, μὲ ἀπερίγραπτον ἀσέβειαν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μόλυνσιν καὶ λεηλασίαν τοῦ ναοῦ. Αἱ ἄγιαι εἰκόνες κατεστράφησαν τὰ ἱερά σκεύη ἐποδοπατήθησαν, οἱ θησαυροὶ ἀνηρπάγησαν καὶ τέλος, αὐτὸς οὗτος ὁ ναὸς μετετράπη εἰς Τζαμίον.

Τὴν πρωῖαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐπῆλθεν ἔφιππος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ὁ Μωάμεθ καὶ κατηυθύνθη εἰς νὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας (Τζαμίον). Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι Ἱερεῖς ἀνέπεμψαν προσευχάς καὶ εὐχαριστίας εἰς τὸν Ἀλλάχ ἐνῶ οἱ στρατιῶται ἔζητωκραύγαζον ύπερ τοῦ μεγάλου πορθμοῦ.

Ἐπειτα ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ εὔρεθῇ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος Κων)νου, τὸ δποῖον ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς ἀναζητήσεις ἀνευρέθη ἐν μέσω πολλῶν νεκρῶν στρατιωτῶν καὶ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλά του ποὺ ἔφερον χρυσοῦς ἀετούς. Κατὰ διαταγὴν του ὁ νεκρὸς ἀπεκεφαλίσθη καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ του ἐστήθη πρὸς ἐκφοβισμόν εἰς κεντρικὸν σημεῖον τῆς πόλεως, τὸ δὲ ὑπόλοιπον σῶμα παρεδόθη εἰς τοὺς χριστιανοὺς πρὸς ἐνταφιασμόν. Οὐδεὶς δμως γνωρίζει ποῦ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Κωνσταντίνου, διότι ἡ Ἐθνικὴ ψυχή, διὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ τραγικοῦ μεγαλείου, ἐδημιούργησεν ἔναν ἀθάνατον θρύλον, τὸν θρύλον τοῦ «*Μαρμαρωμένου Βασιληᾶ*».

Κατὰ τὸν θρύλον αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς δὲν ἀπέθανεν, οὔτε ἐνεταφιάσθη, ἀλλ’ ἄγγελος Κυρίου τὸν μετέφερεν εἰς ἕνα σπήλαιον, δπου μαρμαρωμένος περιμένει νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα κατὰ τὴν δποίαν «...θὰ σηκωθῇ, τὴν σπάθα του θὰ δράξῃ... καὶ στρατηγός μας δὲ νὰ μπῇ στὸ πρῶτο του βασίλειο, τὸν Τούρκο νὰ χτυπήσῃ».

Ολίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων)λεως οἱ Τοῦρκοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν ὀλοκλήρου τῆς ἐνδόξου Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἔτος 1460 κατέλαβον τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέλυσαν τὸ Δεσποτάτον τοῦ Μυστρᾶ, δπως ἔνα ἔτος ἀργότερον, 1461 κατέλυσαν καὶ τὴν Ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος.

Τοιουτοτρόπως ἐπειτα ἀπὸ χιλίων ἐτῶν ἔνδοξον βίον ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία δὲν ὑπῆρχε πλέον. Τὸ μέγα προπύργιον τῆς χριστιανωσύνης καὶ τοῦ Ἐλληνισμοῦ, ποὺ ἐπὶ χίλια ἔτη συνέτριβε τὰ κύματα τῶν βαρβάρων, εἶχε καταρρεύσει. Ο λαμπερὸς Ἐλληνοχριστιανικὸς φάρος, ποὺ ἐπὶ αἰῶνας ἐφώτιζεν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, εἶχε πλέον σβεσθῆ. Ἡ πανένδοξος ἔλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐκεῖτο νεκρὰ καὶ βαθύτατον σκότος δουλείας ἐκάλυπτε τὸ ἡρωϊκὸν ἔθνος τῶν Ἐλλήνων.

Ο λαός μας ἐθρήνησε τὴν μεγάλην αὐτὴν καταστροφὴν

μὲ πολλὰ λαϊκὰ μοιρολόγια, μὲ τὰ ὅποῖα ἐκφράζει τὸν βαθύτατον πόνον του διὰ τὴν συμφοράν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα του διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ "Εθνους. "Ἐνα ἀπὸ τὰ μοιρολόγια αὐτὰ παραθέτομε κατωτέρω.

Σημαίνει δὲ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια.
Σημαίνει καὶ ἡ Ἅγια Σοφιά, τὸ μέγα μοναστῆρο.

Μὲ τετρακόσια σήμαντρα καὶ ἔξήγητα δυὸς καμπάνες.

Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος

Ψάλλει ζερβά δὲ βασιλιᾶς, δεξιά δὲ Πατριάρχης

Κι' ἀπὸ τὴν πολλὴ τὴν ψαλμούδια ἐστείονταν οἱ κολῶνες

Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νᾶβγη δὲ βασιλέας

Φωνὴ τοὺς ἥρθε ἔξ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ ἀρχαγγέλου στόμα,

«Πάψετε τὸ χερουβικὸ καὶ ἄδεις χαμηλώσουν τ' ἄγια,

Παπάδες, πάρτε τὰ ιερὰ καὶ σεῖς, κεριά, σβηστῆτε.

Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ...

Μόν' στεῖλτε λόγο στὴν Φραγκιά, νάρθουνε τρία καράβια

Τ' ὅνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,

Τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἅγια Τράπεζά μας.

Μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρούσουν».

«Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.

«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζεις.

Πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικά μας εἶναι».

Ανακεφαλαίωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Πῶς ἐφέρθησαν οἱ Τούρκοι δταν εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνιλίαν; 2) Πότε εἰσῆλθεν δὲ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν καὶ τί ἔκαμε; 3) Εὑρέθη δὲ νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ πῶς ἀνεγνωρίσθη; 4) Τί γνωρίζετε διὰ τὸν θρύλον τοῦ «Μαρμαρωμένου Βασιλῆα»; 5) Πότε συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις δλοκλήρου τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας; 6) Πῶς ἐδέχθη τὸ "Ελληνικὸν" Εθνος τὴν μεγάλην συμφοράν;

ΜΕΡΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

1. Μεσαιωνική Εύρωπη

‘Η Ἰστορία τῆς ἀνθρωπότητος διαιρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους: α) Τὴν Ἀρχαίαν Ἰστορίαν, β) Τὴν Μεσαιωνικὴν ἢ τῶν Μέσων Χρόνων καὶ γ) τὴν Ἰστορίαν τῶν Νέων Χρόνων ἢ Νεωτέρων

‘Η Ἀρχαία Ἰστορία περιλαμβάνει κυρίως τὸν ἀρχαιοελληνικὸν καὶ Ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ κλείνει τὸ 476 μ. Χ., χρονολογίαν κατὰ τὴν ὅποιαν κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τὰς βαρβάρους Γερμανικάς φυλάς. Ἐπίκεντρον τοῦ πολιτισμοῦ ἔκεινου ὑπῆρξε ἡ Μεσόγειος θάλασσα καὶ πρωταγωνισταί του οἱ “Ελληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι.

‘Η Ἰστορία τῶν Μέσων Χρόνων ἢ Μέσων Αἰώνων, ἐξ οὗ καὶ Μεσαιωνική, ἀρχίζει τὸ 476 καὶ τελειώνει τὸ 1453 μὲ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκροτορίας ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν Τούρκων.

‘Η Ἰστορία τῶν Νέων χρόνων ἀρχίζει μετὰ τὸ 1453 καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Διά τοῦτο λέγεται καὶ σύγχρονος ἡ Νεωτέρα Ελληνικὴ Ἰστορία.

Τὴν Ἀρχαίαν Ἰστορίαν ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Δ'. τάξιν καὶ εἰς τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς Ε'. Τάξεως. Ἐκ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἰστορίας ἐδιδάχθημεν τὴν Ἰστορίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἐνδὸς λόγω τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ χαρακτῆρος τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ ὑπόλοιπος Εύρωπη δὲν παρουσίαζε τίποτε τὸ ἀξιόλογον, ἴστορικῶς, κατὰ τὴν περίοδον ἔκεινην. ‘Η

ύπο τῶν βαρβάρων κατάχτησις τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπιφέρει ἀνακοπὴν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κάθε ἔξελιξις ἔπαυσε καὶ ἡ Εύρωπη ἔζησεν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὸ σκότος.

Μετὰ τὴν δριστικὴν ἐγκατάστασιν τῶν βαρβάρων εἰς τὰς

‘Ο «Μυστικὸς Λεῖπνος» (τοῦ Λεονάρδου ντά Βίντσι)

Δυτικάς χώρας, ἡ Εύρωπη διηρέθη εἰς πολλὰ κράτη ἔκαστον τῶν διοίων ἐδιοικεῖτο ἀπὸ ἕνα Βασιλέα ἢ Ἡγεμόνα. Τὰ κράτη ἐκεῖνα δὲν ἦσαν ἑθνικά, διότι ἡ βία καὶ ἡ δύναμις μόνον ἐκανόνιζον τὴν ἐκτασίν των. “Ἐκαστον πάλιν ἔξ αὐτῶν ἦτο διηρημένον εἰς μικρότερα τμήματα τὰ φέουδα, τὰ δόποια ἐδιοικοῦσαν οἱ δοῦκες, βαρῶνοι καὶ κόμητες οἱ δόποιοι καὶ ἔλεγοντο φεουδάρχαι.

Οἱ φεουδάρχαι ἐδιοικοῦσαν τὸ κράτος κατὰ τὴν θέλησίν των, εἶχον ἰδιούς των νόμους, ἰδιούς των στρατῶν καὶ ἰδιάς των ὑπηρεσίας. Διέμενον εἰς τεράστια καὶ ἀπόρθητα φρούρια, τοὺς πύργους, τὰ δόποια εἶχον πολυτελῶς διαρρυθμίσει καὶ αἱ διακοσμήσει. Οἱ συγγενεῖς των ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν Εὐγενῶν, ἔργον τῶν διοίων ἦτο δόποιος, αἱ μονομαχίαι καὶ διασκεδάσεις. Ἡ μόρφωσις ἦτο ἀποκλειστικὸν προνόμιον αὐτῶν καὶ ὅχι τοῦ ἄλλου λαοῦ, δόποιος ἔμενεν ἀμόρφωτος.

Οἱ κάτοικοι τῶν κρατιδίων αὐτῶν, δόλαδοις, ἥσαν δουλοπάροικοι καὶ ἥσαν δυστυχεῖς καὶ ἀμόρφωτοι. Εἶχον μόνον ύποχρεώσεις καὶ κανένα δικαίωμα! “Οπως τὰ κτήματα καὶ τὰ ζωά, οὕτω πως καὶ αὐτοὶ ἐπωλοῦντο ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Αρχοντος. “Οσοι διέμενον εἰς τὰς πόλεις καὶ ἥσχολοῦντο μὲν διαφόρους

τέχνας και ἔπαιγγέλματα ἀπετέλουν Συντεχνίας και μόνον εἰς τὰ τέκνα των ἑδίδασκον τὴν τέχνην των.

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ δὲν ἡμποροῦσαν νὰ μορφωθοῦν, οὕτε νὰ ἀνέλθουν εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα, ἔστω καὶ ἂν ἦσαν ἴκανοί, εύφυεῖς καὶ ἐνάρετοι. Μέγα καὶ ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον διὰ τὴν πρόσδον των, συνεπῶς καὶ ὅλης τῆς κοινωνίας, ἥτο ἡ ταπεινή των καταγωγή. "Ολα τὰ ἀγαθά, ψυλικά καὶ πνευματικά, εύρισκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εὐγενῶν.

Τὰ μεσαιωνικά κράτη ἦσαν κλειστά, δὲν εἶχον μεταξύ των ἔπικοινωνίαν. Πνευματικαὶ σχέσεις δὲν ὑπῆρχον καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἦσαν περιωρισμέναι, διότι ἦσαν κράτη κυρίως γεωργικά. Γράμματα, ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι δὲν ὑπῆρχον, ἐκ τὸς τῆς Θεολογίας, τῶν

Θρησκευτικῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἀγιογραφιῶν. "Αξων τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὀλοκλήρου τῆς Εύρωπης, συμπεριλαμβανούμενου καὶ τοῦ Βυζαντίου, ἦσαν τὰ θρησκευτικά θέματα.

Σχολεῖα δὲν ἐλειτούργουν καὶ μόνον εἰς τὰ μοναστήρια ἔδιδάσκοντο οἱ νέοι ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ λερέων. Διὰ τοῦτο οἱ μοναχοί, λερεῖς καὶ ἐπίσκοποι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶχον μεγάλην πνευματικήν καὶ πολιτικήν δύναμιν. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου δὲ Πάπας ἔγινε παντοδύναμος καὶ ἥτο λιχυρότερος ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς βασιλεῖς.

"Η Ἐκκλησία τῆς Δύσεως καὶ οἱ Εὐγενεῖς, πρὸς διατήρησιν τῆς παντοδυναμίας των, ἡμπόδιζον τὴν ἀφύπνισιν τῶν λαῶν, τὴν μόρφωσίν των καὶ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας. Διὰ τοῦτο κατεπολέμησαν μὲν φανατισμὸν πᾶσαν κίνησιν προόδου, ἔκαυσαν βιβλία καὶ κατεδίωξαν σκληρῶς πολλοὺς ἐπιστήμονας καὶ σοφοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

"Η Τζιοκόντα
(τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντοι)

‘Η μακροτάτη αύτή ίστορική περίοδος, κατά τὴν ὅποιαν ἡ Εύρωπη ἦτο βυθισμένη εἰς βαθύτατον πνευματικὸν σκότος, δπως καὶ οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν καθυστέρησιν, λέγεται **Μεσαιωνική** ή **Φεονδαρχική**.

‘Α νακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

- 1) Εἰς πόσας καὶ ποίας περιόδους χωρίζεται ἡ Ἰστορία τῆς ἀνθρώποτης; 2) Εἰς ποίαν περίοδον τῆς Ἰστορίας ἀνήκει ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία; 3) Κατὰ ποίον τρόπον ἔδιοικεῖτο ἡ Εύρωπη κατὰ τὸν Μεσαίωνα; 4) Πῶς ἔζουσαν οἱ Εὐγενεῖς καὶ πῶς οἱ δουλοπάροικοι; 5) Τὰ μεσαιωνικὰ κράτη εἰχον ἑθνικὸν χαρακτῆρα καὶ διατί; 6) Εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκοντο κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὰ γράμματα, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι; 7) Ποῖος δὲ ρόλος τοῦ κλήρου τῆς Δύσεως κατὰ τὸν Μεσαίωνα;

2. ‘Η ‘Αναγέννησις

‘Απὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν ποὺ ἡ Εύρωπη ἐγνώρισε τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμόν, πηγὴ τοῦ ὅποίου ἦτο ὁ Ἑλληνικός καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφοριῶν, διὰ τῶν ὅποίων οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἥλθον εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τοῦ Βυζαντίου, τὸ μεσαιωνικὸν σκότος ἀρχισε νὰ διαλύεται, ἡ ἀμάθεια νὰ ὑποχωρῇ καὶ νέαι ἀντιλήψεις νὰ διαδίωνται καὶ ἐπικρατοῦν εἰς τὴν Δύσιν.

Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως παρὰ τὴν ἀμάθειάν των, ἥσαν λαοὶ μὲ μεγάλην ζωτικότητα καὶ ἀντίληψιν. “Οταν ἥλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐγοητεύθησαν ἀπ’ αὐτὸν καὶ ἥθελησαν νὰ ἐγκολπωθῶσι τὸ ἀθάνατον Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ νὰ τὸ προσαρμόσουν εἰς τὴν ἴδικὴν των ζωῆν, “Ἡρχισαν ἀμέσως νὰ μελετοῦν τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα καὶ κυρίως τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ νὰ φωτίζωνται. “Ιδρυσαν σχολεῖα καὶ Πανεπιστήμια, εἰς τὰ ὅποια ἔδιδασκον πλέον σοφοὶ ἄνδρες καὶ δχι μόνον μοναχοὶ καὶ ἵερεῖς. Οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι ἔθαυμαζον τὰ ἀρχαῖα ἔργα καὶ προσεπάθουν νὰ τὰ μιμηθοῦν, δπως καὶ οἱ συγγραφεῖς ἔμιμοῦντο τὸ ὑφος καὶ τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων.

Τὴν κίνησιν αύτὴν τῆς ἀφυπνίσεως τῶν λαῶν τῆς Εύρωπης

ήλθε νά ένισχύση ή θλιβερά δι' ήμας 29η Μαΐου 1453. Μετά τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πολλοὶ ἔλληνες σοφοὶ καὶ λόγιοι ἐγκατέλειψαν τὴν Κωνσταντινούπολην καὶ μετέβησαν εἰς τὰς Δυτικὰς χώρας, κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, διόπου μακράν τῆς

Η Παναγία (τοῦ Ραφαήλ)

Τουρκικῆς τυραννίας, θά ήμπορούσαν νά ζήσουν καλύτερον. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς μετέφερον πολλὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐδίδασκον τὸν ἔλληνικὸν πολιτισμόν.

Οἱ δονομαστότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας σοφοὺς καὶ λογίους ποὺ κατέφυγον εἰς τὴν Δύσιν ἦσαν ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Θλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ

Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, δ Θεόδωρος Γαζῆς, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος καὶ ἄλλοι. Πολλοί νέοι ἀπὸ διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης ἐπήγαινον καὶ ἔγινοντο μαθηταὶ τῶν μεγάλων αὐτῶν Διδασκάλων καὶ ὅταν ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των διέδιδον τὰς γνώσεις των καὶ συνετέλουν εἰς τὴν πρόοδον τῶν χωρῶν των.

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ δλοκληρώθηκε ἡ μετάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (15ου αἰώνος) ἀρχίζει ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε μία καταπληκτικὴ πρόοδος εἰς τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας καὶ ἐν γένει εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἐκείνη πρόοδος, εἰς τὴν Ἰστορίαν ὀνομάζεται Ἀναγέννησις καὶ ἀπὸ τότε εἰσερχόμεθα εἰς τὴν Ἰστορίαν τῶν Νέων χρόνων καὶ εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμόν.

Τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ἀναφαίνονται εἰς τὴν Εὐρώπην ἔξοχοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὅπως δὲ Δάντης, δ Πετράρχης, δ Βοκκάκιος, δ Θεορβάντες, δ Ἀριόστος, δ Σαΐτης καὶ ὀνομαστοὶ καλλιτέχναι ὅπως δ Λεονάρδος ντά Βίντσι, δ Μιχαήλ Ἀγγελος, δ Ραφαήλ, δ Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο) καὶ ἄλλοι. Μία πρωτοφανῆς ἀνθησίς σὲ δλους τοὺς τομεῖς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος σημειοῦται καὶ, διὰ τῆς δημιουργίας ἔργων Ισαξίων τῆς ἀρχαιότητος, τίθενται αἱ βάσεις τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαϊκοῦ πολισμοῦ.

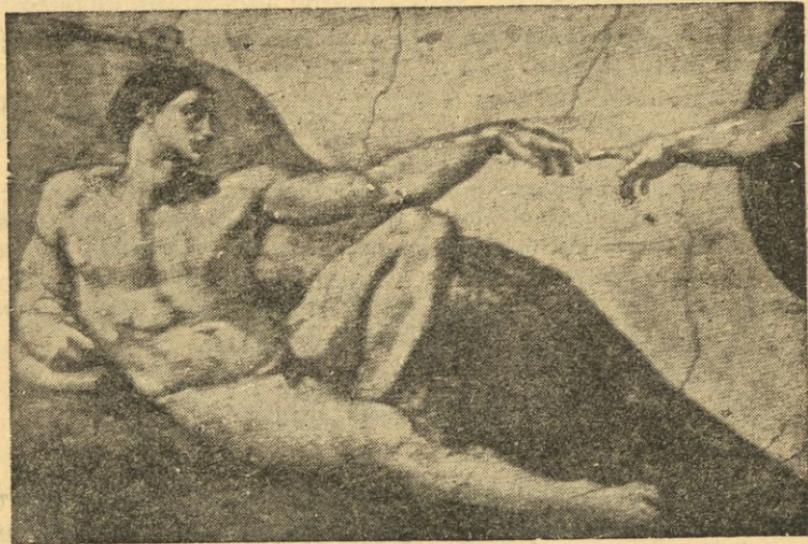
Συγχρόνως μὲ τὴν μόρφωσιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ἐπῆλθε καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πρόοδος αὐτῶν. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1000 περίπου ὀρισμένα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ δεινά τῶν

Ο Μωϋσῆς (τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου)

εύρωπαϊκῶν λαῶν ἥρχισαν νά ἐκλείπουν. Ἐπό τότε ἀρχίζει καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία καὶ νά ἐπέρχεται βελτίωσις τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς εἰς δλας τὰς Δυτικὰς χώρας. Ἡ κινησίς αὐτὴ κατὰ τὸ 1200 ἐνισχύθη ἀκόμη περισσότερον καὶ μετέτρεψε τὰ Δυτικὰ κράτη εἰς κράτη πλούσια καὶ εὔτυχη.

“Οταν πλέον κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα δλοκληροῦτο ἡ μετάδο-

‘Η δημιουργία τοῦ Ἀδάμ (τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

σις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν, ἡ Εύρωπη εύρισκετο εἰς περίοδον οἰκονομικῆς ἀκμῆς καὶ εύημερίας. Ἐπηκολούθησαν σπουδαιόταται ἐπιστημονικαὶ ἐφευρέσεις καὶ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις, αἱ ὅποιαι ἐπέφερον ριζικὴν μεταβολὴν εἰς οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πνευματικήν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως.

‘Αποτέλεσμα τῆς βαθυτάτης αὐτῆς μεταβολῆς ὑπῆρξε καὶ ἀνάλογος πρόοδος εἰς τὰ πολιτικὰ συστήματα τῆς Δύσεως. Τὰ παλαιὰ μεσαιωνικὰ κράτη τῶν Φεουδαρχῶν καὶ τῶν Μοναρχῶν ἔξελιπον. Οἱ λαοὶ ἀποκτοῦν δικαιώματα, δημιουργοῦν

έθνικά κράτη καὶ διὰ τῆς ψήφου των ἐκλέγουν Κυβερνήσεις προτιμήσεώς των (Δημοκρατία).

‘Η τεραστία καὶ βαθυτάτη αὐτὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Εύρωπης δέν ἐπῆλθεν αἱφνιδίως ἀλλ’ ἔχρειάσθησαν 100—300 ἔτη. Διὰ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς μεταβολῆς ἥλλαξεν ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡνοίχθη νέα περίοδος πολιτισμοῦ, συνέχεια τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ σημερινὴ ζωὴ καὶ ὁ σημερινὸς πολιτισμός.

‘Α νακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίες

1) Ἀπὸ πότε ἀρχίζει νὰ διαλύεται τὸ μεσαιωνικὸν σκότος; 2) Πῶς εἶδον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ τί ἔπραξαν εἰς τὰς χώρας των; 3) Ποῖον ἱστορικὸν γεγονός συνετέλεσεν εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὰς Δυτικὰς Χώρας; 4) Ποῖοι ἔλληνες σοφοὶ καὶ λόγιοι μετέβησαν εἰς τὴν Δύσιν; 5) Τί λέγομεν Ἀναγέννησιν καὶ ποῦ τὴν τοποθετοῦμε χρονολογικῶς; 6) Ποῖοι ἔξοχοι ποιηταί, συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι ἔνεφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν; 7) Ποία ἡ σημασίᾳ τῆς Ἀναγεννήσεως διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Εύρωπης;

3. Ἐπιστημονικαὶ ἐφευρέσεις

Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐφευρέσεων ποὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν βαθυτέραν μεταβολὴν τῆς ἐν γένει καταστάσεως εἰς τὴν Εύρωπην εἶναι τρεῖς: 1) Ἡ πυρῆτις, 2) ἡ ναυτικὴ πυξίς καὶ 3) ἡ τυπογραφία.

1) **Ἡ πυρῆτις.** Ἡ πυρῆτις (μπαρούτι) ἦτο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐτῶν γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους, ὅπως βραδύτερον εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀραβίας. Οἱ λαοὶ δύμας αὐτοὶ δὲν ἔχρησιμοποίουν τὴν πυρίτιδα διὰ πολεμικούς σκοπούς, ἀλλὰ διὰ τὴν κατασκευὴν πυροτεχνημάτων καὶ τὸ ἄνοιγμα βράχων.

Εἰς τὴν Εύρωπην δὲ Γερμανὸς μοναχὸς **Βαρθολομάος Σβάρτς** ἐσκέφθη τὴν χρησιμοποίησίν της διὰ πολεμικούς σκοπούς τὸ ἔτος 1330 μ. Χ. Μὲ τὴν πυρίτιδα κατεσκευάσθησαν πυροβόλα δπλα καὶ ἐπῆλθε τεραστία μεταβολὴ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τὰ δπλα αὐτὰ ἦσαν ἀτελῆ, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐτελειώποιήθησαν καὶ ἐγενικεύθησαν.

‘Η χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικούς σκοπούς εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔξαφάνισιν τῆς δυνάμεως τῶν φεουδαρχῶν, οἱ δποῖοι μέχρι τότε ἐπολέμουν μέσα απὸ τὰ ἀπόρθητα φρούριά των. ‘Η κεντρικὴ ἔξουσία τῶν βασιλέων ἐδυνάμωσε καὶ πόλλαι περιοχαί, φέουδα, ἡγώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ἔθνικὰ κράτη.

2) **Ἡ ναυτικὴ πυξίς.** ‘Η πυξίς εἶναι ἔνα μικρὸν ὅργανον, τὸ δποῖον στηρίζεται εἰς τὴν ἰδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ δεικνύῃ πάντοτε μὲ τὸ ἔνα ἄκρον της τὸν Βορρᾶν καὶ μὲ τὸ ἄλλο τὸν Νότον. Τὸ ὅργανον αὐτὸ δμοιάζει μὲ ἔνα κοινὸν ὀρολόγιον, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄποιου εἶναι τοποθετημένη ἡ μαγνητικὴ βελόνη.

‘Η ἰδιότης αὐτὴ τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους 200 περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ, ὅπως βραδύτερον καὶ εἰς τοὺς “Αραβαῖς, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατασκευάσουν ὅργανον διὰ νὰ ὀδηγῇ τοὺς ναυτιλλομένους μὲ ἀκρίβειαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὴν Εύρωπην, τὴν ἰδιότητα αὐτὴν τῆς μαγνητικῆς βελόνης, πρῶτος παρετήρησεν ὁ Ἰταλὸς **Φλάβιος Τζόγια**, ὁ δποῖος καὶ κατεσκεύασε τὴν πρώτην ναυτικὴν πυξίδα. Ἀπὸ τότε οἱ ναυτικοὶ ἥρχισαν νὰ ταξιδεύουν εἰς τὰς ἀπεράντους θαλάσσας, ἡμέραν καὶ νύκτα, χωρὶς κίνδυνον νὰ χάσουν τὸν προσανατολισμὸν των. Καθιέρωσαν νοητοὺς θαλασσίους δρόμους, διὰ τῶν δποίων ἐπράγματοποίουν μὲ συντομίαν καὶ ἀσφάλειαν τὰ μακρύνα των ταξίδια.

3) **Ἡ Τυπογραφία.** Τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, καὶ γενικῶς τὴν ἀναγέννησιν, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐφεύρεσιν διηγούλυνεν ἡ τυπογραφία. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ βιβλία ἥσαν χειρόγραφα καὶ διὰ τοῦτο ἥσαν ὀλίγα καὶ ἀκριβά. Μόνον οἱ πλούσιοι ἡμποροῦσαν νὰ τὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ μορφώνωνται.

Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὁ Ὁλλανδὸς **Ιωάννης Γουτεμβέργιος** ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασε κινητὴ γράμματα, εἰς τὴν ἀρχὴν ξύλινα καὶ ἀργότερον μετάλλινα. Μὲ τὰ γράμματα αὐτὰ ἐσχημάτισε λέξεις καὶ δλοκλήρους σελίδας κειμένου. Κατεσκεύασεν ἔνα ἀτελές χειροκίνητον πιεστήριον καὶ ἐπέτυχε νὰ τυπώνῃ βιβλία. Τὸ πρῶτον βιβλίον τὸ ὄποιον ἐτύπωσε ἦτο ἡ **Ἄγια Γραφή**.

Από τότε ή τυπογραφία ἐτελειοποιήθη, τὸ βιβλίον ἔγινεν εύθη-
νὸν ἐμπόρευμα καὶ τὸ ἡγόραζον πλούσιοι καὶ πτωχοί.

Ἡ σημασία τῆς τυπογραφίας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμ-
μάτων, ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν εἶναι μεγίστη. Ἀποτελεῖ θεμε-
λιώδη ἐφεύρεσιν, ἐπὶ τῆς δοπίας ἐστηρίχθη ἡ ἀναγέννησις καὶ
βραδύτερον ἡ δημιουργία τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Α ν α κ ε φ α λ α i ω t i κ è s   ἐ ρ ω t ή σ ε i c   κ α i n   ἀ p o e i e s

1) Εἰς ποίους καὶ ἀπὸ ποίας ἐποχῆς ἦτο ἡ γνωστὴ ἡ πυρίτις; 2)
Ποίος Εύρωπαῖος καὶ πότε ἔχρησιμοποίησε τὴν πυρίτιδα διὰ πολεμι-
κοὺς σκοπούς; 3) Ποία ἡ γενικωτέρα σημασία ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν
πυροβόλων δύλων; 4) Ποῦ στηρίζεται ἡ κατασκευὴ τῆς ναυτικῆς πυ-
ξίδος; 5) Ποίος Εύρωπαῖος κατεσκεύασε ναυτικὴν πυξίδα; 6) Ποία ἡ
σημασία τῆς ναυτικῆς πυξίδος διὰ τὴν ναυτιλίαν; 7) Ποίος θεωρεῖται
πατήρ τῆς τυπογραφίας καὶ ποία ἡ σημασία της διὰ τὴν ἀναγέννησιν
καὶ τὸν πολιτισμόν;

4. Γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις

1) *Ἀνακάλυψις θαλασσίου δρόμου πρὸς τὰς Ἰνδίας*. Ἡ
ἀπέραντος καὶ μακρυνὴ Ἀσιατικὴ χώρα τῶν Ἰνδιῶν ἦτο πλου-
σιωτάτη καὶ τὰ πολύτιμα προϊόντα της, μπαχαρικά, βαμβακερά
ύφασματα, πολύτιμοι λίθοι, ἐλεφαντοστοῦν, μέταξα καὶ χρυσὸς
μεταφέροντο διὰ Ἑηρᾶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐμπόρων εἰς τοὺς λι-
μένας τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ ἑκεὶ τὰ παρελάμβανον τὰ Ἰταλικά
πλοῖα καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην ὅπου ἐπωλοῦντο εἰς
ύπερόγκους τιμάς καὶ ἄφηνον τεράστια κέρδη.

Ἡ μέχρι τῶν Ἰνδιῶν δῆμος ἀπόστασις ἦτο πολὺ μεγάλη
καὶ ἡ μεταφορά τῶν πολυτίμων αὐτῶν προϊόντων ἐβράδυνεν.
Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μάλιστα ποὺ οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Μ.
Ἀσίαν καὶ ὀλόκληρον τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἡ μετα-
φορά τῶν Ἰνδικῶν προϊόντων ἦτο δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος.
Διὰ τοῦτο οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν ἄλλον
δρόμον, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὰς πλουτοφόρους χώρας τῆς ἀπο-
μακρυσμένης Ἀνατολῆς.

Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα οἱ Πορτογάλλοι ναυτικοὶ περιέπλευ-
σαν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὸ 1486 ὑπὸ τὸν *Βαρθολομαῖον Ντιάζ* ἐφθασαν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος (Ἰνδι-

κὸν Ὡκεανόν). Δέκα ἔτη βραδύτερον (1497) δὲ ἐπίσης Πορτογάλλος θαλασσοπόρος **Βάσκο ντε Γάμα** περιέπλευσε τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ἀνεκάλυψε τὴν Ἰνδικὴν γῆν καὶ ἀπεβιβάσθη πλησίον τῆς Καλκούτας. Ὁ θαλάσσιος δρόμος πρὸς τὰς Ἰνδίας εἶχε πλέον ἀνακαλυφθῆ.

2. **Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.** Τὴν Ἰδίαν περόπου ἐποχήν, καὶ ἐνῷ οἱ Πορτογάλοι προσεπάθουν νά φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς Ἀνατολάς, ὁ ἐκ Γενούης τῆς Ἰταλίας **Χριστόφορος Κολόμβος** ἐσκέφθη νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας πλέων πρὸς δυσμάς, διότι ἔγνωριζεν δτὶ ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαίρας. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλας, ἡ ὅποια τοῦ παρεχώρησε τρία πλοῖα, 90 ἄνδρας, τρόφιμα καὶ χρήματα, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸν Αὔγουστον τοῦ 1492 καὶ μὲ πεποιθησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου σκοποῦ του ἥνοιχθη εἰς τὸν Ὡκεανόν.

"Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπετείας καὶ ταξιδίων 70 ἡμέρῶν συνήντησε ἀγνώστους χώρας, τὰς ὅποιας ἔξέλαβεν ὡς Ἰνδίας, καὶ ἀφοῦ παρέλαβε πολλὰ ἀπὸ τὰ πολύτιμα προιόντα των, ἐκτὸς μπαχαρικῶν, τὸν Μάρτιον τοῦ 1403 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐπεχειρησεν ἀκόμη τρία ταξίδια κατὰ τὰ ὅποια ἐνεκάλυψε πλησίον τῶν πρώτων καὶ ἄλλας χώρας, δλόκληρον ἥπειρον, ἀγνώστους καὶ πλουσίας. Ἡ νέα ἥπειρος ὠνομάσθη βραδύτερον **Ἀμερικὴ** ἀπὸ τὸ δονομα τοῦ Φλωρεντιανοῦ **Ἀμέρικο Βεσπούκι**, ὁ ὅποιος συνώδευσε τὸν Κολόμβον εἰς τὰ ταξίδια του καὶ δι' ἐπιστολῶν τοῦ περιέγραψε λεπτομερῶς τὰς νέας χώρας.

Τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Κολόμβου ἐμιμήθηκαν καὶ ἄλλοι θαλασ-

·Ο Χριστόφορος Κολόμβος

σοπόροι, Γάλλοι, Ἰταλοί, "Αγγλοι και ἐντὸς δὲ λίγων ἔτῶν ἀνεκάλυψαν και ἄλλας χώρας. Τὰ δρια τοῦ ἔως τότε γνωστοῦ κόσμου ἐπλάτυναν. Οἱ Εὐρωπαῖοι κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ πάθος ταξιδίων και περιπετειῶν. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας, Ἰδρυσαν ἀποικίας και ἐδημιούργησαν τεραστίας ἐπιχειρήσεις. Ἡ ναυτιλία και τὸ ἐμπόριον ἀνεπτύχθησαν μὲ γοργὸν ρυθμὸν και ἡ ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων χωρῶν ἔγινε πυκνοτάτη. "Αφθονα και σπάνια ἀγαθά ἔρρεον εἰς τὴν Εὐρώπην και ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς λαούς της εὐημέριαν και ἀνέσεις, ἐξέθρεψεν τὴν ἀναγένησιν και ἐστήριξεν τὸν σύγχρονον πολιτισμόν.

Ἀνακεφαλαιωτικὲς ἐρωτήσεις και ἀπορίες

- 1) Τί γνωρίζετε περὶ Ἰνδιῶν;
- 2) Πῶς διεξήγετο παλαιότερον τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Εὐρώπης και Ἰνδιῶν;
- 3) Εἰς ποῖον λαὸν δφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ θαλασσίου δρόμου πρὸς τὰς Ἰνδίας;
- 4) Ποῖοι θαλασσοπόροι ἐπέτυχον νὰ μεταβοῦν διὰ θαλάσσης εἰς τὰς Ἰνδίας και πότε;
- 5) Ποῖος θαλασσοπόρος ἀνεκάλυψε τὴν Ἀμερικὴν και πρὸς ποῖον σκοπὸν ἐπραγματοποίησεν ἑκεῖνο τὸ ταξίδιον;
- 6) Πότε ἀνεκαλύφθη ἡ Ἀμερικὴ και πῶς ἔλαβεν αὐτὸν τὸ δνομα;
- 7) Ποῖαι αἱ συνέπειαι τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων διὰ τὴν Εὐρώπην και τὸν κόσμον δλόκληρον!

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΤΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

146	π. X.	Καταστροφὴ τῆς Κορίνθου καὶ ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων
306 — 337	μ. X.	Βασιλεία Μεγάλου Κων)νου
330	μ. X.	Κτίσις Κων)λεως
395	μ. X.	Διαιρεσίς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους εἰς Ἀνα- τολικὸν καὶ Δυτικὸν
476	μ. X.	Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους
527 — 565	μ. X.	Βασιλεία Ἰουστινιανοῦ
537	μ. X.	Ἐγκαίνια Ἀγίας Σοφίας
610 — 641	μ. X.	Βασιλεία Ἡρακλείου
626	μ. X.	Πολιορκία τῆς Κων)λεως ὑπὸ Ἀβάρων καὶ Περσῶν
629	μ. X.	Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ
673 — 678	μ. X.	Πρώτη πολιορκία Κων)λεως ὑπὸ Ἀράβων
717	μ. X.	Δευτέρα πολιορκία Κων)λεως ὑπὸ Ἀράβων
727	μ. X.	Διάταγμα Λέοντος Ἰσαύρου κατὰ τῶν εἰκόνων
843	μ. X.	Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων
864	μ. X.	Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων
867	μ. X.	Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν
964 — 969	μ. X.	Νικηφόρος Φωκᾶς
969 — 976	μ. X.	Ἰωάννης Τσιμισκῆς
976 — 1025	μ. X.	Βασιλεία Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου
1054	μ. X.	Οριστικὸν σχίσμα Ἐκκλησιῶν
1096 — 1099	μ. X.	Ἡ Α' Σταυροφορία

- 1204 μ. X. Ἡ Δ' Σταυροφορία καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κων)λε-
ως ὑπὸ Σταυροφόρων
- 1261 μ. X. Ἀνάκτησις τῆς Κων)λεως ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων
- 1289 μ. X. Ἰδρυσις Ὁθωμανικοῦ Κράτους
- 1389 μ. X. Νίκη τῶν Τούρκων παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον
τῆς Σερβίας
- 1396 μ. X. Νίκη τῶν Τούρκων παρὰ τὴν Νικόπολιν τῆς
Βουλγαρίας
- 1402 μ. X. Καταστροφὴ τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου
- 1430 μ. X. Ἀλωσις τῆς Θεσ)κρης ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1453 μ. X. Ἀλωσις τῆς Κων)λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων
- 1461 μ. X. Κατάλυσις αὐτοκρατορίας Τραπεζούντος

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1.	"Εκτασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους	3
2.	'Ελληνικὸς πολιτισμὸς καὶ Ρωμαῖοι	4
3.	Χριστιανισμὸς	7
4.	"Ιδρυσις τῶν πρώτων Ἐκκλησιῶν	9
5.	'Ο Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς Ἀθήνας	10
6.	Οἱ Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν	12
7.	'Η αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων ἐδραιώνει τὸν Χριστιανισμὸν	14

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1.	'Ο Μέγας Κωνσταντῖνος (306—337 μ. Χ.)	16
2.	Προστασία τοῦ Χριστιανισμοῦ	18
3.	Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	20
4.	'Η Α'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	21
5.	'Ιουλιανὸς δ' Παραβάτης (361—363)	24
6.	'Ο Μέγας Θεοδόσιος (379—395)	25
7.	'Η μεγάλη μετανάστευσις τῶν Ἐθνῶν καὶ ἡ τύχη τοῦ Δ. Ρωμαϊκοῦ κράτους	27

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1.	Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ νέου κράτους	30
2.	Οἱ διόδοχοι τοῦ Ἀρχαδίου καὶ τὸ Πανδιδακτήριον Κων]πόλεως	31
3.	Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	33

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

1.	‘Ο Ιουστινιανὸς (527 — 567)	37
2.	‘Η «στάσις τοῦ νίκα»	39
3.	Τὸ πολεμικὸν ἔργον τοῦ Ιουστινιανοῦ	40
4.	Τὸ εἰρηνικὸν ἔργον τοῦ Ιουστινιανοῦ	43

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1.	‘Ο Ηράκλειος (610 — 641)	46
2.	Ἐκστρατεία τοῦ Ηρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν.	48
3.	Ἀνάκτησις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τέλος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ηρακλείου.	50

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

1.	Οἱ Ἀραβεῖς καὶ ὁ Μωάμεθ,	52
2.	Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων καὶ πρώτη πολιορκίσ τῆς Κων)πόλεως	54
3.	Δευτέρα πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	56
4.	Ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ παρακμὴ τῶν Ἀράβων	58
5.	Βυζαντινοὶ Ἀκρῖται — ὁ Διγενῆς	59

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ — ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ

1.	Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717 — 740).	63
2.	Αύτοκράτειρα Θεοδώρα — Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας	65
3.	Οἱ πόλεμοι τῶν Ἰσαύρων.	67
4.	Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων καὶ Σλαύων	69
5.	Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.	70

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

1.	Βασίλειος Α' δ Μακεδών (867 — 806)	73
2.	Διάδοχοι τοῦ Βασιλείου Α' Νικηφόρος Φωκᾶς	76
3.	Ίωάννης Τσιμισκῆς (969 — 976).	78
4.	Βασίλειος Β' δ Βουλγαροκτόνος (976 — 1025)	79
5.	Ἐπιστροφὴ τοῦ Βασιλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν	81

ΜΕΡΟΣ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ — ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ (1057 — 1185)

1.	Σελτζούκοι Τοῦρκοι	83
2.	Άλέξιος Α' Κομνηνὸς (1081 — 1118).	85
3.	Αἴτια τῶν σταυροφοριῶν — Πρώτη σταυροφορία	86
4.	Δευτέρα καὶ τρίτη σταυροφορία.	89
5.	Τετάρτη σταυροφορία (1202 — 1204)	91
6.	"Άλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204)	94
7.	Φραγκοχρατία	95
8.	Τὰ νέα Ἑλληνικὰ κράτη	97
9.	Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261)	99

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ — ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖ. ΚΡΑΤΟΥΣ

(1261 — 1453)

1.	Μιχαήλ Παλαιολόγος καὶ διάδοχοι αὐτοῦ	101
2.	Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι	103
3.	Κατακτήσεις τῶν Τούρκων — δ Μογγόλος Ταμερλάνος	105
4.	Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζ. Αύτοκρατορίας	108
5.	Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β'.	110
6.	Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	114
7.	Ἡ Κωνσταντινούπολις μετά τὴν ἄλωσιν	116

ΜΕΡΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΝΑΓΓΕΝΗΣΕΩΣ

1.	Μεσαιωνική Εύρώπη	119*
2.	‘Η Ἀναγέννησις	122
3.	Ἐπιστημονική Ἐφευρόσεις	126
4.	Γεωγραφική ἀνακαλύψεις	128

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΙΩΤΑΚΕΔ ΖΩΟΙ

ΕΠΙΤΡΑΠΕΔΟΥ ΚΛΕΙΔΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗΛΗ ΖΩΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΤΑΞΗ Α'

- No 1. 'Ολικό άναγνωστικό (πραγματογνωσία)
 7. Γραμματική μὲ εἰκόνες
 30. Μαδαίνω νά μετρώ

ΤΑΞΗ Β'

- No 2. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό (πραγματογνωσία)
 8. Γραμματική μὲ εἰκόνες
 31. Μαδαίνω νά μετρώ

ΤΑΞΗ Γ' (χωριστή)

- No 3. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 9. Γραμματική Δημοτικῆς
 11. Παλαιά Διαδήκη
 16. 'Ηρωϊκά Χρόνια
 22. Φυσική Ιστορία
 32. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
 36. Πατριδογνωσία -Τὸ διαμέρισμα κάθε μαθητοῦ
 — Πατριδογνωστικός χόρτης

ΤΑΞΗ Δ' (χωριστή)

- No 4. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 9. Γραμματική Δημοτικῆς
 12. Καινή Διαδήκη
 17. 'Αρχαία 'Ελλάδα
 23. Φυσική Ιστορία
 33. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
 46. Γεωγραφία 'Ελλάδος
 — Τριπλός χάρτης 'Ελλάδος

ΤΑΞΕΙΣ Γ-Δ (1ον έτος)

- No 3. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 9. Γραμματική Δημοτικῆς
 11. Παλαιά Διαδήκη
 18. 'Ελληνική Ιστορία
 22. Φυσική Ιστορία
 32. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
 36. Πατριδογνωσία -Τὸ διαμέρισμα κάθε μαθητοῦ
 — Πατριδογνωστικός χόρτης

ΤΑΞΕΙΣ Γ-Δ (2ον έτος)

- No 4. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 9. Γραμματική Δημοτικῆς
 12. Καινή Διαδήκη
 19. 'Ελληνική Ιστορία
 23. Φυσική Ιστορία
 33. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες

46. Γεωγραφία 'Ελλάδος
 — Τριπλός χάρτης 'Ελλάδος

ΤΑΞΗ Ε' (χωριστή)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 10. Γραμματική καθαρευούσης
 13. 'Εκκλησιαστική Ιστορία
 15.
 20. Βυζαντινή Ιστορία
 24. Φυσική Ιστορία
 28. Φυσ. Πειραματική-Χημεία
 34. 'Αριθμητική Ε-ΣΤ'
 35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ'
 47. Γεωγραφία 'Ηπείρων
 — Χάρτες 'Ηπείρων

ΤΑΞΗ ΣΤ' (χωριστή)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 10. Γραμματική καθαρευούσης
 14. Λειτουργική - Κατήχηση
 15.
 21. Ιστορία Νέων Χρόνων
 25. Φυσική Ιστορία
 29. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
 34. ' οριθμητική Ε-ΣΤ'
 35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ'
 48. Γεωγραφία Εύρωπης
 — Τριπλός χάρτης Εύρωπης

ΤΑΞΕΙΣ Ε - ΣΤ' (1ον έτος)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 10. Γραμματική καθαρευούσης
 13. 'Εκκλησιαστική Ιστορία
 15.
 20. Βυζαντινή Ιστορία
 26. Φυσική Ιστορία
 28. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
 34. 'Αριθμητική Ε-ΣΤ
 35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ
 47. Γεωγραφία 'Ηπείρων
 — Χάρτες 'Ηπείρων

ΤΑΞΕΙΣ Ε - ΣΤ' (2ον έτος)

- No 6. 'Ελεύθερο 'Αναγνωστικό
 10. Γραμματική καθαρευούσης
 14. Λειτουργική - Κατήχηση
 15.
 21. Ιστορία Νέων Χρόνων
 27. Φυσική Ιστορία
 29. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
 34. 'Αριθμητική
 48. Γεωγραφία Εύρωπης
 — Τριπλός χάρτης Εύρωπης